

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUZEY AMERİKA YERLİLERİNİN
KADİM DİNİ İNANÇLARI

Hazırlayan
Meltem KEKEVİ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Şir Muhammed DUALI

TOKAT-2019

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUZEY AMERİKA YERLİLERİNİN
KADİM DİNİ İNANÇLARI

Hazırlayan
Meltem KEKEVİ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Şir Muhammed DUALI

TOKAT-2019

TEZ ONAY SAYFASI

KUZEY AMERİKA YERLİLERİNİN KADİM DİNİ İNANÇLARI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 12 / 06 / 2019

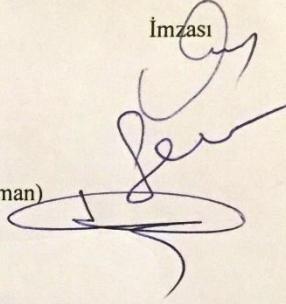
Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Dursun Ali AYKIT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Selçuk KIRTEPE

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Şir Muhammed DUALI (Danışman)

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 23/05/2019 tarih ve 31-04 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlhan EROĞLU
Enstitü Müdürü:Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr.Öğr.Üyesi Şir Muhammed DUALI danışmanlığında hazırlamış olduğum “KUZEY AMERİKA YERLİLERİNİN KADİM DİNİ İNANÇLARI” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

12/06/2019

Meltem Kekevi

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki katkıları ve kolaylaştırıcılığından dolayı başta danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Şir Muhammed DUALI'ya; ders dönemindeki bilimsel katkılarının yanında tez jürime katılarak beni onurlandıran Doç. Dr. Dursun Ali AYKIT'a ve yapıcı eleştirileriyle tezin son halini almasında katkıları bulunan Dr. Öğretim Üyesi Selçuk KIRTEPE'ye öncelikle teşekkür ederim.

Çalışmanın ete kemiğe bürünmesinde emeği, eleştirisi, olumlu temennileri ve duaları olan gizli kahramanlar da burada açıkça bir teşekkürü hak ediyorlar. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndeki mesai arkadaşlarıma ve Prof. Dr. İlhan Eroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Yaşam yolculuğumda ve bu günlere gelmemde en büyük emeği olan annem Şahime AKAY'a ve babam Abdullah AKAY'a, her zaman desteğini yanımda hissettiğim kardeşim Ertuğrul AKAY'a bana verdikleri güç ve manevi katkıları için ne kadar teşekkür etsem azdır. Yirmi yıldır hayatın her anında en büyük destekçim olan hayat arkadaşım, yoldaşım Serkan KEKEVİ'ye klişeleşmiş teşekkür kalıpları yetersiz kalmaktadır. Tezin yazımı sırasında birlikte geçireceğimiz zamanlardan çaldığım oğlum Tuncay'a, telafi edeceğim günlerin sözünü vererek teşekkür ediyorum.

ÖZET

Kuzey Amerika Yerlileri, günümüzde Amerika kıtasının kuzeyinde, ABD ve Kanada toprakları olarak bilinen coğrafyada yaşayan halklardır. İngilizcede Indians, American Indians, Native Americans, First Nations ve Indigenous People gibi adlarla anılmaktadırlar. Türkçede Kızılderililer, Amerikan Yerlileri, Kuzey Amerika Yerlileri gibi adlandırmalar kullanılmaktadır. Tezde zaman zaman Kuzey Amerika Yerlileri, bazen Kızılderililer veya sadece Yerliler şeklinde söz edilecektir. Ancak birbirlerinden dini, coğrafi, kültürel açıdan farklı yüzlerce kabileden oluşan bu insanlar için söz konusu ifadeler bir şemsiye kavramsallaştırma değildir. Farklılıklar anlatılmak istendiğinde çoğunlukla kabileler, isimleriyle kullanılacaktır.

Çalışmanın temel amacı Kuzey Amerika Yerlilerinin kadim dini inançlarını tespit etmektir. Tezin ilk bölümünde Kuzey Amerika Yerlilerinin kökenleri ve üç temel inanç düzlemi anlatılacaktır. Animizm, Totemizm ve Şamanizm kavramları önce teorik, ardından Yerlilerin hayatındaki pratik uygulama izdüşümleriyle ele alınacaktır. İkinci bölüm Yerlilerin inançlarına ayrılmıştır. Maddi dünyanın unsurları, Kızılderili Panteonu ve geçiş törenleriyle ilgili inanç ve uygulamalar farklı kabilelerden örneklerle ve bazı efsanelerle anlatılacaktır. Yine bu bölümde geçmişte sıkça uygulanan törenlerin en bilindik olanlarından örnekler verilecektir. Ayrıca, çoğu zaman törenlerle birlikte yürütülen potlaç uygulaması, maddi ibadet başlığı altında ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, inanç ve geleneklerini yazılı bir tarihleri olmadığından sözlü biçimde günümüze taşıyan Yerlilerin, bu miras aktarımında çok önemli bir rolü olan mitolojilerinden, evrenin ve insanın yaratılışıyla ilgili belli başlı efsaneleri anlatılacaktır. Ek olarak, gündelik hayatta kullanılan inanç temalı Kızılderili atasözleri ve özdeyişlerinden örnekler verilecektir.

Anahtar kelimeler: Kuzey Amerika Yerlileri, Animizm, Totemizm, Şamanizm, Mitoloji.

ABSTRACT

Indigenous Americans or North American Indians are the inhabitants in the US and Canada of the North American continent. In English, they are referred to by such names as Indians, American Indians, Native Americans, First Nations, and Indigenous People. In Turkish, they are known as “Kızılderililer”, “Amerikan Yerlileri”, “Kuzey Amerika Yerlileri”. In the thesis they will occasionally be referred to as Native Americans, sometimes Indians, or just indigenous people. But for these people, which consist of hundreds of tribes that are religious, geographically and culturally different, these statements are an umbrella conceptualization. Mostly the names of the tribes will be used when the differences are intended.

The main purpose of the study is to identify the North American Indians’ ancient religious beliefs. In the first part of thesis, the origins of North American Indians and three basic belief planes will be explained. The concepts of animism, totemism, and shamanism will be discussed in the theoretical in the context and then practical applications in the life of the Indians. The second chapter is devoted to the beliefs of the Indians. The elements of the earthbound world, the Indian pantheon and the rituals of beliefs and practices will be told with examples from different tribes and some legends. Examples of the most common ceremonies that were frequently practiced in the past will be given also in this section. Potlatch practice, which is often carried out with ceremonies, will be discussed under the title of worship. In the third chapter, American Indians’ major myths about the creation of the universe and human beings will be examined, who have no written histories and who carry their beliefs and traditions to the present day. In addition, examples of faith-themed Native American proverbs will be given that used in everyday life.

Key Words: North American Indians, Animism, Totemism, Shamanism, Mythology.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GÖRSELLER LİSTESİ.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KUZEY AMERİKA YERLİLERİ.....	5
1.1.KÖKENLER.....	5
1.2.YERLİ İNANÇLARINI KAVRAMSALLAŞTIRMA: ANİMİZM-TOTEMİZM-ŞAMANİZM.....	10
1.2.1.Animizm.....	12
1.2.2.Totemizm (Ongunculuk).....	17
1.2.3.Şamanizm.....	26
BÖLÜM 2: KUZEY AMERİKA YERLİLERİNİN İNANÇLARI.....	35
2.1.MADDİ - YAŞANILAN DÜNYA İLE İLGİLİ İNANÇLAR.....	35
2.1.1.Gök Cisimleriyle İlgili İnançlar.....	35
2.1.2.Suyla İlgili İnançlar.....	37
2.1.3.Ateşle İlgili İnançlar.....	39
2.2. KIZILDERİLİ PANTEONU: BÜYÜK RUH VE KÜLTÜR KAHRAMANLARI.....	39
2.2.1.Büyük Ruh (Great Spirit).....	40
2.2.2.Örümcek Kadın/Nene (Spider Woman/Grand Mother).....	41
2.2.3.Gürleyen Kuş (Thunder Bird).....	43
2.2.4.Değişken Kadın(Changing Woman).....	44
2.2.5.İkiz Savaş Tanrıları.....	45
2.2.6.Oyunbaz (Trickster).....	47
2.2.6.1.Manibozho.....	48
2.2.6.2.Kuzgun (Raven).....	50

2.2.6.3.Çakal (Coyote)	52
2.3.GEÇİŞ TÖRENLERİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR	54
2.3.1.Doğum ile İlgili Uygulamalar	54
2.3.2.Ergenliğe Geçişle İlgili Uygulamalar	56
2.3.3.Evlilikle İlgili Uygulamalar	60
2.3.4.Ölümle İlgili Uygulamalar	62
2.4.TÖRENLER.....	69
2.4.1. Güneş Dansı (Sun Dance).....	69
2.4.2.Nidah Töreni	71
2.4.3.Kış Koruyucu Ruh Dansı	72
2.4.4.Sedna Töreni	73
2.5.MADDİ İBADET ANLAYIŞI	74
BÖLÜM 3: KIZILDERİLİ MİTOLOJİSİ	77
3.1.YARATILIŞ MİTLERİ	77
3.1.1.Dünyanın Yaratılışı İle İlgili Mitler	78
3.1.2.İnsanın Yaratılışı İle İlgili Mitler	82
3.2.KIZILDERİLİ ATASÖZLERİ VE ÖZDEYİŞLERİNDE DİNİ TEMALAR	87
SONUÇ	90
KAYNAKLAR	92
EKLER.....	99
Ek 1: Avrupalılar ile Temastan Önce Başlıca Kızılderili Kabilelerin Yaşadıkları Bölgeler Haritası	99
Ek 2: Kızılderili Tarihinin Dönüm Noktaları	100
ÖZGEÇMİŞ	103

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1:Anasazilere Ait olduğu Düşünülen Kaya Resimleri	7
Görsel 2: Kuzey Amerika Dil Grupları.....	8
Görsel 3: Kuzey Amerika Kültür Havzaları	8
Görsel 4: Kızılderili Totem Örneği.....	26
Görsel 5: Kadın Şaman (Yaklaşık 1880'ler).....	33
Görsel 6: Kuzey Amerika Yerlilerinde Şaman Sembolü.....	34
Görsel 7: Otacının Gözü Sembolü	34
Görsel 8: Çeşitli Tipte Güneş Sembolleri	36
Görsel 9: Cherokeeelere ait Örümcek Nene İşareti	42
Görsel 10: Örümcek Nene'yi Temsil Eden Motifleri İçeren Navaho Battaniyeleri	43
Görsel 11: Gürleyen Kuş Sembolü	44
Görsel 12: Canavar Avcısı Kılığında bir Navaho Yerlisi	47
Görsel 13: Kuzgun Sembolü.....	51
Görsel 14: Çakal Sembolü	53
Görsel 15: Güneş Dansı Seremonisi İçinden Kendine Acı Çektirme Ritüeli Kesiti	71
Görsel 16: Güneş Ruhu Tawa (Hopi Kabilesi).....	80

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kuzey Amerika Yerlilerine Ait Başlıca Hayvan Totemleri ve Yüklenen

Anlamlar 22

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	bakınız
ö.	ölümü
s.	sayfa
ss.	sayfalar arasında
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire

GİRİŞ

*Ölümden Doğdum
(Hopi Sözü)*

Amerika kıtası Aztek, Maya, İnka gibi kadim medeniyetlere beşiklik etmiş bir kıtadır. Bu medeniyetlerin kurucuları, genel kabul gören teoriye göre, Asya kıtasından Bering Boğazı yoluyla Amerika kıtasına geçmişler, binlerce yıllık bir süreçte tüm kıtaya yayılmışlardır. Zihinlerimizdeki yerli tahayyülü, Amerikan film endüstrisinin dünyaya pazarladığı vahşi-batı/kovboy (western) filmleriyle şekillenen bir fenomen olmuştur. Kızılderililer çoğu zaman beyazların kafa derisini yüzen, at hırsızlığı yapan barbarlar şeklinde olumsuz bir figür olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu, objektif bakış açısından uzak gösterim şeklinin, konuya ilgi duyup araştıran kişilerce kabul edilemeyecek kasıtlı önyargılardan beslenmekte olduğu anlaşılacaktır. Misyonerlerin, insan olarak bile görmediği yerlilerin, kıtaya ilk ayak basan Avrupalı kâşiflere cömert ve misafirperverce davrandıkları kayıtlara geçmiştir. Ancak, sonrasında toprakları ellerinden alınan, kıyıma uğrayan ve nihayetinde rezervasyon (yerliler için oluşturulan kısıtlayıcı yasal yerleşim bölgeleridir) denilen gettolarda yaşamaya mahkûm edilen bu insanlar şüphesiz ki, kendilerini koruma içgüdüleriyle hareket etmişlerdir. Zaman zaman karşılıklı çatışmalar yaşanmış, iki taraftan da kayıplar olmuştur.

Öte yandan Kızılderili nüfus kıtada sayıca numunelik hale getirildikten sonra modern zamanlarda kültürlerine karşı bir ilgi de gelişmiştir. Kabile ve şef isimlerini otomobil modellerine (Pontiac, Cayenne, Cherokee, Santa Fe), savaş aletlerinin adlarını savunma endüstrisinde füzelere ve helikopterlere (Tomahawk, Blackhawk, Apache) vermişlerdir. Yerliler asırlardır yok edilmeye çalışılsalar da hala kültürel anlamda kıtadaki insan varlığını etkilemektedirler. Bunda şüphesiz, insan fitratına hitap eden güzel yönleri olan bir kültür varlığına sahip olmaları önemli bir etkidir.

Tezin amacı Kuzey Amerika yerlilerinin misyoner etkisi öncesi inançlarını tespit etmektir. Zaman zaman kültürel hayatta karşımıza çıkan yerli tasavvurunun insancıl ve doğayla uyumlu yönleri, bu konuyu araştırma isteği uyandırmıştır. Ulaşılan kaynaklardan, Kuzey Amerika'nın kadim halklarının dinleri olan animizm, totemizm ve şamanizmle ilgili izler bulunarak kavramsal çerçeve bu inanç zeminleri üzerine kurulmuştur. Türkiye'de söz konusu inançlar konusunda çalışmış olan bilim insanlarının eserlerinden faydalanılmıştır. Hikmet Tanyu, Ekrem Sarıkçıoğlu, Şinasi

Gündüz ve Abdurrahman Küçük eserlerine öncelikle başvuru bilim insanlarıdır. Ayrıca, Emile Durkheim, Mircea Eliade, Felicien Challeye ve Åke Hultkrantz'ın da eserleri ışığında tez şekillendirilmeye çalışılmıştır. Teorik çerçevede kaynaklara ulaşmak çok zor olmamıştır. Ancak, gündelik hayattaki pratik uygulamalarla ilgili internet kaynakları ve veri tabanlarından ulaşılan yabancı kaynaklar kullanılmıştır.

Konu araştırılmaya başlandığında önemli kısıtların başında, Kuzey Amerika Yerlilerinin inançları konusundaki çeşitlilik olduğu ifade edilmelidir. Söz konusu kısıt, ortak kavramlar anlatılarak giderilmeye çalışılmıştır. Çünkü aynı kültür bölgesinde bulunan iki kabilenin dahi, birbirinden farklı inançlara sahip olduğu görülmüştür. İnançların çeşitlenmesi ve birbirinden farklılaşmasında şüphesiz Kuzey Amerika'da yerleşim yerleri arasındaki mesafelerin uzunluğu önemli rol oynamaktadır.

Kuzey Amerika Yerlilerine ait inançlarda bulunan farklılıkların yanı sıra önemli ortaklıklar da bulunmaktadır. Bu meyanda çok büyük bir coğrafyada yaşayan bu halkların dini inançlarının belli ölçüde sistematize edilebilmesi için söz konusu ortaklaşmalar tezin ortaya çıkarılmasında mihenk taşı olmuştur. Bu çerçevede animizm, totemizm ve şamanizm kavramları üzerinden Kızılderili inanç dünyasındaki temellerin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Animizm, her şeyin bir ruhu olduğu inancı temelinde şekillenmiştir. Kuzey Amerika Yerlileri de bu inanç ekseninde, doğadaki tüm canlı ve cansız varlıkların bir ruha sahip olduğuna inanmaktadırlar. Totemizm, çoğunlukla da bir hayvan şeklinde sembolize edilen ortak bir atadan gelme inancıdır. Totem direkleri, yerlilerin yaşam alanlarında önemli bir sembol olarak kullanılmıştır. Aynı toteme bağlı kişiler akraba sayılır. Totemizmde önemli olan Mana kavramı, animizmde de var olan ruhsal özdür. Tabu ise bir diğer önemli kavramdır. Yasak olan, belli kurallar dâhilinde ulaşılabilen ama aynı zamanda kutsal yönü de bulunan özelliklere sahiptir. Şamanizm, şaman adı verilen esrime ve ruhlar dünyasında gezinme ustası olan kişinin başrolde olduğu inançtır. Ruh dünyası ve içinde yaşadığımız dünya arasında aracılık yaparak, dengeyi sağlaması beklenen bir figür olarak karşımıza çıkar. Kuzey Amerika Yerlilerinde "medicine man" olarak da adlandırılmaktadır. Bu kelime otacı şeklinde dilimize çevrilmekte olup, tedavi etme yönüne vurgu yapılmakta olduğu görülmektedir.

Yerlilerin bir peygambere ya da kutsal kitaba sahip olmaması nedeniyle inançları teolojik anlamda kurumsallaşmış bir din olarak değerlendirilmemektedir. Öte

yandan bu durum yerli dinlerinin tamamen amorf dağınık olduğu veya yalnızca kült düzeyinde kaldığı sonucunu doğurmamaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere yerli inançları aslında çok geniş bir yapıya sahiptir. Ancak Kuzey Amerika Yerlilerinin kadim inançları yazılı kaynakları olmadığından, kıtanın keşfinden sonra Beyazların onlarla olan temasları neticesinde elde ettikleri ve kayıt altına aldıkları bilgiler çerçevesinde yazılı hale dönüşmüştür. Sözlü geleneğin yazılı hale dönüşümü halen devam eden bir süreçtir.

Amerikan Yerlilerinin inançlarının aktarımında her bir kabile ferdi, erginlenme törenleri ve sonrasında yetişkinler sınıfına dâhil olarak sözlü kültürün taşıyıcısı sıfatına kavuşmaktadırlar. Akşam, ateş başında toplanıp anlatılan efsaneler, insanın ve evrenin varoluşu, insanın iyi ve kötü yönlerine dair tüm zamanları kapsayan dersler içermektedir. Bu bakımdan efsaneler, Kızılderili inançlarının önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Ek olarak, Kızılderili halklara ait atasözleri ve özdeyişlerin, içinde dini inançlara dair vurguya sahip olanları ayıklanarak tezde yer verilmiştir.

Yabancı kaynakların çevirisi tarafımızca yapılmış olup, bazı kavramların Türkçe karşılıklarını bulmakta zorlanılmıştır. Anlamı karşılamaya en yakın ifade bulunarak bu kısım aşılmaya çalışılmıştır. Kızılderili panteonunda en önemli varlıklar olarak gördüğümüz, Büyük Ruh, Örümcek Nene, Gürleyen Kuş, Değişken Kadın, İkiz Savaş Tanrıları ve Oyunbazlar kendileriyle ilgili efsaneler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Tek Tanrılı dinlerde görmeye alışkın olduğumuz yüce bir yaratıcı figürü Büyük Ruh kavramını karşılamamaktadır. Dünyaya dair yaratma işlerini yukarıda sayılan diğer tanrılar, kültür kahramanları sıfatıyla gerçekleştirmektedir. Büyük ruh en başta var olan ezeli ve ebedi varlıktır. Her varlıkta ve doğanın döngülerinde tezahür etme özelliği vardır. Her kabile farklı isimler vermektedir. Ayrıca, kültür kahramanları Büyük Ruh'a kıyasla daha fazla ön planda rol almaktadır. Örümcek Nene, Gürleyen Kuş, Değişken Kadın ve İkiz Savaş Tanrıları'na kabilelerin büyük çoğunluğunda farklı isimlerle de olsa rastlamak mümkündür. Yaratım işleri, hayati öneme sahip mısır başta olmak üzere tarım ürünlerinin insanlara verilmesi, kültürel değeri olan kurumların öğretilmesi gibi önemli işlevlere sahiplerdir. Oyunbazlar da aynı görevlerin yanı sıra eğlenceli ama öğretici de olan mitlerde başrolde dir. İnsanlara kötü huyların sonuçlarına dair ders verme misyonuna sahip oldukları görülür. ABD yapımı çizgi filmlerden aşına olduğumuz Bugs Bunny (Manibozho), Guguk Kuşu ve Çakal (Road Runner ve Coyote)

gibi birçok karakterin bu oyunbazlardan esinlenilerek çizildiği kaydedilmektedir (Hanawalt, 2017: 98).

Doğa ve insan bağılılığı ile bu dünya ve sonrası hakkında derin bir anlayışa sahip olan Kızılderili halkların kadim inançlarının anlaşılması dinler tarihi alanı içinde yer alan kadim dinler çerçevesinde mümbit alandır. Ek olarak kıtanın tarihi açısından da önemli olduğu aşikârdır.

BÖLÜM 1: KUZEY AMERİKA YERLİLERİ

1.1.KÖKENLER

Amerika'nın yazılı tarihi 1492 yılında Kristof Kolomb'un sancak gemisi Santa Maria ve ardındakilerle Amerika kıtasına ulaşması ile başlar. Kolomb ve ardından gelen fetihçiler ile kolonizatörler insanların olmadığı boş bir kıtaya gelmemişlerdir. Çeşitli halklar farklı düzeylerde örgütlenmiş şekilde burada varlığını sürdürmekteydi. Kıtanın erken tarihine baktığımızda yapılan bilimsel araştırmalar erken Pleistosen¹ çağda Kanada'nın doğusu ile Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzeydoğusunun büyük buz kütleleri altında kaldığını göstermektedir. Bu büyük kütleler yaz aylarında eriyerek sellere yol açıyor bu da derin vadilerin oluşumunu sağlıyordu (Wissler,1996: 19). Ancak Kolomb'un geldiği dönemde bu manzara artık yoktu. Kuzeydeki kutup bölgesinden güneydeki Horn Burnu'na kadar insan varlığının yoğun olduğu bir coğrafyayla karşılaşmıştı.

Kuzey Amerika'nın yerli halkları² Amerikan yerlileri ve Alaska yerlileri olarak bilinmektedir. "Indian" Hintli kavramı ise 1492'de Doğu Hint Adaları'na³ ulaştığını düşünen Kristof Kolomb'un isimlendirmesine dayanmaktadır. Günümüzde de Kolomb'un ulaştığı adalar Batı Hint Adaları⁴ olarak adlandırılmaktadır. Geçimlerini avcılık, toplayıcılık ve balıkçılıkla sağlayan gelişmiş bir hayat tarzından uzak yaşayan topluluklar "ilkel" kabileler olarak adlandırılmaktadır. Benzer şekilde Kuzey Amerika yerlileri de bu şekilde anılmıştır. Ancak söz konusu kavramsallaştırma, pozitivist ve batı merkezci bir anlayışı temsil etmektedir. Bilhassa, Batı'da 19. yüzyılın sonlarında gelişen "primitive-ilkel" toplum araştırmalarında bilim insanları Batı-dışı toplumlar-halklar ile karşılaştıklarında onları geri-ilkel kendi toplumlarını ileri-gelişmiş perspektifi

¹ Pleistosen Çağ, yerkürede buzul çağının yaşandığı 2,6 milyon yıl önce başlayan ve yaklaşık günümüzden on bin yıl öncesine kadar devam eden dönemdir. Bu dönem Holosen Çağ'ın (günümüzde içinde bulunduğumuz) başlaması ile bitmiştir.

² Yerli halklar yaşadıkları toprakların işgali, fethi ya da kolonizasyonundan önce söz konusu toprakların otokton ve özgün sahipleridir. Bu halkların ortak tarihsel, kültürel, etnik ve dilsel bütünlüğü de bulunmaktadır. Günümüzde yerli halkların statüleri ile ilgili temel belge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 61/295 Sayılı Kararı ile kabul edilen "Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi"dir. Bkz: http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/indigenous.pdf, (22.03.2019).

³ Başta Malezya ve Endonezya olmak üzere Hint okyanusundan Ekvator bölgesine uzanan yaklaşık onüç bin adayı kapsayan bölgedir. Bu bölge 17. Yüzyılda Hollanda sömürgeciliği döneminde Baharat Adaları olarak anılmaktaydı.

⁴ Karayip denizi, bölgedeki adalar ve sahillere oluşan bölgedir. Florida sahilleri ve Orta Amerika'dan Venezüela'ya kadar uzanmaktadır.

üzerinden ele almışlardır.⁵ Bu nedenle çalışma genelinde “ilkel” kavramının yerine “kadim” ya da “eski” ifadesi tercih edilmiştir.

Kuzey Amerika yerlilerinin menşei uzun yıllardır tartışılan gelen bir konu olmuştur. Kökenlerinin Eski Mısırlılar olabileceği, hatta İsrail’in kaybolmuş on kabilesi olmaları da üzerinde sıkça durulan ihtimallerden olmuştur (Meltzer, t.y: 1-6; Roth, 2014). Ancak söz konusu görüşler bilim çevrelerince benimsenmemiştir. Yine Kuzey Amerika yerlilerinin erken atalarının paleo-indian grupların kıtaya göçü ile bağlantılı olduğu savunulmuştur. Ancak son araştırmalar Kızılderililerin atalarının, üç göç dalgası ile Sibiryadan geldikleri ve av hayvanlarını kovalayarak Bering Boğazı’nı geçtiklerini doğrulamaktadır.

Jeolojik araştırmaların sonuçlarına göre, buzullar, Buzul Çağı’nda, deniz seviyesine inerek Bering Boğazı boyunca karadan bir köprü oluşturmuştu. Son tahminlere göre Wisconsin veya son buzul döneminde, deniz seviyesi neredeyse yüz kırk metreye düşmüştü ve bu düşüş binlerce kilometre genişliğinde açık bir arazi oluşturabilecek durumdaydı (Wissler, 1996: 21). Buzulların erimesi ile birlikte bu grupların Kuzey Amerika’nın kuzeyindeki alanlardan güneye doğru göçleri başlamış ve yaklaşık günümüzden 11 bin yıl önce Güney Amerika’nın güney sınırına ulaşmışlardır. Erken Kızılderililerle ilgili ilk kültür alanı günümüzde New Mexico’da bulunan “Clovis Kültür” alanıdır (Stanford ve Bradley, 2012: 32-37). Bu bölgede bulunan arkeolojik bulgular yaklaşık olarak günümüzden 11500 yıl öncesine tarihlenmektedir.

Günümüzden yaklaşık 8 bin yıl önce Kuzey Amerika’da yaşayan insan toplulukları Eski Dünya’da olduğu gibi tarımsal üretim yapmaya başlamışlardı. Yerlilerin “üç kız kardeş” olarak adlandırdıkları mısır, fasulye ve kabak tarımı gelişmişti. M.Ö. 1500’e doğru geldiğinde ise tarımsal üretim daha sistematik hale gelmiş ve köpek evcilleştirilmiştir.

M.Ö. 1500–900 arasında ise Kuzey Amerika’da köy hayatı gelişmeye başladığı gibi yerleşim birimleri arasında ilk ticari ağlar kurulmuştur. Kuzey Amerika yerlilerinin erken dönem kültür havzalarına örnek olarak Anasazi ve Mississippi verilebilir. Tarımsal üretim, sulama ve duvar inşacılığının yanı sıra çömlekçilik sanatı da bu bölgelerde gelişmiştir (<http://www.usemb-ankara.org.tr>, 2019).

⁵ Konu ile ilgili tartışmalar açısından bkz: Ratnapalan, L. (2008). E. B. Tylor and the Problem of Primitive Culture. *History and Anthropology*, 19(2), ss.131–142.

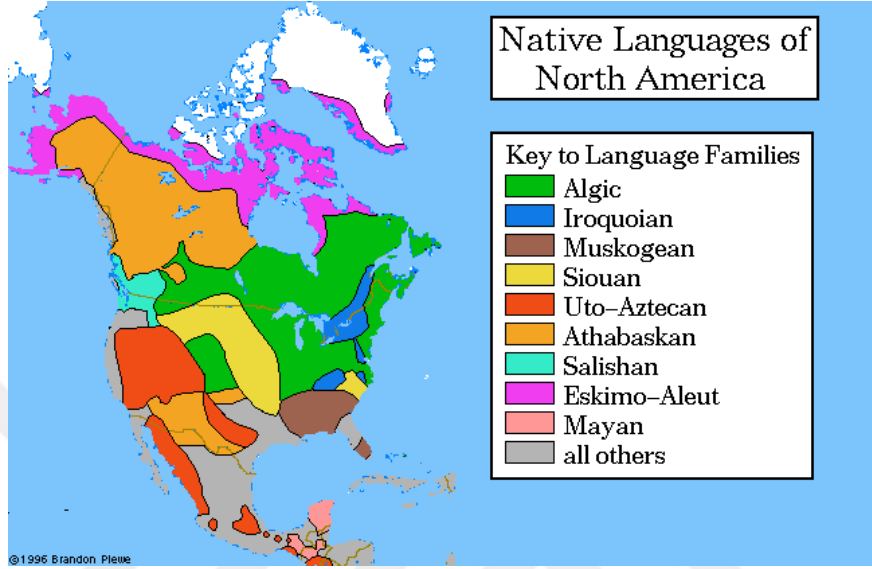
Görsel 1:Anasazilere Ait olduğu Düşünülen Kaya Resimleri

Newspaper Rock, Utah, ABD, (<https://www.alamy.com/>, Erişim Tarihi, 07.05.2019).

Avrupalılar Kuzey Amerika'ya ilk ayak bastıklarında yerlilerin beş yüzden fazla dil konuştukları belirtilmektedir.(Eliade ve Couliano, 2018:239). Kimi kabileler birbirini anlasa da bazen de dilleri birbirinden çok uzak olabilmekteydi (Hartz, 2009: 12). Yerlilerin örgütlenmeleri mevcut olsa da bu örgütlenme bir devlet yapısı şeklinde olmadığı için, antropologlar Kuzey Amerika Yerlilerini on ana kültür grubuna ayırmışlardır. Kuzey Amerika yerlilerinin dilleri ise yedi grup altında incelenebilir. Söz konusu kültür bölgeleri yerleşim yerleri ve konuşulan dil kapsamında değerlendirildiğinde şu şekilde bir sınıflandırma yapılabilir:

1. Eskimo (Arktik) kültür bölgesi (Eskimo–Aleut dilleri)
2. Subarktik Kızılderilileri kültür bölgesi (Na-Dene dilleri, Algonkin–Yurok dilleri)
3. Kuzeydoğu Kızılderilileri kültür bölgesi (Algonkin–Yurok dilleri, İrokua dilleri)
4. Pasifik Kuzeybatısı Kızılderilileri kültür bölgesi (Haydaca, Çimşiyen dilleri, Vakaş dilleri)
5. Plato Kızılderilileri kültür bölgesi (Saliş dilleri)
6. Büyük Havza Kızılderilileri kültür bölgesi

7. Ova Kızılderilileri kültür bölgesi (Sioux dilleri)
8. Kaliforniya Kızılderilileri kültür bölgesi
9. Güneydoğu Kızılderilileri kültür bölgesi
10. Güneybatı Kızılderilileri kültür bölgesi (Bastian ve. Mitchell, 2004: 8).

Görsel 2: Kuzey Amerika Dil Grupları

(<http://www.tahtonka.com/nativelanguages.html>, Erişim Tarihi, 07.05.2019).

Görsel 3: Kuzey Amerika Kültür Havzaları

(<https://tr.pinterest.com/pin/453174781226494000/>, Erişim Tarihi, 07.05.2019).

Yaşadıkları coğrafyanın çok geniş olması ve uyum gösterilmesi gereken yerleşim bölgelerinin çeşitliliği yüzünden, Kuzey Amerika Yerlileri'nin gelenekleri ve kültürleri o dönemde çok büyük ölçüde değişkenlik gösteriyordu. Kızılderili yerleşim alanlarının bu çapta büyük bir kıtaya yayılmış olmasından ötürü, iklimsel ve coğrafi nedenlerle farklılaşmış olduğu söylenebilir. Kabaca benzerlikler ise şu şekilde sınıflandırılabilir: Kabilelerin çoğunluğu, gıda ihtiyaçlarının temini için avcılık-toplayıcılık yapmakta ve genellikle mısır tarımı ile uğraşmaktaydı. Kadınlar tarım faaliyetleri ve besin maddelerinin dağıtımından sorumluyken, erkekler avcılık yapmakta ve savaşmaktaydı. Kuzey Amerika'daki yerli halklar toprak ile bütünleşmişti. Toprağa ve doğaya bağlılık gündelik hayatın ve Kızılderili dini inançlarının ayrılmaz bir parçasıydı. (<http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>). Kızılderili toplumunda aile yapısı ataerkil veya anaerkil olabilmekteydi. Klan içi evlilik olmakla birlikte dışarıdan evlilik gerçekleştirme daha çok benimsenmekteydi (National Resources Conversation Service, <https://www.nrcs.usda.gov>, 2019).

Genel olarak konar-göçer olarak yaşayan Kızılderili halklarının siyasi örgütlenme açısından Batılı kavramsallaştırma bağlamında bir devlet kurmuş oldukları söylenemez. Toplumda bir hiyerarşi olmakla birlikte temel sınıfsal bölünme yoktur. Toplum genellikle eşitlikçi yapıdadır. Kabile şefleri otoritenin sahibi olarak görülmektedir. Bunun yanında kabile şefinin karısına da saygı duyulmaktadır. Şefler tanrının iradesinin bir yansıması değildir. Şef kabile üyelerinin onu meşru görmesi ile yöneticilik yapmaktaydı. Ayrıca bazı klanlarda şeflik kalıtsal olarak geçebilmekteydi. Bunun yanı sıra bazı Kızılderili kabilelerinde şeflik makamı “barış şefi” ve “savaş şefi” olarak ikiye ayrılmıştı. Barış şefi normal zamanlarda klanı idare ederken savaş şefi klanın başkomutanı olarak savaş zamanında klanı idare etmekteydi. (National Resources Conversation Service, <https://www.nrcs.usda.gov>, 2019).

Bunun yanı sıra Superior Gölü kıyısında yaşayan Chippewa kabilesi örneğinde olduğu gibi “uluslarının” en bilge ve en saygıdeğer kişileri tarafından oluşturulan bir heyet vasıtasıyla da yönetim oluşturulabilmekteydi. Genellikle söz konusu heyetler kabilelerinin eski tarihini oluşturan resimli kayıtları idare etmekteydi. Bu kayıtlar on beş yılda bir buldukları yer altı odasından çıkarılıp onarımdan geçirilir ve içerikleri kabile üyeleri ile paylaşırdı (Brinton, 2012: 23).

Güney-batı Kızılderililerinde erkekler devlet yönetimine karşılık gelen işlerle uğraşmaktaydılar. Bu durum, kadınların bu işlere dâhil olmadığı anlamına gelmemektedir. Kadınlar dini açıdan Kızılderili toplumlarında önemli olduklarından dolayı yönetsel, kamusal konularda sanıldığından daha fazla söz sahibiydiler (National Resources Conversation Service, <https://www.nrcs.usda.gov>, 2019). Kızılderili siyasi örgütlenmesini Antik Yunan siteleri ile kıyaslayan bir görüş de literatürde mevcuttur. Tıpkı Yunan site devletlerinin gerekli gördükleri dönemlerde geçici olarak birleştikleri gibi, kabilelerin de aynı şekilde davranarak amaçlarına ulaştıktan sonra ayrıldıkları belirtilmektedir (Fohlen, 1993: 109).

1.2.YERLİ İNANÇLARINI KAVRAMSALLAŞTIRMA: ANİMİZM-TOTEMİZM- ŞAMANİZM

Kuzey Amerika yerlilerinin kültürü sözlü geleneğe dayalı, nesilden nesile aktarılan bir kültür ola gelmiştir. Bu nedenle dini inanışlara ait söylenceler, mitler, hikâyeler ve dualar sözlü olarak öğreniliyor ve yeni nesillere aktarılıyordu. Kuzey Amerika yerlileri hakkındaki yazılı bilgilere Kolomb sonrası dönemde yani Batılıların kıtaya ayak basması ile ulaşmaktayız. Batı dünyası karşılaştıkları kabile mensuplarını vahşi, barbar, putperest olarak tanımlamıştır. İnsan dahi sayılamayacaklarını savunan kilise, 1512 tarihinde Papa II. Paul'un, Amerika yerlilerinin de Âdem'den geldiklerini açıklamasıyla, yerlilerin de insan olduklarını kabul etmiştir. Öte yandan bir yer, terk edilmiş bir toprağın tarıma açılması ya da “başka” insanlarca iskân edilmiş bir yerin fethi ya da işgali neticesinde, fetihçilerin “bizim dünyamız” sahiplenmesine konu olabiliyordu. Bir toprak parçası, ancak onun yeniden yaratılmasıyla, yani kutsallaştırılmasıyla “bize ait” (kolonizatörün malı) hale gelmektedir. Bilinmeyen topraklara karşı bu dinsel tavır, Batı’da Modern Çağın başlarına kadar süregelmiştir. İspanyol ve Portekizli fetihçiler (conquistadores) keşfettikleri, fethettikleri topraklara İsa adına el koymaktaydılar. Haç dikerek ülkeyi kutsallaştırıyor, bir nevi “yeni doğum”a kavuşturuyorlardı. Yeni keşfedilen ülke Haç aracılığıyla “yenilenmiş”, “yeniden yaratılmış” oluyordu (Eliade, 1991: 13). Bu sayede kâfirlerin elindeki topraklar kurtarılıyordu.

Erken dönem kâşifler, fatihler, kolonizatörler ve misyonerler açısından kâfir olarak nitelenen Amerikan yerlilerinin inançlarının tarihi gelişimine geçtiğimiz yüzyılda yapılan pek çok etnografik derlemelere ve yayınlara rağmen tam anlamıyla haiz

olmamız mümkün değildir. Bir yazılı tarihlerinin olmayışı bu konudaki en önemli kısıtlardan biridir. Bunun yanı sıra Batılıların kıtaya geldiği ilk dönemlerde Amerikan yerlileri en kutsal ritüellerini bu yabancıların görmesini doğal olarak istememişlerdir. Ancak 20. yüzyıldan itibaren bu inanç sistemi sağlıklı biçimde incelenmeye başlanmıştır. Burada da karşılaşılan en büyük zorluk Kızılderililerin soykırımı uğraması, yerleşik hayata geçmeleri/ geçirilmeleri ve inanışlarına Batıdan gelen dini inançların karışması nedeniyle ulaşma zorluğudur. Yerleşik hayata geçip başka din ve inançları kabul etseler de bu toplulukların, eski inançlarından izler taşıdıkları görülmektedir (Küçük vd., 2011: 63).

Bir Kızılderili dininden söz etmek Batının düşüncesine dair soyutlama ve kavramsallaştırmadan kaynaklanmaktadır. Çünkü Kızılderililerin çeşitliliği anlamını en çok dini inançlar bağlamında göstermektedir. (Fohlen, 1993: 114). Bu nedenle yerli dinleri arasında benzerlikler bulunmakla birlikte tek bir Amerikan yerli dininden bahsetmek mümkün değildir. Her bir kabilenin ayrı kültürel, geleneksel, dini özellikleri vardır. Dolayısıyla panteonlar kabileden kabileye çok büyük değişkenlik göstermektedir (Dell, 2017: 25).

Teksas'tan Kanada'ya kadar Kuzey Amerika boyunca karşımıza çıkan Amerika Yerli inançları geçmişte bu coğrafyada yaşamış olan Siyu, Hopi, Navaho gibi yüzlerce kabilenin ayrı geleneklerinden izler taşır. Yine de kabilelerin inançlarına dair bazı ortak unsurlar mevcuttur. Amerika Yerli mitolojisinde doğanın rolü büyüktür. Her şeyin, ırmakların, dağların kayaların dahi ruhu olduğu inancı temeldir. Doğanın ve belirli anlamlar taşıyan yerlerin (dağlar, nehirler, kayalar, kanyonlar) kutsallığı vardır. Hayvanlar, insanların ataları olarak görülür (Dell, 2017: 344).

Kuzey Amerika Yerlilerinin dinsel gelenek ve uygulamalarının kendi içlerindeki farklılıkların yanı sıra tek tanrılı ya da çok tanrılı tam teşekküllü dinlerden⁶ de birçok bakımdan farklı olduğu aşikârdır. Örneğin Kilise hiyerarşisi ve organizasyonel yapıya sahip olmadığından dolayı Amerika Yerlilerinin inançları, sistematik bir din olarak kabul görmemektedir. Efsanelerde ismi özellikle belirtilen kabile mensupları sayılmazsa, İsa, Musa, Buda gibi kişi merkezli dini teşekkül, yerli inançlarında görülmemektedir. Kişi ve kişilere bağlı ve söz konusu kişiler merkezinde örülü tarihi

⁶ Tapınım ritüelleri netleşmiş, tapınakları ve din adamları sınıfı sistematize olmuş dinleri kast etmekteyiz.

olaylardan çok doğa ve doğanın ahengine sıkı sıkıya bağlı olguları temel alan bir din anlayışı vardır (Hartz, 2009: 13).

Kadim Kızılderili inançlarını temel olarak animizm, totemizm ve şamanizmden izler taşıyan bir inanç sistemi olarak özetlemek, ana hatlarıyla bir çerçeve çizmek açısından kullanışlı bir yol olacaktır.

1.2.1. Animizm

Animizm, doğada insan ruhuna az ya da çok benzer özellikler taşıyan ruhların varlığına inanılan dindir. İlk başlarda fetişizm olarak adlandırılmış olup, bu terim dinler tarihi literatürüne De Brosses'in (ö. 1777) 1760'da yayınlanan "Fetiş Tanrıların Dini Üzerine" adlı eseriyle girmiştir. Fetiş (fétiche) sözü Portekizce'de Feitiçio, Latince kökeni de Facticus'tan gelmekte ve büyülü nesne anlamı taşımaktadır. De Brosses'e göre fetişlere tapınma bütün dinlerin kökünde vardır (Challege, 2007: 24).

Tabiatüstü varlıklara inancın en yaygınlarından olan animizm, doğadaki bütün varlıkların canlı olduğu ve bedenlerinden ayrı bir kişiliğe sahip oldukları inancına dayanır. Ruhlar ve hayaletler sadece insanlar ve hayvanlarda değil insan yapımı nesnelere, bitkiler, kuyular, dağlar ve taşlarda, ayrıca doğa öğelerinde de vardır. Ormanlarda çok sayıda bulunan serbestçe dolaşan bu ruhlar, insanlara tanrılardan daha yakın kabul edilir. İnsanlara karşı iyi, kötü ya da tarafsız davranabilirler. İnsanların davranışlarına göre tavır takınacaklarından onlara karşı dikkatli davranılmalıdır. Animizm inancı, insanın kendisini doğadan üstün görmediği, bilakis onun bir parçası olduğuna inandığı avcı toplayıcı ve bazı yiyecek üretici toplumlarda görülür. Bu toplumlarda tanrılar ve tanrıçalar, dünyayı yaratmış ve yaşama uygun hale getirmiş olsalar da ruhlar kadar ön planda değildirler. Çünkü insanları iyileştiren, Şaman'a yardım eden ya da engelleyen, av sırasında insanları koruyan varlıklar olarak ruhlar görülmektedir (Haviland vd., 2008: 654).

Animizm doğanın canlı bir varlık ve doğadaki her şeyin bir ruhunun olduğunun kabulüne dayanan bir inanç biçimidir. Edward B. Tylor (ö. 1958) animizmin bir din olarak nitelendirilemeyeceğini ancak bir teorisi ve dinlerin temeli olabileceğini ve bütün toplumlarda ruhlara ve ampirik olmayan gerçeklik seviyelerine ait bir inanç bulunduğunu ifade etmiştir. Tylor'a göre ilkel topluluklarda görülen atalar kültü, putlara tapma "fetişizm"; sihirbazlık, cincilik ve fal bakma gibi eylemlerin tamamı animizmden doğmuştur (Chidester, 2005: 78). Jung ise tüm insanların ilk psikolojik durumu olarak

animistik davranışlar ve inanışlar bulunduğu dikkat çekmektedir. Animist inanışta bitkiler ve hayvanlar tıpkı insan gibi düşünülür ve her şey, ruhlar ve tanrılarla canlıdır (Gerain, 2010: 10). Bu meyanda, animizmde dinin asli unsuru ruhtur. İnsanlar, aynı çocuklar gibi canlı varlığı cansız varlıktan ayırmamışlar, yalnızca insanların değil tüm varlıkların bir canı ve ruhu olduğuna inanmışlardır.

Kadim toplumlar, baba ve ata ruhlarına saygı göstermeyi bir gereklilik olarak görmekteydi. Bunun temel nedeni atalarının ve babalarının ruhlarının arılığı nedeniyle dara düşüklerinde onlara yardım edebilecekleri inancıydı. İşte bu sebeple o ruhlara ibadet edecek noktaya gelmişlerdir. Ayrıca bu inançlarının bir diğer yansıması da sara, sinir nöbetleri ve çeşitli psikiyatrik ve psikolojik hastalıkları cinlere atfetmeleri nedeniyle falcılık, büyücülük, sihirbazlık yapan kişi ya da grupların ortaya çıkmasıdır. Animizm ilk olarak fetiş(ler) şeklinde ortaya çıkmış ardından toplum geliştikçe sembolizm halini almıştır. Sembolizm dini kavrayış açısından önemli bir dönüşüm ve ilerlemedir. Çünkü mitlere kaynaklık edecek olan ilk hikâyeler ve efsaneler bu dönem içinde şekillenmeye başlamıştır. Bu dönem içinde hikâyelerin temel örgüsü bütün tabiat olaylarının bir ruha veya metafizik bir güce dayandırılması veya canlı ya da cansız nesnelerin metafizik âlemlerle bağının olduğunun düşünülmesiydi (Yaşa, 2016: 4).

Animizmi kendisine yakın dinsel görüşlerden belirgin bir biçimde ayırmak neredeyse imkânsızdır. Totemizmin temel inançlarından olan; Mana ve tabu düşüncesi, yarı insan yarı hayvan düşüncesi ve efsanevi atalar inancını animizmde de görmek mümkündür Tüm dinler totemizmin yanı sıra animizmden de izler taşımaktadır. Müslüman olmayan zenci Afrika toplumları, Polinezya toplumları, Kuzey ve Güney Amerika Kızılderililerinin dinlerini animizm tabiriyle ifade etmek mümkündür (Challege, 2007: 25).

Kadim toplumlarda insanlar, can ya da ruhun bedene veya beden belli bir yerine sıkı sıkıya bağlı olduğuna inanmaktaydılar. Can, beden ölmeden de ondan bir süreliğine ayrılabilir. Bu süre zarfında sanki beden içindeymiş gibi etki yaptığı görülmüştür. Örneğin, Cherokee Kızılderililerinden bir şef savaş esnasında canını bir ağaç tepesine yerleştirmişti, atılan onca oka rağmen ne ölüyor ne de yaralanıyordu. Savaşta yapılan bu büyüü bilen düşmanı, ağacın dallarına doğru ok attırmak suretiyle şefi öldürmüştü (Challege, 2007: 26).

Amerika Yerlileri hayatlarını seküler ve dini olarak ayırmazlar. Din ve kültür birdir. Birçok Yerli Amerikalı dilinde din sözcüğünün karşılığı olarak bir kelime bulunmamaktadır. Bütün meşguliyetler, işler ibadet addedilir. Sepet yapan bir kadın onu keserken çimlerin ruhuna dua edebilir. Sepetin içine ördüğü tasarımlar sembolik anlam ifade edebilir. Sepetçilik sanatı yerli kadını için başlı başına, minnettar olacağı bir tür manevi armağandır. Başarılı bir şekilde tamamlanan sepet, hem güzelliğin hem de kullanışlılığın bir ürünü olarak şükür vesilesidir. Böylece müşterek kullanılacak bir malzeme bile kutsal bir boyut kazanmış olur. Avcılar ve çiftçiler av ve doğurganlık ruhlarını çağırır, böylece emeklerinin ve emeklerinin karşılığının kutsanacağına inanırlar. İnsanlar, çevrelerindeki ruh dünyasının sürekli farkındalığı ile yaşar ve bu farkındalığı onurlandıracak şekilde hareket ederler (Hartz, 2009: 19).

Hayvana tapınma insanlık tarihinin ilk evrelerinde başlamıştır. Hayvan ve insan biçimli tanrıların İÖ 30000 dolaylarında tanındığı saptanmıştır. Genellikle bir bölgenin en güçlü yırtıcı hayvanlarına tapılırdı. Mezoamerika'da⁷ jaguara tapınma, Mısır'da aslana tapınma, Finlandiya Laponları ve Kuzey Amerika Yerlileri arasında ayıya tapınma vardı. Burada korkuyla karışık bir saygıdan doğan inanç hâkim olmaktadır. (Dell, 2017: 206). Aslında söz konusu hayvanın ruhsal varlığına tapılmaktadır.

Amerika Yerlileri geçmişte olduğu gibi şimdi de insanoğlunun köken olarak hayvanlardan geldiğine ve bir hayvan ruhunun her bakımdan insanın ruhuna denk olduğuna inanırlar. Cheyenne mitolojisi hayvanların insanlarla konuşabildiği bir dönemden söz eder. Bizonlar insanlarla eşit oldukları konusunda diretince, bir yarış düzenlenir. İki takım oluşturulur. İlkinde bir bizon, bir geyik ve bir antilop, ikincisinde bir insan, bir köpek, bir şahin ve bir kartal yer alır. İkinci takımın yarışı kazanması üzerine, köpekler en iyi dostumuz haline gelir, kartallar ve şahinler de bizden saygı görür. Diğer hayvanların avlanması artık serbest hale gelmiştir (Dell, 2017: 206). İnsanlar ve hayvanlar arasındaki bu yakın akrabalık inancının bir sonucu olarak yerlilerin hayvanları taklit etme eğilimi kıyafetlerine, hareketlerine ve düşüncelerine yansımıştır. Kuş tüylerini kıyafetlerinde ve başlıklarında kullanmışlardır (Hultkrantz, 1987: 22).

⁷ Mezoamerika, Orta Amerika'nın Meksika'nın ortalarından başlayarak Belize, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua ve Kosta Rika'nın kuzeyine kadar uzanan kısmıdır.

Hayvanların yanı sıra Toprak Ana'nın Ruhü (Mother Earth) önemli addedilmiş ve saygıya değer olarak düşünölmüştür (Hoppal, 1997: 3). Toprağa bağılı bir toplumun toprağa bu şekilde bakması anlaşılabilir bir durumdur.

Bu bağlamda, Kızılderili kabilelerinden Nez Percelerin inanç dünyasında birçok canlı varlığın arasında ruhsal bağı olduğu düşünölmektedir. İnsanlar, bitkiler, hayvanlar ve ruhlar bir aradadır. Örnek olarak, Nez Perce halkı, inançları gereğı, söz konusu varlıklar ile özel ilişkiler kurmalıdır. Ailelerin ve toplulukların kurulmasında diğler insanlarla işbirliğı yapmaları ve hayatta kalmak için bağımlı oldukları bitki ve hayvanlara sayğı göstermeleri beklenirdi. Sonunda, onları koruyan, onları bilgilendiren ve hayatta kalmaları ve başarılı olmalarına yardımcı olan ruhları onurlandırmaları gerekirdi. Nez Perceler'e göre dünya, insanlar, hayvanlar, bitkiler ve yeryüzü kendisi de dâhil olmak üzere tüm canlı varlıklarda yaşayan spiritüel bir öz veya güçle doludur. Gök cisimleri, dağlar, nehirler, rüzgârlar ve gök gürültüsü gibi doğal varlıklar ve güçler aynı zamanda ruh özünü de içerir (Bonvillain, 2011: 40).

Benzer şekilde Animist inançları Amerika kıtasının kuzey-batısındaki Alaska yöresinde yaşayan Tlingitlerde⁸ görmek mümkündür. Tlingit geleneksel dini, çoğı avcı-toplayıcı kültürlerinki gibi, animizme dayanıyordu. Tlingitler'in Jek adını verdiği ruhların, doğal dünyada insanlar, hayvanlar ve nesnelere üzerinde yaşadığı inancı hâkimdi. Her kişinin "tu-kina-jek" olarak adlandırılan kendi koruyucu ruhu vardı. Tlingitler, yaşadıkları çevrenin insan müdahalesi ile ya da büyü yoluyla iyi ya da kötü yönde etkilenebileceğine inanıyorlardı. Bu nedenle refahı sağlamak ve felaketleri önlemek amacıyla bir dizi gelenek ve tabuların geliştirilmesine yönelik bir inanca sahiplerdi. Birçoğı, Tlingitler'in baş avı olan hayvanların ruhlarını yatıştırmak için tasarlanmıştı. Tlingitler, her iki âlemi de kontrol eden Kah-shu-goon-yah adlı bir yaratıcı tanrıya inanıyordu. Adı "bölünebilir-zengin adam" anlamına gelen bu tanrının adı yüksek sesle söylenmekten çok fısıldanırdı. Her bir Tlingit klanının, kendisine hürmeten totem direkleri diktiğı bir totem hayvanı vardı. Atalarına duydukları sayğıyı da, totem direklerinde onlara dair birer sembol ilişitirerek göstermişlerdir (Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life. Vol. 2, 2017: 601-605).

⁸ Diğler Kuzeybatı kıyası halkları gibi Tlingitler'in de birçoğı günümüzde Rus Ortodoks kilisesine bağılıdır. Tlingitlerin ataları, on sekizinci yüzyılda bölgeye gelen tüccarları takip eden Rus misyonerleri tarafından Ortodoks Kilisesinin bağılıları haline getirilmiştir.

Diğer yandan, animizm ile iç içe geçmiş Paganizm terimi Afrika, Polinezya, Malezya, Kuzey ve Güney Amerika çoktanrıcılıkları için günümüzde de kullanılmaktadır. Söz konusu çoktanrıcılığı köken itibariyle animizme dayandıran Yakar (1980: 33) çalışmasında, doğadışı veya doğa içi güçlere, ata ruhlarına, saygı duyulan kahramanların ruhlarına bağlılıktan doğan bir inanç olduğunu belirtir. Yakar puta tapma ve çoktanrıcılık inancının, animizmin gelişmiş bir şekli olduğu ve bu iki kavramın birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda, çeşitli dini sistemlerin bir şekilde farklı inançlar veya anlayışlar ile iç içe olduğu ya da karşılıklı etkileşime girdikleri ve bunun süreklilik gösterdiği söylenebilir. Kuzey Amerika Yerlilerinin dinlerinde bu kolaylıkla görülmektedir. Söz konusu dini inanışlar iç içe ve birbirine bağlı olsalar da, yine de ayrı olmaya devam etmektedirler. Biri tabiatçılık (naturizm) olarak adlandırılan, rüzgârlar, nehirler, yıldızlar, gök gibi kozmik güçler veya bitkiler, hayvanlar, kayalar gibi yeryüzünde bulunan nesnelere, tabiattaki fenomenlere yönelik bir dindir. Bir diğeri ise ruhlar, periler, şeytanlar ve ilahlar gibi manevi varlıklara yöneliktir. İnsan tarafından görülemeyen ancak onun gibi canlı ve bilinçli olan bu varlıklara inancı tanımlayan ruhçuluktur (animizm). Bu konuda iki teori ortaya atılmış olup, ruhçuluğun dinin asli şekli olduğunu ve tabiatçılığın ondan türediği için ikincil olduğunu kabul edenler ve tabiat ibadetinin dini evrimin başlama aşaması olduğunu ve ruhlara ibadetin ise, sadece onun özel bir çeşidi olduğunu savunanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Durkheim, 2005: 70).

Öz olarak, animizm, insanın kendisini doğanın efendisi değil bir parçası olarak gördüğü toplumlara özgü bir inançtır. Bu duruma insan yaşamıyla diğer canlıların yaşamı arasında niteliksel açıdan bir fark bulunmadığını düşünen yiyecek toplayıcı ve bazı yiyecek üretici toplumlarda rastlanmaktadır. Bu toplumlarda ormanlar, nehirler, dağlar şamana yardım eden ruhlarla doludur. Tanrılar ve tanrıçalar, dünyayı ve insanı yaratmış olsalar da sonrasında dünyanın işleyişini bu ruhlar yürütmektedir (Haviland vd., 2008: 654) Kızılderililer de her şeyin bir ruhu olduğuna ve hiçbir ruhun diğerinden üstün olmadığına inanırlar. Doğayla uyum içinde yaşama düşüncesinin temeli de bu, insanın kendini diğer varlıklardan üstün görmemesi inancıdır. Büyük Ruh yaratılış aşamasında devreye girmiş, sonrasında ruhlar âleminden olan doğaüstü varlıklar, kültür kahramanları ve oyunbazlar devreye girerek bu düzeni sürdürmüşlerdir.

1.2.2.Totemizm (Ongunculuk)

Totem, Kuzey Amerika yerlilerine özgü bir kavram olarak literatüre girmiştir. Bu meyanda Totemizm inançları ilk kez Kuzey Amerika’da Kızılderililer arasında incelenmiştir. Challeye’e göre totemizm, klan olarak adlandırılan insan grubunu bazı kutsal yaratıklara ya da nesnelere bağlayan dindir. Totem kelimesini, ilk kez John Long 1791’de yolculuklarını anlattığı bir kitapta kullanmıştır (Challeye, 2007: 11).

Tanyu ise totem kelimesinin, “totam” (klan) şeklinde Kuzey Amerika’daki Ojibwa kabilesinden gelmekte olduğunu ve “ototeman” (benim klanım) kelimesinden türetildiğini belirtmektedir. Hayvan şekline bürünmüş ruhi bir yaratık olarak tahayyül edilen bu “ruh”, kimi Kızılderili kabilelerinin hayvanlar, bitkiler veya kuşlarla akraba oldukları inancıyla vurgulanmaktadır (Tanyu, 1984: 155). Genellikle hayvan ve bitkiler totem olarak seçilirken nadir de olsa Güneş, Ay, bulut gibi varlıkların hatta bir şeyin bir parçasının da (kangurunun kuyruğu gibi) totem kabul edildiği görülmektedir (Durkheim, 2005: 135).

Totemcilik üzerine, önceleri sadece Amerika kıtasında incelemeler yapılırken daha sonra yapılan geniş çaplı araştırmalarda başka kıtalarda, Okyanusya ve özellikle Avustralya’da totem inancına sahip birçok topluluklara rastlanmıştır. Bu inancın ana vatanının da Avustralya olduğu belirlenmiştir (Yakar,1980: 22).

Bir klanın mensuplarının kutsal saydıkları yaratıklar ya da şeyler olarak tanımlanan Totemizmin temel kavramları totem, mana ve tabudur. Başlıca tören ve ayinleri ise müspet tapınma ve menfi tapınmadır (Challeye, 2007: 12). Müspet tapınma, ayinler, törenler, gelenekler şeklinde gerçekleşir. Menfi tapınma ise, tabuya saygı duymak, onunla ilgili yasaklara uymak olarak tarif edilebilir.

Toplumların en ilkel şekli olarak kabul edilen “Klan İnancı” ve teşkilatında “Totem” önemli bir yere sahiptir. Okyanusya’da ve Amerika’da köyün girişine konulan Totem Direkleri’nin klanın atalarının mirasını temsil ettiğine inanılır. Klanın inanç ve teşkilat sistemine, bu totem anlayışından dolayı “Totemizm” denilir (Küçük vd., 2011: 69). Totemizmi dinlerin en ilkeli sayan Durkheim, totemi klanın varlığı için en önemli kıstas saymaktadır. İlkel toplumlarda kişinin üç yolla totem sahibi olduğuna dair tespitleri vardır:

1. Doğan çocuk annesinin totemini alır. Bu şekilde babanın bulunduğu yerde yaşayan anne ve çocuğun totemi babadan farklı olacağından toprağa bağlı bir totemleri olmamış olur.
2. Çocuk babasının totemini alır. Böylece sadece evli kadınların totemi farklı olur. Baba ve çocuk toprağa bağlı bir totem sahibidir.
3. Nadiren de olsa annenin hamile kalması anında efsanevi atalardan birinin gizemli bir şekilde bu eyleme dâhil olmasıyla totem belirlenebilir. Bu atanın totemi, çocuğun da totemidir (Durkheim, 2005: 137–138).

Aynı toteme bağlı kimseler aralarında akrabalık bağı olduğuna inandıklarından, ensest yasağının gereği olarak kendi aralarında evlenmezler. Totem, saygı, korku ve kült konusu olarak görüldüğünden “Tabu” dur. Bu özelliklerinden dolayı dokunulamaz ve yenilemezdir (Küçük vd., 2011: 69). Ancak bazı özel törenlerde, eğer totem yenilebilecek nitelikte bir hayvansa yenildiği görülmüştür. Aynı toteme inananların kesinlikle içten evlenme (endogami) yapmadıkları düşünülse de bazı totemci klanların bunun aksini uyguladıklarına dair elde edilen bulgular bu iddiayı çürütmüştür (Tanyu, 1984: 156).

Bitki, hayvan ya da nesnelere totem olarak görülebildiği gibi bazen cansız olarak düşünülen kaya, taş bazen de tabiat olayları olan yağmur, gök gürültüsü, yıldırım ya da meteor gibi gök cisimlerine de totem sayılıp yakınlık gösterildiği gözlemlenmiştir (Tanyu, 1984: 155).

Totemizm kendisini a) Grup Totemciliği, b) Fert Totemciliği, c) Cins Totemciliği olmak üzere üç şekilde göstermektedir.

Grup totemciliğinde söz konusu grup veya klan, toteme konu edilen hayvan, bitki veya şeyden gelmektedir. Bu bağlamda da ortak kökene dair efsane ve hikâyeler vardır. Klana mensup kişiler birbirleriyle evlenemezler. Totem babadan oğula geçer. (Örnek, 1962: 259). Genellikle bu kabileye totem olarak kabul edilen hayvanın adı verilir. Kabilenin üyeleri bu hayvana hürmet ederler. Bu hayvan türünün avlanması, öldürülmesi ve etinin yenmesi yasaktır. Kabile mensupları bu hayvan türünden bir hayvanın ölüsünü bulacak olurlarsa, özel bazı tören ve ayinlerle gömerler (Harva, 2015: 378).

Fert Totemciliğinde, tek kişinin tek bir totem ile olan kader ve hayat birliğini bağı anlaşılmaktadır. Burada kişi totemine, koruyucu ruh ya da koruyucu hayvan

şeklinde inanmaktadır (Tanyu,1984: 156). Kuzey Amerika Yerlileri'nde görü arayışı yoluyla bulunan koruyucu ruhlara, hem şamanlar hem de kabile mensuplarınınca edinilebilmektedir.

Cins Totemciliği ise, Avustralya bölgesine özgü bir totemizm türüdür. Cinsiyete dayalı olarak farklı totemlerle bağlı olmaya dayanmaktadır. Söz gelimi bir klanın erkeklerinin ve kadınlarının ayrı toteme sahip olmalarıdır (Örnek, 1962: 259).

Totemizmin başka bir temel düşüncesi “mana” fikridir. Mana, Malenezya kökenli bir terimdir. Maddi, manevi ve ruhani niteliklere aynı anda sahip olan, varlığı her yere yayılmış olan, bütün nesnelere ve yaratıklarda görülen ruhen ve bedenen insana atfedilemeyecek (antropomorfik olmayan) türde bir güçtür (Challege, 2007: 13).

Bir şeye veya bir insana özgü, tabiatüstü kuvveti ifade eden mana terimi, ilk defa 1878 yılında, R.Codrington tarafından Malenezyalılar hakkındaki bir araştırmasında kullanılmıştır. Her şeyde mevcut olan evrensel bir kudretin hem büyük hem şahsi ruhlara inancın kaynağı olduğunu belirtmiştir. Kavramı Batı literatürüne, Max Müller taşımıştır. Müller, Mana'yı iyi ve kötü işler yapabilen, serbestçe dolaşabilen ve eşyaya bağlı olmayan bir “güç” olarak tanımlamıştır (Küçük vd., 2011: 67).

Mana düşüncesini Kuzey Amerika Kızılderililerinden Siyular “vakan”, Irokular “orenda”, Algonkinler “manitu” terimleriyle ifade etmişlerdir. Totemizm belli bir hayvanın, insanın ya da tasvirin ötesinde isimsiz, kişilikdışı bir gücün dini olarak ifade edilirken bunların her birinde mevcuttur. Başlangıcı ve sonu olmadığından onlardan önce var olduğu gibi onlardan sonra da var olmaya devam edecektir. Bu yönüyle de tapındıkları tanrıdır (Challege, 2007: 14). Mana, her yaratıkta var olan ilahi ruhtur. Ateş, taş, ağaç ve benzeri şeylerde var olan alt düzey Manituları kontrol altında tutmak gerekirken, güneş, yağmur ve rüzgârda bulunan güçlü Manituların ise yardımını kazanmaya çalışmak gerekir (Gündüz, 1998: 246).

Yerli Kabile Dinleri'nde her varlığın bir “mana” sı vardır. Bundan dolayı kabile mensuplarında kendilerini büyük sayıda görünmez kuvvetlerin çevrelediği inancı hâkimdir. Mana ile dolu olan her şey kıymetli sayılır (Küçük vd., 2011: 67). Mana inancının bir sonucu olarak “mana”ya sahip olduğuna inanılan kimseler, yerler ve nesnelere kutsaldır, bundan dolayı da tabudur.

Polinezya kökenli bir terim olan “tabu”, kimi nesnelere, kimi eylemlerin yasak olduğunu onaylayan kurum olarak kabul edilir (Challege, 2007: 14). Tabu (taboo)

kavramı da totemizm inancı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Tabu, yapılmaması gereken şeyleri tanımlamaktadır. Bu sadece bir ismin kullanılmaması ya da bazı şekillerde zikredilmemesi olabileceği gibi; hayatın akışını, toplumsal ilişkileri düzenleyen yasaklar şeklinde de olabilmektedir (Arslan-Erol, 2002: 36).

Kabile reisleri ve sihirbaz hekimler, murdar sayılan insan (adet gören kadın) ve maddeler, yeni doğmuş çocuk, cenaze ve kanlı şeyler tabu sayılır. Bazı yazarlara göre dokunulması ve yaklaşılması yasak olduğu için Yahudilerdeki Ahit Sandığı da tabu olarak değerlendirilmektedir (Küçük vd., 2011: 68).

Tabu inancı özünde Freud'un da belirttiği gibi çifte anlam taşımaktadır. Tabu bir yönüyle kutsal, kutsanmış olanı belirtirken; netameli, tehlikeli ve yasak olanı da imlemektedir (Freud, 2018: 53).

Tabu'nun amacı, kutsal olanı kutsal olmayandan ayırmaktır. Örneğin törenler dışında, totemik hayvanı ve bitkiyi yemek, klanın bir mensubunu katletmek, klan içi evlilik yasak sayılabilmektedir (Challege, 2007: 15). Tabu, yasaklamaya ilişkin bir anlam içermektedir. Tabu nesnesinin kutsal ya da tehlikeli karakterinden dolayı tabu sayılan herhangi bir şeye özel bir takım hazırlıklar yapılmaksızın dokunmak ya da ilişkiye geçmek tehlikeli sayılmaktadır. Bu kurala uyulmazsa ilgili nesne ya da varlıktaki tehlikeli gücün temas eden kişiye zararı dokunacağına inanılır (Gündüz, 1998: 356).

Törenlerde totem hayvanlarının taklidinin yapıldığı görülmüştür. Bu taklitler tiyatronun, çizilen hayvan resimleri resim sanatının, törenlerde çalınan aletler müziğinin ve oynanan oyunlar dansın ve türevi sanatların öncülleri kabul edilmiştir (Tanyu, 1984: 156).

Bilim çevrelerinin totemizme ilgisi, John Long'un çalışmalarından yıllar sonra Mac Lenan'ın sosyoloji ve dinler tarihi araştırmalarına totemizmi konu etmesiyle başlamıştır. Elde edilen veriler arttıkça, daha çok araştırmacı bu konu üzerinde düşünmeye ve çalışmalar yapmaya başlamış, bazıları kadim toplumlardaki tüm hayvan tapınmalarını totemizm olarak ele alma eğiliminde olmuşlardır. Harva, bunun aksine hayvanların içinde bulunduğu bütün gelenek ve inançların totemizm yoluyla açıklanamayacağı görüşündedir (Harva, 2015: 378).

Kısaca totemizm Reinach'ın, "Code du totemisme" adlı çalışmasında sistematize ettiği biçimde, on iki maddede özetlenebilir. Buna göre:

1- Totem hayvanları ne öldürülebilir, ne de yenilebilirler. İnsanlar tarafından beslenir, özenle yetiştirilirler.

2- Kaza ile ölen bir hayvan için yas tutulur ve hayvan; klanın üyesi gibi şerefli bir şekilde gömülür.

3- Bazı hallerde yeme yasağı, hayvanın vücudunun sadece belirli bir kısmına konur.

4- Totem hayvanlarından biri, ihtiyaç gidermek için öldürülür ya da kesilirse, tabunun ihlalini telafi için affettirici çarelere ve çeşitli kurnazlık yollarına başvurulur.

5- Hayvan, ayinle kurban edilir ve merasimle yenir

6- Özel tören ve dini ibadetlerde, bazı hayvanların kürkleri ve derileri giyilir. Totemizm inancının hala sürdürüldüğü yerlerde derisi giyilen hayvanlar totem hayvanlarıdır.

7- Klanlar ve klan fertleri, totem hayvanlarının isimlerini alırlar.

8- Birçok klanlar, çeşitli aletlerinde ve silahlarında, totemlerin tasvirlerini bulundururlar. İnsanların vücuduna hayvan resimleri çizilir ve dövme yapılır.

9- Totem, korkunç veya tehlikeli bir hayvan ise, o hayvanın, kendi adıyla anılan klan üyelerini kötülüklerden koruyacağı farz edilir.

10- Totem hayvanı, klan üyelerini korur ve ikaz eder.

11- Totem hayvanı, klanın sadık üyelerine geleceği önceden bildirir ve onlara kılavuzluk eder.

12- Totemli klanın üyeleri, müşterek bir ataya olan ortak bir bağ dolayısıyla, totem hayvanıyla akraba olduklarına inanırlar (Eröz, 1973: 290).

Totemizm çerçevesinde inanışa kabul ise sıkı kurallara bağlanmıştır. Kişi çok sıkı kurallar altında adeta bir sınavdan geçerek dine kabul edilebilir. Bu süreçte birçok yiyeceği yemesi, kadınlarla ve dine kabul edilmemişlerle görüşmesi yasaktır. Bunlar tabu olarak görülmektedir. Kendi yemeğine dahi dokunamaz ve çevresindekilerin ağzına atacağı lokmalarla yetinmelidir. Her türlü dünyevi zevkten kendini alıkoyacağı bu sürecin sonunda adeta yeniden doğarak dine kabul edilecektir. Tapınmalara katılma onuruna sahip olacaktır (Challeye, 2007: 16).

Kızılderili toplumu açısından baktığımızda, klan (soy, sop) yani ortak bir atadan gelmeye dayanan birliğe dayanmaktaydı. Kabile kavramı daha sonra ortaya çıkmıştır. Kabile içinde klanların sayısı değişebilmekteydi. Örneğin Senekalarda sekiz,

Delawarelerde üç klan vardı. Kuzey Amerika totemizmi hayvanlar temelinde gelişmiştir. Her klanın bir hayvan tarafından temsil edilen bir totemi mevcuttu (Kurt, kunduz, şahin, kaplumbağa gibi.) (Fohlen, 1993:110).

Kızılderili kabileleri, grupları veya aileleri kendilerini koruması amacıyla totemi onurlandırmak ve onu kutsamak için çeşitli ritüeller ve törenler yapmaktaydı. Batı-Pasifik Kızılderililerinde daha çok görülmekle beraber törenlerin merkezinde ise çoğu zaman büyük ağaçlara oyulmuş totem heykelleri ya da totem direkleri vardı. Totem kutsal sayılmakla birlikte onun taş veya tahta gibi bir nesneyle cisimleşmiş hali olan bu direkler totemin kendisinden daha kutsal sayılmaktadır. Ayrıca, her toteme atfedilen bir ya da birkaç özellik mevcuttur. Bu özelliklerin bazılarında örnekler vermekte fayda vardır:

Tablo 1: Kuzey Amerika Yerlilerine Ait Başlıca Hayvan Totemleri ve Yüklenen Anlamlar

Ağaçkakan	Hassas, koruyucu, bağlılık, kehanet, ilerleme, kararlılık, denge, iletişim.
Ahtapot	Haber alma, gizleme, gece.
Akrep	Dönüşüm, güçlü, ilham verici, kaotik, tutkulu, değişmiş algı, ölüm ve yeniden doğuş, baştan çıkarma.
Antilop	Aktif, çevik, zıplama, keskin görme, hayatta kalma, fedakârlık etmeye istekli, zihinsel açıklık, sezgisel, koruyucu.
Armadillo	Güvenlik, saldırıya duyarlılık, güven, içten, tarafsız, huzurlu.
Aslan	Aile, güç, enerji, cesaret, koruyucu, vahşet, otorite.
At	Özgürlük, dayanıklılık, hareketlilik, toprak, seyahat, güç, zarafet, asalet.
Ayı	Çalışkan, içgüdüsel, iyileştirici, güç, egemenlik, dünyanın koruyucusu, izleyici, cesaret, öz koruma, iç görü.
Balarısı	Organize, üretken, bilge, topluluk, kutlama, doğurganlık, tatlılık, savunuculuk, takıntılı doğa ve hayattan zevk alma.
Balık	Zarif, kurnazlık, açık fikirlilik, hızlılık, doğurganlık, iyi şans, mutluluk, değişim çabası.
Balıkçıl	Agresif, kendine güvenen, çok yönlü, dengeli, sakin, mevcut, bağımsız.
Balina	Bilgelik, sağlayıcı, zekâ, nezaket, derin farkındalık, besleyici, yönlendirici, iletişim.
Baykuş	Bilgelik, aldatma, sezgi, iç görü, haberci, gizem, özgürlük, sırlar, gizli, vizyon.
Bıldircin	Grup çalışması, takım oyunu, uyum yaratıcısı ve grup toleransı, korunma (özellikle çocuklara yönelik).
Bizon	Kutsallık, yaşam, büyük güç, bereket, şükran, tutarlılık, nimet, istikrar.
Boğa	Geçmişe dair iç görü, doğurganlık, ham ifadeler, acelecilik, güven, güç, hüküm.
Ceylan	Farkındalık, hız, zarafet, isteklilik, hafiflik, kırılgan olmamak, tehlikelere duyarlılık.

Çakal	Hilecilik, zeka, gizlilik, bilgelik ve çılgınlık, suçluluk, masumiyet, beceri.
Çayırköpeği	Hızlılık, çalışkan, yapıcı, hazırlıklı olma, ortak hedefler, geri çekilme, aile, kazıcılık.
Çekirge	Bol şans, bolluk, ilericilik, erdemlilik, ileri görüşlülük, yaratıcılık.
Çita	Hızlılık, iç görü, odaklanma, kardeşlik, benlik saygısı, hız, zorunluluk.
Deniz atı	Güven ve zarafet.
Deve	Hayatta kalma, dayanıklılık, itaat, asalet, pozitiflik, başarı, uyumlu mizaç, tevazu sahibi olma.
Devekuşu	Pratiklik, çekingenlik, maneviyat sahibi, inkârcı, gerçek ve adalet peşinde.
Doğan	Yeni başlangıçlar, maceracılık, tutkulu, liderlik, vesayet sahibi olmak, üstünlük, kehanet gücü.
Domuz	R efah, manevi güç, organize, dengeli, etkin, korkusuz.
Ejderha	Uzun ömürlülük, zenginlik, refah, sonsuzluk, bilgelik, güç, ateşli, efsanevi.
Erkek (iri) geyik	Ormanın Efendisi, erkeğin yenilenme gücü.
Fare	Masumiyet, inceleme, düzen, organizatör, bilinçli, samimi.
Fil	Güç, sevgi, sadakat, fikir sahibi, bilgelik, güvenilirlik, tarih duygusu, gurur.
Flamingo	Kalp şifa, psişik, çapkın, renkli, açık, yanılısama.
Gelincik	Güç, enerji, yaratıcılık, gizli, vahşi, vahşi, saldırgan, komuta eden.
Geyik	Şefkat, barış, entelektüel, yumuşak, sevecen, kibar, incelikli, zarafet, kadınlık, nezaket, masumiyet ve maceracılık.
Güvercin	Dünyalar arası iletişim, ruh habercisi, barış, nezaket, aşk.
Hızlı koşar- Guguk kuşu (Roadrunner)	Zihinsel çeviklik, hız, fırsatçılık, çoklu görevi yapabilen, enerji, başarı.
Hindi	Cömertlik, hayat veren, paylaşan, bolluk, gurur, bekâret, fedakarlık.
Horoz	Kalıcılık, dürüstlük, güç, gösterişli, istekli, ukala, dikkatli.
İnek	Evcimenlik, topluluğa dönüklük, halinden memnun, neşeli, sabırlı, doğurganlık.
Jaguar	Kaos, şekil değiştirici, saldırganlık, güç, güven, nefes.
Kanada Geyiği	Güç, çeviklik, gurur, görkemli, bağımsızlık, arınma, asalet, şehvetli.
Kaplan	Güç, cesaret, enerji, bağlılık, öngörülemeyen.
Kaplumbağa	Besleyen, koruyucu, utangaç, sabırlı, güçlü, masum, dayanıklılık, uzun ömür.
Kara Kurbağası	İç güç, şans, kendi kendini sağaltmak.
Karga	Büyülü, şekil değiştirme, değişim, yaratıcılık, manevi güçlere sahip olma, hoşgörüsüzlük, enerji, yüksek bakış açısı.
Karınca	Ekip ruhlu, kararlı, sabırlı, aktif, ülkücü, birlik, özverili ve çalışkan.
Karincayiyen	Uyuşukluk, merak, belirsizlik, bela, koklama yeteneği, kayıpları bulma gücü
Karibu	Gezgin, hareketlilik, göçebelik, sıkıntıya uyum, duyarlılık, rehberlik.
Kartal	Tanrısal ruh sahibi olma, yaratıcıyla bağlantı, fedakârlık, zekâ, yenileme, cesaret, ruhun aydınlatılması, şifa, yaratma, özgürlük ve risk alabilmek.

Kaz	Güvenilir, sağduyulu, katı, dikkatli, üretken, ekip çalışmasına yatkınlık, ebeveynlik, arkadaşlık.
Keçi	Sağlamcılık, inatçılık, bağımsızlık, titizlik, sevecenlik, bekâret, sağlamlık
Kedi	Velayet sahibi olmak, ayrılma, duygusallık, gizem, büyü, bağımsızlık, zeki, dikkatli.
Keklik	Kişisel güç, aydınlanma.
Kelebek	Metamorfoz, dönüşüm, denge, zarafet, değişimi kabul etme yeteneği, hafiflik, ruhsallık, kırılabilirlik.
Kertenkele	Görme, kendini koruma, saklı savunma, zekâ, çeşitlilik.
Keseli Şıçan	Akıllı, mantıklı, rakibi aldatma, stratejik, şaşırtıcı.
Kirpi	Masumiyet, arkadaşlık, güven, merak, hayal gücü, iyi huy.
Kobra	Hızlı ve kararlı, yaşam ve ölüm gücü, dönüşüm, enerji, sonsuzluğa bağlı.
Koç	Hassas, azimli, meraklı, yaratıcı, yeni başlangıçlar, değişim, yaşam gücü.
Kokarca	İtibar, varlık, güç, saygı, şehvetli, istikrarlı.
Köpek	Asil, sadık, koruma, rehberlik, itaat, duygusal algı açıklığı.
Köpekbalığı	Cesaret, sürekli hareket, avcı, hayatta kalma, işkolik, kurtarıcı, üstünlük.
Köstebek	Hassasiyet, rehberlik, arama, yeraltı, gizli hazine, kazıcı
Kuş	Zarif, denge ve masumiyet, ruh, aşk, güzellik, dönüşüm, rüyalar.
Kunduz	Kararlı, istekli, gözetmen, hayalperest, koruyucu, inşaatçı, hareket, bilinçaltı
Kurbağa	Su, temizlik, yeniden doğuş, hassasiyet, tıp, gizli güzellik, huzur, uyum, metamorfoz.
Kurt	Sadakat, sebat, başarı, sezgi, ruh, özgürlüğe iştah, bir başmalık.
Kuzgun	Kendini gerçekleştiren, cesur, dönüşümsel, haberci, psişik.
Lama	Başkalarına rahatlatıcı, güvenli, çalışkan, sorumlu, güç, uyum, merak.
Martı	Çok yönlülük, yaratıcılık, tembellik, becerikli, fırsatçı, özgürlük.
Maymun	Sağlık, başarı, aydınlık ve karanlık, iletişim, hızlılık, enerji.
Mirket	Toplumsallık, canlı, cesur, sezgi, kalp enerjisi.
Missisipi Timsahı	Anne, intikam odaklı, çabukluk, saldırganlık, gizlilik, verimlilik, temel hayatta kalma içgüdüleri.
Mors- Ayıbalığı	Aşk, özlem, ikilem, aktif hayal gücü, yaratıcılık, hayalperest.
Mus Geyiği	Güçlü, uzun ömür, kararlılık, bilgelik, özgüven, dişil enerji.
Öküz	Fedakârlık, iffet, inanç, mütevazı, kendini inkâr, kalıcı, güçlü, büyü.
Ördek	Su enerjisi, şefkatli, topluma yönelik, duyguları açıkça görebilme.
Örümcek	Denge, bilgelik, yaratıcılık, iletişim, ağ, döngüsellik, kurnazlık, kader, koruma.
Panter	Koruma, gizli duygular, içe bakış, dikkat, dikkatli kararlar, çok boyutlu, karanlık ve aydınlık.
Papağan	İletişim, güzellik, bilgelik için rehber, alay konusu, dil, kehanet, ayrıntılandırma, söz.
Pelikan	Esnek, bencil olmayan, yükselen, samimiyet, sorumlu, güvenlik, yoldaşlık.
Penguen	Öz disiplin, düzen, amaç, topluluk fikirli, zarafet, kendine güven, manevi.

Porsuk	Cesaret, agresif, şifacı, başkalarıyla ilgili problemler, enerji kanalı, kararlı, odaklı, kendinden emin.
Puma	Liderlik, sadakat, cesaret, sorumluluk almak, öngörmek, tehlikeyi algılamak, farkındalık
Puma	Diğer dünyalara yolculuklarda eşlik, zarafet, sessiz güç
Rakun	Merak, kılık değiştirme, kâşif, sır, gece görüşü, temizlik, el becerisi, arayan.
Salyangoz	Koruyucu, farkında, yalnız, hassas doğa, androjenlik, iyileşme, duyarlılık, zamansallık, döngüsellik.
Sıçan	Doğurganlık, gizlilik, zekâ, lüks, zeki, servet, başarı.
Sincap	Planlayıcı, toplayıcı, hazırlıklı olma, farkındalık, girişkelik, eğlenceli, enerji, sağduyulu, becerikli.
Sinekkuşu	Haberci, zamansızlık, şifa, savaşçı, enerji, canlılık, sonsuzluk, şefkat, hareketlilik.
Somon	Gururlu, yoğun, kendine güvenen, bilgelik, ilham kaynağı, yeniden doğuş, kararlı.
Su samuru	Oyuncu, arkadaş canlısı, dinamik, neşe, yardımseverlik, paylaşımcı, duyarlılık.
Şahin	Haberci, sezgisellik, zafer, şifa, asalet, temizlik, vizyonerlik, güç.
Tavşan	Doğurganlık, sanatsal, hareketli, aşırı uyanık, neşeli, kendi fikir sahibi.
Tavuskuşu	Ölümsüzlük, onur, kendine güven, kendine saygı, bilgi, ayrıntılandırma, güzellik, cinsellik, gurur.
Tek Boynuzlu At (Unicorn)	Saflik, masumiyet, hayalperestlik, nazik, manevi vizyon, öte alemler ile ilişkili olma, inanç, şifa.
Tilki	Kurnazlık, çeviklik, kıvrak zekâlılık, diplomatik davranabilme, vahşilik, şekil değiştirme ve görünmezlik.
Timsah	Duyguları doğru şekilde gösterilmesini sağlamak
Turna	Yalnızlık, adalet, uzun ömür, bağımsızlık, zeki, uyanık, odaklanma.
Vaşak	Sır saklama gücü, dinleyici, rehber, bilinçli, sezgisel, sıra dışı.
Yarasa	Yeniden doğuş, uzun ömür, gizlilik, başlangıç, iyi dinleme yeteneği, uzun ömür, içsel derinlik.
Yılan	Dürtüsel, tereddüt, yeniden doğuş, dönüşüm, başlangıç ve bilgelik.
Yunus	Nazik, kurtuluşa erme, bilgelik, mutluluk, oyunculuk, sağduyululuk, derin duygu yeteneğine sahip olma.
Yusufçuk	Zeki, kaygısız, yüksek hayal gücü, özlem, hafiflik, neşe, dönüşüm.
Zebra	Açıklık, hareket, bireysellik, denge, yanılısama, içgüdüsellik, özgürlük, vahşilik, eğlenceli, sosyal.
Zürafa	İstihbarat, sezgi, ulaşılamaz olanı elde etmek, geleceği, zarafeti, zekâyı, güzelliği görebilme yeteneği.

(<https://www.legendsofamerica.com/na-totems/7/>, Erişim Tarihi: 07.05.2019)

Tablo 1’de yer verilen hayvan totemleri örneklerinden de anlaşılacağı üzere her toteme birden fazla anlam, güç, yetenek veya özellik yüklenmekteydi. Söz konusu özellikler maneviyata veya maddi hayata ait olabildiği gibi agresiflik, sadakat, evcimenlik, cinsellik, ebeveynlik gibi doğrudan insana ait halleri de yansıtabilmekteydi.

Bunun yanı sıra kimi totemler aynı anda hem olumlu hem de olumsuz özellikleri bünyelerinde taşıyabilmekteydi. Yani iyi-kötü, olumlu-olumsuz gibi inanç düalizminin izlerine totemlerde rastlanabilmektedir.

Görsel 4: Kızılderili Totem Örneği

Stanley Park, Vancouver, Kanada (<http://flickr.com>, Erişim Tarihi: 03.04.2019).

1.2.3.Şamanizm

Şamanizm⁹, dini inançlarını incelemeye çalışacağımız Kuzey Amerika yerlilerinin temel inanç zeminlerinden biridir. Şamanizm kavramı dinler tarihi başta olmak üzere teoloji, etnoloji, antropoloji, Türkoloji, psikoloji, kültürel çalışmalar, tarih gibi birden fazla bilim disiplininin inceleme alanına girmektedir. Perrin'e göre Şamanizm Mançu- Tunguz kökenli bir sözcük olan “şaman-çaman”dan gelmektedir. Bu sözcük kendi dilinde “bilen insan” anlamında kullanılmıştır.(Perrin, 2014: 16) Jean-Paul Roux da şaman kelimesinin uluslararası düzeyde de kabul edildiği gibi Tunguzca'dan geldiğini belirtmektedir (Roux, 2002: 65).

⁹ Türkçede “kam” olarak karşılığı bulan şaman kelimesi, tezde sosyal bilimler terminolojisinde kullanılageldiği hali olan şaman ve şamanizm terimleriyle ifade edilecektir.

Şamanizmin nasıl ve hangi kaynaktan doğduğuyula ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Şamanizm, trans durumuna geçme yeteneğini haiz kişiler olan şamanların doğaüstü varlıklarla iletişim kurarak onların güçlerine sahip olmalarından, bunları toplum adına kullanmalarından ve bu amaçla yapılan dinsel büyüsel pratik ve törenlerden ibarettir (Örnek, 1995: 48).

Öz olarak Şamanizm, Şamanın belirli sonuçlara ulaşmak için belirli bir bağlamda gerçekleştirdiği özgün eylemlerin bütününden oluşmaktadır. Şamanın en önemli özelliği ise “aracı olma” durumudur. Ruhlar âlemi ve insanların dünyası arasında aracılık eden şaman, bu eylem için kendinden geçerek ve yeniden bedenlenerek başka dünyalarda gezintiye çıkmaktadır. Oralarda ruhlarla iletişime geçmektedir (Hoppal, 2012: 20). Şaman saklı olan bir gerçekle bağlantıya geçerek ve onu kullanarak bilgiyi, gücü ve başkalarına yardım etmeği öğrenmek amacıyla bilincin farklı bir boyutuna giren kişidir (Harner, 2014: 51).

Şamanizmi bir “doğa dini” olarak adlandıran Fuzuli Bayat’a göre, felsefesi de doğa olaylarına ve doğaüstü varlıklara bağlanmaktadır. Doğada var olan mükemmel denge bozulacak olursa büyük bir felaket olacaktır. Şamanın görevi bu dengeyi korumaktır (Bayat, 2006: 22).

Toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte, etnologlar şamanlık makamına ulaşmanın üç yolu olduğunu söylemektedirler. Bu yöntemler bazen bir arada da bulunabilir. Tanrısal “kendiliğinden” seçim yoluyla şaman olunur. Etkin bir arayış, belirli bir istemle olunabilir ya da kalıtsal aktarım yoluyla şaman olunabilir (Perrin, 2014: 31). Herkes şaman olamamaktadır. Bazı emareler doğumla kendini gösterir. Buryatlarda şamanların fazla kemiklerinin bulunması şaman olduklarının bir belirtisidir. Bir Sibiryalı halkı olan Selkuplar’da vücutta ruhun yaşadığı yer olduğuna inanılan başparmak çiftse bir şamanlık işareti olduğu inancı vardır (Hoppal, 2012: 22). Şaman adayının seçilmesi aşamasında sıkça rastlanan yollardan biri rüya, hastalık veya özel bir durum sebebiyle adaya görünüp ona “seçildiğini” söyleyen tanrısal ya da yarı-tanrısal bir varlıkla karşılaşma anıdır. Bu varlık çoğunlukla ata şamanların ruhları olduğundan, atalara tapma inancıyla bağdaştırma eğilimi vardır. Ancak unutulmaması gereken bu ataların da vaktiyle tanrısal varlıklarca seçilmiş olduğudur (Eliade, 2014: 103).

Seçilme yöntemi ne olursa olsun şaman, ancak iki yönlü bir eğitim almasının ardından şaman olarak kabul edilir: Esrime düzeyinde (rüyalar, kendinden geçme vb.)

ve gelenekler düzeyindedir (şamanlık teknikleri, ruhların adları ve işlevleri, klanın mitolojisi ve soyağacı, gizli dil ve benzerleridir). Bu eğitim ruhlar ve yaşlı usta şamanlar tarafından üstlenilerek erginlenmeyle sonuçlanır. Zaman zaman halka açık bir törenle yapılabildiği gibi, aday düşünde ya da esrime deneyimi sırasında da erginlenebilir (Eliade, 2014: 20).

Şamanlık, bir takım başka sihir ve din biçimleriyle içi iç geçmiş olabilmektedir. Sihir ve sihirbazlık insanoğlunun var olduğu her yerde olabilirken, şamanın bir sihirsiz uzmanlık durumu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum “ateşe egemen olma”, “sihirli uçuş” gibi görünümledir Yani şamanın diğer nitelikleri içinde sihirbazlık olabilirken her sihirbaz doğrudan şaman olarak nitelendirilemez (Eliade, 2014: 25). Sihirbazlığın ötesinde bir bilgelik ve tecrübe gerektirir.

Esime ve trans şamanın görev anında bulunduğu durumları anlatan iki önemli kavramdır. Esrimeden, şamanın ruhunun yapmakta olduğu farz edilen yolculuğu veya yardımcı ruhların beklendiği an anlaşılır. Trans ise yardımcı ruhların şamana yaşattıkları acılar ve sıkıntılar için kullanılır (Perrin, 2014: 52). Ancak burada da her esrik ya da her transa giren kişi de şaman sayılmamaktadır. Şaman ruhunu bedeninden ayırarak göğe çıkan ya da yer altına inebilen ruhlar âlemiyle konuşma kanallarına giren özel esime ve transların uzmanıdır (Eliade, 2014: 26).

Diğer taraftan şamanizmin bir din olup olmadığı tartışmaları da gündeme gelmektedir. 17. Yüzyılda Türkistan içleri ve Sibirya içlerine doğru seyahat eden Rus din adamları Şamanizmi şeytani uygulamalar bütünü ve şamanları da patolojik vaka olarak değerlendirmiştir. Öte yandan Evrimci din anlayışı ise Şamanizmi dinlere geçişte bir ara form, basamak olarak görmektedir. Bu bağlamda Şamanizm, animizmin bir aşamasıdır. Bu yaklaşımlara karşıt şekilde Türkistan coğrafyasında araştırmalar yapan Radloff, Anohin, Culloch gibi araştırmacılar Ural-Altay halklarının dini olarak nitelendirmişlerdir (Tunç, 2007: 9-11).

Öte yandan Şamanizmi sadece bir din, ya da bir büyü uygulamaları biçiminde değil her ikisini de birleştiren mistik bir yapı olarak ele alan görüşler de mevcuttur. Bunlara göre, şamanizm çeşitli din ve dünya görüşlerini birleştiren bir inanç ve tekniktir. Bir teknik olarak Şamanizm; farklı şekillerde Kuzey ve Orta Asya, Eskimo yaşam alanları, Orta Afrika ve Kuzey Amerika'daki kabilelerde görülmektedir (Küçük

vd., 2011: 71). Şamanizm, bir din olarak görülsün ya da görülmesin çok geniş bir coğrafyada çok sayıda insanın yaşamına etki ettiği bir gerçektir.

Bir kutsal kitap ya da bir öndere sahip olmamasına rağmen, varlığını binlerce yıldır devam ettirebilmiştir. Şamanizm inancında dünya; gök, yeryüzü ve yer altı olarak üç kısma ayrılmaktadır. Doğa, ruh ve insan şamanizmin üç temel unsurudur. İçinde yardımcı ruhlar, tanrılar, iyi ve kötü güçlerin bulunduğu bir inanç sistemi olarak insanları çevreleyen her şeyin bir ruhu bulunduğu inancıyla animistik bir yöne sahip olduğu da söylenebilir (Hoppal, 2012: 21).

Kabile mensuplarına göre Şaman; Mana'ya sahiptir, sihirsel gücü vardır, Tanrılar ile insanlar arasında aracılık yapmaktadır. Ruhlar tarafından seçilir ve onlara hâkim olabilmektedir. Trans halinde cennetleri ve cehennemleri dolaşır ata ruhlarından bazı bilgiler aldığına inanılır (Küçük vd., 2011: 70). Söz konusu seferler vasıtasıyla içinde bulunduğumuz dünya ile öbür dünya arasında aracılık görevini yerine getirir.

Şamanizme mensup kişilere göre bütün âlem, birbirinden belirli bir şeyle ayrılmış bir sürü katlardan oluşmaktadır. Şaman büyü sırasında katlar arasında geçiş yaparken ciddi biçimde güç sarf etmektedir. Yukarıda on yedi kat ışık âlemi olan gökyüzünü ve aşağıdaki dokuz kat da karanlıklar âlemini oluşturmaktadır. Bu ikisinin arasında ise, insanoğlunun oturduğu yeryüzü vardır. Şüphesiz ki, insanoğlu bu iki dünyanın tesiri altındadır. Yukarıdaki dünya bütün yaratıcı, koruyucu ve muhafaza eden iyi ruhlar, dahiler ve tanrıların bulunduğu yerdir. Aşağıda bulunan karanlık katlarda ise kötü ruhlar ve tanrılar yaşamakta olup, gayeleri insanlara zarar vermek ve onları ebedi karanlığa sürüklemektir (Radloff, 2008: 17-18)¹⁰. Şamanların, insanın bu iki âlem arasında dengede kalmasının sağlayıcısı olarak çalıştığı görülür.

İnsanın tabiat karşısındaki güçsüzlüğü inancı şamanizmi besleyen bir olgudur. Bütün şaman toplumlarında çeşitli adlarla anılan ve göğün en üst katında oturduğuna inanılan bir tanrı inancı vardır. Buyruğu altında bulunan ve ondan daha alt katlarda yer alan bir kaç oğlu ya da ulağı vardır. Kableden kabileye değişmekle birlikte genellikle yedi ya da dokuz “oğuldan” veya “kızdan” söz edilir. Bunlarla iletişim kurabilen yegâne kişi olan şaman bunların birkaçıyla yakın ve özel ilişkiler yürütür (Eliade, 2014: 31).

Kuzey Amerika kabilelerinin birçoğuna bakıldığında şamanizmin egemen inanç sistemi olduğu görülmektedir. Grubun sosyal yapısı ne olursa olsun, çoğu Yerli

¹⁰ Örneğin Eski Türk inancında Göğün en üst katında Bay Ülgen, yeraltında ise bütün kötülükleri insanın başına musallat eden Erlik Han vardır.

Amerikan köyü veya aşiretlerinde doğaüstü güçlere sahip insanlar olarak kabul edilen şamanlar vardır. Kabilesi ya da köyü içindeki bir şamanın statüsü, sahip olduğu doğaüstü güç türüne ve halkı için fayda ve avantajlar getirmek için nasıl kullandığına bağlıdır. Şamanlar av ve diğer faaliyetler için nimet veya şans verme işlevine sahiptir. Şaman, hava durumunun niçin kötü olduğunu, insanların neden hastalıktan öldüğünü, çocukların neden hasta olduklarını, avın kötü oluşunun nedenini veya kabile kurallarının neden ihlal edildiğini tespit ederdi (Kopp, 2013: 25). Şamanlar, hastalıklara çözüm bulmaya çalışırken, görünmeyen dünyada hastanın dengeden çıkma nedenini saptayarak, şifalı bitkiler, ayinler ve daha farklı şekillerde enerjileri yardıma çağırıp hastayı uyuma ve sağlığa erıştırirdi (Renault ve Freeke, 2002:102).

Kuzey Amerika kabilelerinde Şamanizm, dini yaşantı üzerinde egemen olsa da, dinsel hayatı tek başına yönetme ayrıcalığına sahip değildir. Rahip ve sihirbaz (kara büyücü) da önemli diğer iki figür olarak dinsel yaşamda etkilidir. Her bireyin de kendi kişisel çıkarları için yardımcı ruhlar edinme çabaları olmuştur. Ancak sadece şaman, ruhlarla kurduğu ilişkiler sayesinde tabiatüstü âleme yeterince etki edebilir, esrimeli yolculuklar yapabilir. İsteddiği zamanda, istediği şekilde yaptığı bu yolculuklar kendine özgü bir teknikle mümkün olmaktadır (Eliade, 2014: 370).

Kuzey Amerika'nın neredeyse her yerinde şamanlık mirasının temelini, kişisel çabayla aranıp bulunan ruhlar yoluyla elde edilmiş değil babadan aktarılan ruhlar vasıtasıyla kazanılmış oluşturur. Eskimolarda ise bunun tam tersi olarak kalıtımın etkisinin istisnai olduğu görülür. Kuzey Amerika Kayalık Dağları'ndaki kabilelerde şamanlık kişiye miras kalabildiği gibi, güç aktarımı için ise mutlaka rüya gibi bir esrime deneyimi gerekmektedir. Miras kalan şamanlık değil, ölen şamanın aile bireylerinden birinin şamanlık gücünü aynı kaynaktan edinme yeteneği yahut eğilimidir. Washington'da yaşayan Puyalluplarda şamanlık melekelerinin aile içinde kalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Benzer şekilde plato kabileleri, Kuzey Carolina, Hupa, Wintu ve Batı Mono'larda da şaman sağlığında güçlerini oğluna devretmektedir (Eliade, 2014: 45-46). Bu devretme işinin, Anadolu'da şifacılık yapan kişilerin el vermesi veya ocaklı olma şeklinde ifade edilen durum olarak karşılanabileceği kanaatindeyiz.

Bu anlayışın tam tersine eşitlik etiği ile hareket eden Nez Perceler, herkesin yardımcı ruhlara erişebileceğine ve ruh dünyasıyla doğrudan temas kurabileceğine inanıyorlardı. İnsanlar dua, şarkı ve dans yoluyla yardımcı ruhlar kazanabilirdi. Buna ek

olarak, yardımcı ruhlar bazen rüyalar ve vizyonlarla insanlara kendiliğinden gelirdi. Ritüellere katılım, hem özel bilgi ve gücü elde etmek hem de bunu ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir. Herkes prensip olarak ruh gücüne erişse de pratikte bazıları diğerlerinden daha fazla bilgi ve güç kazanır. Çok fazla yardımcı ruh elde edebilen bir erkek veya kadın, şaman olabilirdi (Bonvillain, 2011: 40). Kişisel çabanın bu elde edişte etkin rol oynadığı görülmektedir.

Kızılderili dini, rahipler ya da şamanları tanrılarla insanlar arasında aracılar olarak öngörmektedir. Rahip sınıfı çok yaygın olmamakla birlikte bu sınıfın mensupları tören gelenekleri ve kutsal şarkılara hâkimdir ve zorunlu bir aracılık rolü üstlenmektedirler. Örneğin Pavnilerde bu rahip sınıfının varlığı bilinmektedir. Kızılderili toplumlarında Şamanların doğaüstü güçlerinin, tabiat ve hayvanlarla bağlantılı olmalarından kaynaklandığına inanılmaktaydı. Güçlü hayvan Şamanı korumakta ve ona enerji sağlamaktaydı. Bunun yanı sıra bilinçaltı bilgeliğine ulaşmakta hayvan ve tabiatın Şamanı desteklediği düşünülmekteydi. Bilhassa gök gürültüsü, kabilenin simgesel hayvanı ve doğa güçleriyle özel ilişkileri olduğuna inanılan şamandan sağlık hizmetlerinin ötesinde, psişik yardımda bulunması da istenirdi. Bu, kişilerin psikolojik ve ruhsal açıdan rahatlamasını sağlamak veya komşu kabilelerle yapılan savaşlarda manevi destek sağlamak olabileceği gibi bazen de çalınan malların bulunması şeklinde olabilirdi (Fohlen, 1993:117-118).

Tek başına tıbbi tedavi hastayı iyileştirmede başarısız olursa, bir şaman, hastalığın ruhsal bir nedeni olduğunu belirledikten sonra ritüelleri yerine getirirdi. En yaygın manevi neden, hastaya bazen yanlış davranışlar için bir ceza olarak ruh tarafından gönderilen ya da hasta olma isteğinden vesile bir insan tarafından gönderilen bir lanettir. Lanet, bir kişinin bedeninde ansızın görülen bir cisim veya madde olarak kendini gösterirdi. Şaman törene, koruyucu ruhlarının kendisine ilham ettiği şarkıları söyleyerek başlardı. Şaman, lanetin yerini bulduktan sonra, onu hayvan kemiğinden yapılmış bir emici boynuz kullanarak çıkarabilirdi. Bazı şamanlar, o noktaya işaret parmakları ile dokunarak çıkarma gücüne sahipti. Özellikle güçlü şamanlar, laneti, sadece zihinlerini iş üzerine yoğunlaştırarak ayıklayabilirlerdi. Şamanların manevi güçlerine ek olarak, saygı görmek için, bu saygıya layık olduklarını gösterir biçimde davranmaları beklenirdi (Bonvillain, 2011: 53).

Eskimolar, Kuzey-Güney Asya, Alaska, Kanada ve Grönland gibi Kuzey kıyıları boyunca yerleşmişlerdir. Tıpkı Kuzey-Sibirya toplumları gibi, Eskimoların dinlerinin merkezini Şamanizm oluşturmaktadır. Balıkçılık ve avcılıkla geçinen bu insanlar, öldürülmüş hayvan ruhları aracılığıyla tevbe ve tanrı rızası kazanmayı amaçlayan Hultkrantz'ın hayvan seremoniyalizmi şeklinde ifade ettiği törenler de düzenlemektedirler (Eliade ve Couliano, 2018:241). Bu Hayvan ruhlarıyla iletişime geçme görevini şamanlar yerine getirmektedir.

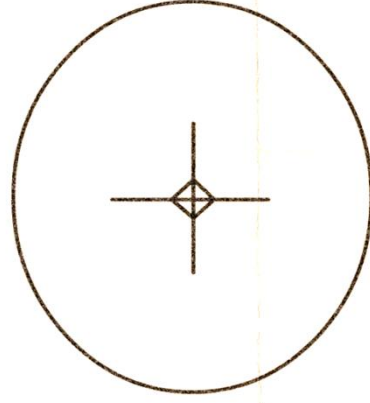
Kızılderili toplumlarında şaman olma konusunda cinsiyet sınırlaması bulunmamaktadır. Erkek şamanlar daha çok psişik konularla ilgilenirken kadın şamanlar hem psişik faaliyetler yürütürler hem de otacılık yapabilirlerdi (Demir ve Akgün Çomak, 2015: 61). Özetleyecek olursak, Kızılderili toplumunda şaman; hekim, büyücü, kâhin ve danışman rollerini üstlenen önemli bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır (Fohlen, 1993: 118).

Görsel 5: Kadın Şaman (Yaklaşık 1880'ler)

Hulton Archive/Getty Images

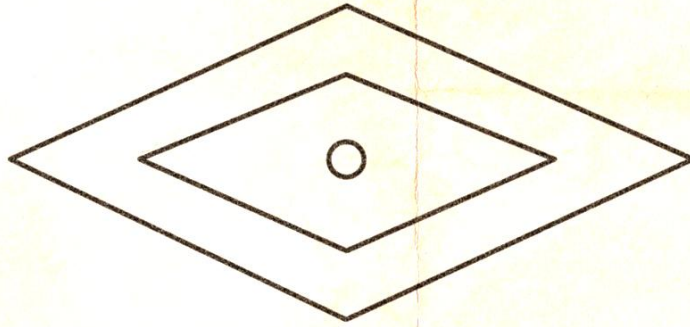
(<https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/native-american-blood-indian-female-shaman-news-photo/3378255?adppopup=true>, Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Görsel 6: Kuzey Amerika Yerlilerinde Şaman Sembolü

(<https://thoughtcatalog.com/daniella-urdinlaiz/2018/10/native-american-symbols/>,

Erişim Tarihi: 07.05.2019)

Görsel 7: Otacının Gözü Sembolü

(<https://thoughtcatalog.com/daniella-urdinlaiz/2018/10/native-american-symbols/>,

Erişim Tarihi: 07.05.2019)

BÖLÜM 2: KUZEY AMERİKA YERLİLERİNİN İNANÇLARI

2.1.MADDİ - YAŞANILAN DÜNYA İLE İLGİLİ İNANÇLAR

2.1.1.Gök Cisimleriyle İlgili İnançlar

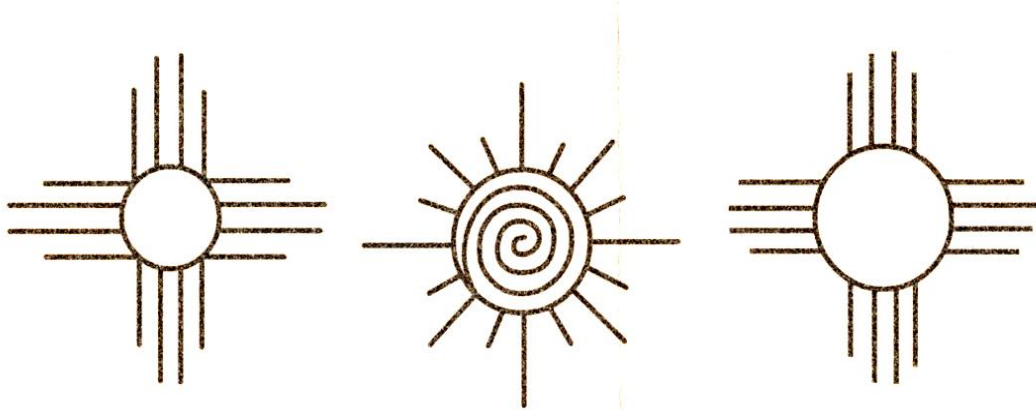
İnsanlık tarihi boyunca, gök cisimleri ile ilgili inanışlar her toplumda var olmuştur. Kuzey Amerika yerlilerinin inanç dünyasında da gök cisimlerine dair inançları görmek mümkündür. Kuzey Amerika’da güneşe açıkça tapınan ve ona “Büyük Ateş” (Wah Sil) adını veren tek kabile Natchezlerdir. Bununla birlikte Navaholar, güneşin “yaşlı insanlar” tarafından ortaya çıkarıldığına, Algonkinler ise insanlar tarafından alevlendiğine inanırlar (Brinton, 2012: 130).

Genellikle daha soğuk bölgelerde güneşe, ılık bölgelerde ise aya tapıldığı görülür. Güneşin genellikle erkek, ayın ise dişi olduğu kabul edilir. Bununla birlikte, bu genellemelerin istisnaları da vardır. Kuzey Amerika’nın bazı bölgelerinde dişi güneş tasavvuru olduğu da kaydedilmiştir. Natchez yerlileri, krallarına Büyük Güneş (Great Sun) ve asillere de Güneşler (The Suns) adını vermişlerdir. Bazı yerli inançlarında güneş, gündönümlerinde gerçekleştirilen çeşitli ayinlerde ve güneş danslarında kültürel olarak saygı duyulan, tamamen efsanevi bir varlık olarak algılanır. Bu ayinler ya daha önce yerel bir güneş tanrısı kültürünün süre gelmesi ya da böyle bir kültürün terk edilmiş de olsa etkilerinin devam etmesi şeklinde tezahür etmiştir (Nagle, 2015: 29).

Ay, birçok inanç sisteminde önemli görülen bir gök cisimidir. Yerli inançlarında belirli dini tören gelenekleriyle tapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, güneşin aksine, ay daha az güçlü bir tanrı olarak görülür. Ay, takvime temel oluşturduğundan, yerliler arasında büyük önem taşıyordu. Ancak tarımsal açıdan gelişmiş medeniyetlerde aynı önemin verilmediği görülür. Nadiren en yüksek tanrıyla ilişkilendirilen ay, panteonda bir sıralama yapılacak olursa genellikle cennetin ve güneşin altında kendine yer bulabilmekteydi. Ay olgusunun insanlara çekici gelen yönü, aslında evrelerinin dizisidir. Hilalin büyüyerek dolunay olmasına ve sonra tekrar küçülmesine sembolik anlamlar atfedilmiştir. Ayın dişi olarak tahayyül edildiği yerlerde evreler, hamileliği ve doğumu temsil eder. Diğer yerlerde ise, insanlar ayın evrelerini, çocukluk, olgunluk ve ölüm olarak nitelendirirler. Bu evreler sırasında büyümlü ayinler yapıldığı da kaydedilmektedir (Nagle, 2015: 30).

Yıldızlar ise insanlık tarihi boyunca konumları ve birbirleriyle yaptıkları açılarda gözlemlenmesi suretiyle çeşitli anlamlar yüklenen gök cisimleri olarak önemli sayılmışlardır. Kuzey Amerika Yerlileri'nde de yıldızlara anlam yükleme, var oluşu açıklama unsuru olarak görme eğilimi mevcuttur. Pawneeler, gökyüzüne, özellikle de yıldızlara büyük ilgi duyuyor, çünkü bazı yıldızların tanrı olduğu inancını taşıyorlardı. Sabah Yıldızı (Mars gezegeni) ve Akşam Yıldızı (Venüs Gezegeni) başlıca tanrılardı. Bu tanrıları dualarla yardıma çağırarak için ezberlenen uzun şiirlerle ayinler yaparlardı (Wissler, 1996: 189).

Pawnee mitolojisinde, Beyaz Yıldız Kadın olarak da adlandırılan Akşam Yıldızı, güzel ve güçlü olarak nitelendirilirdi. Hikâyeye göre birçok yıldız ona kur yaptıysa da, o hiçbirini kabul etmemişti. Büyük savaşçı Sabah Yıldızı, evinin doğusundan gökyüzüne doğru onu takip etti, fakat Akşam Yıldızı yoluna engel koymaya devam etti. Sabah Yıldızı, Akşam Yıldızı'nın verdiği görevleri yerine getirdikten sonra, Akşam Yıldızı onunla evlenmeyi kabul etti. Dinelen Yağmur (Standing Rain) adında bir kızları oldu. Dinelen Yağmur yeterince büyüdüğünde, Sabah Yıldızı onu bir mısır başağı dikmesi için Dünya'ya gönderdi. Dinelen Yağmur ve kocası (Güneş ile Ay'ın oğlu), dünyadaki insan ırkının ataları sayıldı (Lynch, 2004: 39).

Görsel 8: Çeşitli Tipte Güneş Sembolleri

(<https://www.warpaths2peacepipes.com/native-american-symbols/sun-symbol.htm>,

Erişim Tarihi: 06.05.2019)

2.1.2.Suyla İlgili İnançlar

Su dünya üzerindeki birçok inanç sisteminde olduğu gibi Kuzey Amerika Yerlilerinin inanç dünyasında da temizleme, arıtma, üretme ve saklama işlevleriyle neredeyse tüm mitolojilerde öncelikli bir yere sahiptir. Akarsulara, pınarlara ve göllere veya onların hükümdarlarının ruhlarına tapınma, her yerde hâkim bir uygulamaydı. Örneğin Taos Puebloları yaşadıkları çevrede bulunan bütün göl ve göletleri kutsal addetmişlerdir. Ancak mistik “Mavi Göl”ü (Ba Whyea- günümüzde New Mexico’da yer alan) tüm yaratılışın kaynağı olarak görmektedirler. Mavi Göl içinden cömertçe bütün varlıkları ortaya çıkararak, hem doğumun hem de ölümün merkezinde, bütün ruhların canlandığı ve fiziksel yaşamın sona ermesi ile ruhların geri döndüğü, vuslata erdiği sonsuz kaynaktır (Greeley, 2017: 156-157).

Su yalnızca dış dünya ile ilgili değil insanın içindeki su ile de ilgili olabilmektedir. Mesela, Kuzey Amerika Yerlileri arasında soğuk duştan önceki ter banyosu kadar övülen hiçbir tören yoktu. Sadece hastalıkları tedavi etmesi açısından değil savaş ve dini tören gibi faaliyetlerin hazırlık aşamasında da kullanımı elzem görülmekteydi (Brinton, 2012: 115).

Yerliler birçok konuda olduğu gibi batıl inançlarını devreye sokarak suyun yararlı etkilerini içinde bulunan bazı mistik iyileştirme güçlerine atfetmişlerdir. Cherokeeeler, Aztekler, Mayalar ve Perulular’ın “yeniden doğmak” anlamındaki yerli sözcükleriyle adlandırdıkları yıkama ayininin, kendilerinin vaftiz ayinine benzerliğini gören Katolik misyonerler çok şaşırılmış ve korkmuşlardır. Çünkü bu ayinin de isim koyma ve doğuştan gelen günahahtan arınma amacıyla yapıldığını öğrenmişlerdir (Brinton, 2012: 116).

Suyun arıtma işlevini vurgulaması açısından önemli bir örnek ise Navaho inancında görülür. Tabu sayılan ölü bir bedeni, cenaze törenine taşımakla görevlendirilmiş bir Navaho, belli törenler eşliğinde kendisini arıtacak suyla tamamen yıkanana kadar kirli sayılırdı (Brinton, 2012: 117).

Cherokeeelerde günlük olarak suya gitme ve dere ya da nehirde yıkanma ritüeline de sıklıkla rastlanmaktaydı. Özel nedenlerle de suya gidildiği görülmekteydi. Suya bu ölçüde önem atfedilmesinin sebebi suyun öte dünyaya açılan yol ve oruç tutan ve dua eden insanlara yanıt veren bir varlık olarak görülmesinden kaynaklanıyordu (Duncan, 1993: 94).

Dünyanın oluşumuna ilişkin birçok mitolojik anlatıya göre yeryüzü suların içinden ortaya çıkmıştır. “Yeryüzü Dalgıçları”na dair hikâyeler Amerika Yerlilerinin, Japonların, Sumatralıların ve Hintlilerin geleneklerinde görülebilir. Çoğunlukla su kaplumbağası ya da böcek gibi, mütevazı bir varlık, dünyayı su yüzüne çıkarmak için suya dalar ve parça parça kuru kara parçasını yaratır (Dell:2017,90). Benzer şekilde Orta ve Kuzey Asya halklarının inançlarında yeryüzünün bir somun ekmek gibi yuvarlak şekilde düşünüldüğü görülmektedir. Bu somun şeklindeki yerin altı ve çevresi uçsuz bucaksız bir deniz “Urmeer” (İlk deniz, ezeli deniz)’dir. Bu inancın çıkış noktası muhtemelen deniz kenarında yaşayan halklardır. Kızılderili efsanelerinin de bu “İlk deniz-Urmeer” kavramından beslendiği görülmektedir (Harva, 2015: 15).

Yeryüzünün yaratılışına dair efsaneler, bu başı sonu olmayan denizin nasıl insanların ve diğer kara canlılarının yaşayabileceği bir kara parçasına dönüştüğünü açıklamaya çalışır. Kuzey Amerika yerli kabilelerinden Siouxların efsanelerinde de , “İlk deniz - Urmeer” üzerinde yüzen bir su kuşu ve bir kaplumbağa başrolüdür. Kaplumbağanın ağzında çamur, su kuşunun ağzında ise bir tutam ot vardır. Bunlar bir araya gelerek üzerinde bitki örtüsü bulunan toprak haline gelmiş, toprak da kaplumbağanın sırtına serilmiştir. Kuzey Amerika’da yaşayan bir başka Kızılderili kabilesi Huronlar’da da, başlangıçta sonsuz bir denizden başka bir şeyin olmadığı, daha sonra derinlerden kaplumbağanın çıkageldiği anlatılır. Kaplumbağa, muhtelif hayvanları toprak getirmeleri için deniz tabanına gönderir. Sadece kurbağa başarılı olur. Getirilen çamur kaplumbağanın kabuğu üzerine sıvanır ve böylece karalar oluşur. Kaplumbağa halâ bu karaları taşımaktadır (Dahnhardt’tan aktaran Harva, 2005: 20).

İki avcının Shoshone ve Comanche uluslarını temsil ettiği ve hikâyenin birlikten ayrılığa gidişlerini anlattığı söylenen bir Comanche efsanesi, Manitou Pınarları’nın nasıl oluştuğunu anlatır. Beyaz adam yurtlarına gelmeden önce, Comanche ve Shoshoni halkları birliktelerken, Kayalık dağlarında iki avcı ava çıkmışlardı. Biri avda büyük şans yakalayıp sırtında yağlı bir geyikle döndü. Diğerinin avda şansı yoktu. Bununla birlikte, ikisi de yoruldu ve susadılar. Bir pınarın üstüne geldiler ve su içmek için ikisi de eğildiler. İlk önce avda bol şans bulan avcı, ailesine götüreceği et için şükretmek maksadıyla pınardan avuç dolusu su alarak bunu Ulu Ruh Manitu’ya adadı. Diğer avcı herhangi bir adakta bulunmadan pınarın tatlı suyundan içti. Şanslı avcının su adağını gördüğünde kıskançlığın verdiği hırsla dolarak kavga başlattı. Pınarda şanslı

avcıyı boğdu. Şanssız avcı boğduğu avcıya bakarken vicdan azabı duyarak pişman olmuştu, ama artık çok geçti. Tam o sırada, şanssız avcıya bir şahıs görüldü. Bu, elinde dipçikle duran yaşlı bir yerliydi. Şanssız avcıyı vurdu, avcının cansız bedeni pınara düştüğünde suyu içilemez hale getirdi. Sonra yaşlı yerli, bir kayaya vurdu ve vurduğu yerden tatlı berrak bir su akmaya başladı (Lacey, 2011: 27). Bir su pınarının oluşumunu kutsallaştıran bu hikâye, insan ruhunun kıskançlık gibi kötü bir özelliğinin nelere mal olacağına dair ders vermesi açısından da öğretici bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca bu hikayenin Habil ve Kabil'in anlatıldığı kıssaya da benzediğini söylemek mümkündür.

2.1.3. Ateşle İlgili İnançlar

Ateş, insanın hayatta kalabilmesi için önemli olduğundan, Amerikan yerlilerinin mitolojisinde sıklıkla vurgulanmıştır. Pek çok hikâye insanların ilk ateşi nasıl elde ettiklerini anlatmaktadır. Hopi ulusuna ateş, ölüm ve ateş tanrısı Masau tarafından verilmiştir. Cheyennelere, Yaratıcı Maheo, nasıl ateş yakılacağını öğretmiştir. Navaholar için, Kara Tanrı (Black God) ateşi yaratmıştır. Bazı geleneklerde ise ateş, kültür kahramanının armağanıydı. Tohono Oodod efsanesine göre, Montezuma halka ateş yakma becerilerini öğretmişti. Ateşi getiren genellikle kunduz (Nez Perce), çakal (birçok gelenek), geyik (Nootka), tilki (Jicarilla Apache), misk sıçanı (Anishinabe), hindi (Cherokee) veya kurt (Anishinabe) gibi hayvanlar olarak anlatılmıştır. Choctawlar inanışında ise ateşi çalan Örümcek Nene'dir. Bir Cherokee masalında ise ateş bir su örümceğinin hediyesiydi (Lynch, 2004: 41).

Ateş, yeryüzündeki kötülüklerin temizleyicisi ve Büyük Ruh'un yeryüzündeki temsilcisi olarak görülmektedir. Amerikan Yerli Şaman kültüründe, Asya Şamanizmi'nde olduğu gibi "Ateşi doyurma" (Feeding the Fire) olarak adlandırılan ateşe at kılı ya da yiyecek gibi maddelerin atılması geleneği vardır (Arslan, 2011: 6-7). Bu uygulamada ateşin de canlı olduğu, bir ruhunun bulunduğu inancı görülmektedir.

2.2. KIZILDERİLİ PANTEONU: BÜYÜK RUH VE KÜLTÜR

KAHRAMANLARI

İster başka bir kıtadan gelmiş olsun ister Amerika topraklarında doğmuş olsun, yerli halkların dinleri, eski ve derin bir maneviyat geleneğini temsil eder. Dinlerini gündelik hayatlarından ayırmaları da, Yerli Amerikalılar geleneksel olarak tüm hayatı yaratan ve canlandıran daha yüksek bir güce inanmışlardır. Kendilerini bu güce

bağlayan gelenekleri ve ritüelleri uygulamaya devam etmişlerdir. (Hartz, 2009: 19). Kızılderili inancında karmaşık bir Panteon yapısı görülmektedir. Genel anlamda Kızılderili panteonu iki düzeyde kategorize edilebilir. Bunlar evrenin ve içindekilerin kendi içinden neşet ettiği yaratıcı vasfa sahip Büyük Ruh ve maddi dünyanın oluşumunu sağlayan Kültür Kahramanları'dır. Söz konusu varlıklar; insan, maddi dünya ve ruhlar âlemi arasındaki bağı kurmakta ve iletişimi sağlamaktadır.

2.2.1. Büyük Ruh (Great Spirit)

Büyük Ruh ya da Yüce Ruh olarak adlandırılan varlık; sonsuz, ezelden ebede var olan, evren ile iç içe geçmiş antropomorfik olmayan bir yaratıcı biçiminde tanımlanabilir. Büyük Ruh, genellikle Batı (judeo-hıristiyan) inançlarında "Tanrı" olarak anlaşılmaktadır. Ancak Kızılderili inancında Büyük Ruh Batılı'nın düşünce dünyasındaki Tanrı'dan farklıdır. Her şey Büyük Ruh'tan gelse de, Büyük Ruh dünyanın yaratıcısı değildir. Ayrıca Büyük Ruh, insanoğluluyla peygamberler aracılığıyla konuşan tek tanrılı dinlerin yaratıcı figürü¹¹ gibi bir yüce varlık değildir (Hartz, 2009: 22). Daha çok Taoizm'in Tao'su gibi, her şeyin üstünde ve içinde olan aşkın, muazzam ve evrensel bir güçtür.

Büyük Ruh Kızılderili kabileleri tarafından farklı isimlerle adlandırılmıştır. Sioux kabilelerinde Wakan Tanka (en kutsal) adıyla ifade edilen Büyük Ruh hayal gücünün oluşturduğu kişisel bir tanrıdan ziyade, evrenin kutsal gücüne karşılık gelmektedir (Hartz, 2009: 22). Benzer şekilde Algonquin kabilelerine Gitche¹² Manitou ya da Manitu; Shoshoni kabilelerinde babamız anlamına gelen "Tam Apo" olarak isimlendirilen Büyük Ruh her şeyden aşkın ve her şeye içkin bir yapıdadır. (Hultkrantz, 1987: 43)

Büyük Ruh görülemez ya da dokunulamaz olsa da doğanın döngülerinde ve görünen belirtilerinde bulunur. Bütün varlığa yayılmıştır. Mesela Manitou her iyilikte, hastalıkta, doğa olaylarında ve gök cisimlerinde öz olarak her yerde, her varlıkta ve her olayda tezahür edebilirdi (Waldman, 2006: 14). Yüce Ruh'un bütün varlığa yayılmasından mütevellit Kızılderililer dünyada görülebilecek veya dokunulabilecek her

¹¹ Yerli halklar, Avrupa dinleriyle ilk kez temas ettiklerinde, beyaz adamın Tanrısı ve onların Büyük Ruh'u arasındaki paralellikleri fark ettiler. Bazı gruplar inançlarına kişisel bir tanrı nosyonunu dâhil ettiler.

¹² Gitche terimi kişi olarak anlaşılabilir. Bu Atabaşkan dil grubuna sahip Kızılderili kabilelerinin adlandırmasıdır.

şeyin ruhunun veya nefesinin olduğuna inanmaktadır. Bütün tabiat, bütün çevre yani her şey bir bakıma canlı olarak addedilmektedir.

Bununla birlikte Kızılderili inancında Yüce Ruh mevsimlerin devam eden değişiminde, Güneş, Ay ve yıldızların hareketinde, gece ve gündüzün ardı ardına gelişinde, her doğumun bir ölümle sonlanacağı gerçeğinde yani doğanın döngüselliğinde görülebilirdi (Hartz, 2009: 22). Bu meyanda ayın ve dünyanın dönmesi, mevsimlerin birbirini takip etmesi gibi dünyevi hayat da bir döngü olarak kabul edilmektedir. Yani her fani “Yüce Ruh”tan gelip dünyadaki döngülerinin tamamlanmasıyla yine “Yüce Ruh”a kavuşacaktır. Yerliler Yüce Ruha geri dönebilmek için doğayı kutsamakta, kendi hayatlarını da doğanın döngüsüne uygun biçimde düzenlemektedirler (Tosun, 2015: 93).

2.2.2.Örümcek Kadın/Nene (Spider Woman/Grand Mother)

Yerli Amerikan inancında dünyaya ait yaratım meseleleri özel yaratıcı güçlere sahip doğüstü bir varlık olan kültür kahramanı tarafından gerçekleştirilirdi. Bu varlık, Navaholarda, İlk Adam (First Man) ve İlk Kadın (First Woman) gibi insan biçimine sahip olmuştur. Yakimalarda Dünya Yapan (World-Maker), Ojibwalarda Dünyayı Başlatan (Earth Starter) gibi isimlerle anıldığı görülmüştür. Yarı insan yarı hayvan biçimli olarak Kuzeybatıda Kuzgun (Raven) ve Batı ovalarında Çakal (Coyote) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dünyayı yaratıp insanları da içine yerleştirmenin yanında, ilk insanlara dünyada kullanacakları törenleri ve kültür kurumlarını da vermişlerdir (Hartz, 2009: 23).

Örümcek Kadın(ya da nene), Gürleyen Kuş, Değişken Kadın, İkiz Savaş Tanrıları ve oyunbazlar başlıca yaratıcı güçlerdir. Daha çok mitler eşliğinde bu varlıklar ifade edilmeye çalışılacaktır.

Kültür kahramanlarından biri olan Örümcek Nene özellikle güney-batı Kızılderili inançlarında ve mitlerinde sıklıkla yer verilmiş bir figürdür. Örümcek Nene dünyanın yaratıcısı olarak görülmekteydi. Ayrıca Navahoların inançlarına göre İkiz Savaş Tanrıları’na babaları Güneş’e ulaşmak için yolda karşılaşacakları tehlikelerle nasıl başa çıkacaklarını öğreten ruhtur (Gündüz, 1998: 297).

Yerli geleneklerinde yaratıcılık rolü, insanları bir önceki dünyadan şimdiki dünyaya yönlendiren Örümcek Nene’ye verilir. Yaratılış mitlerinde bile, birincil tanrılar olarak görülen Gök Baba ve Toprak Ana’nın nadiren yer alması üzerinde düşünülmesi

gereken bir ayrıntıdır. Çünkü adeta günlük yaşamın ardına itilmişlerdir. Kültür kahramanları daha aktif bir rol almaktadırlar (Dell, 2017: 344).

Kuzey Amerika yerli mitolojisine göre,  r mcek Nene'nin ördüğü bir ağın üstü daha sonra çiy damlalarıyla kaplanır. Bunu gökyüzüne fırlattığında, yıldızlarla dolu gece seması ortaya çıkar (Dell, 2017: 50). Ayrıca  r mcek Nene yery zindeki "ilk kadın"a nasıl örgü  r leceğini öğretmiştir. Pueblo yaratılış hik yesinde  r mcek Nene İatiku ve kız kardeşlerine tohum vererek onların bitki elde etmesini sağlamıştır. Ayrıca bazı hikâyelerde insanlara ateşi getirerek onlara seramik sanatını öğretmiştir (Lynch, 2004: 97).

Görsel 9: Cherokeeelere ait  r mcek Nene İşareti

(<http://www.cherokeemuseum.org/archives/641/spider-gorget>, Erişim Tarihi, 07.05.2019)

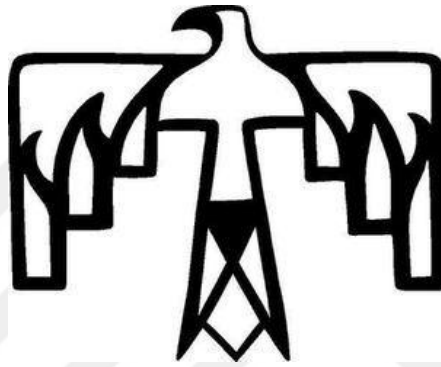
Görsel 10: Örümcek Nene'yi Temsil Eden Motifleri İçeren Navaho Battaniyeleri

<https://www.canyonroadarts.com/symbols-and-motifs-in-navajo-weaving/>, Erişim Tarihi: 07.05.2019)

2.2.3. Gürleyen Kuş (Thunder Bird)

Gürleyen Kuş, Amerikan yerlilerinin efsanelerinde yaygın bir figürdür. Efsanelerde doğal enerjiyi kişiselleştiren güçlü bir ruh olarak bulunur. En ikonik tasviri sırtında yağmur taşıyan, yanıp sönen gözleri ve devasa kanatlarını çırpmasıyla gök gürültüsü sesini ve şimşegi üreten büyük bir şahin kuşu şeklindedir. Kuzeybatı Pasifik'te Gürleyen Kuş'un pençelerinde balina tutabildiği ve avını da dağlara uçurabildiğine inanılıyordu. "Kutenai Tales" adlı eserinde antropolog Franz Boas, Gürleyen Kuş ile ilgili birkaç Kutenai efsanesi kaydetmiştir. Bunların bazılarında, Gürleyen Kuş kandırılır ve öldürülür, ancak ruhu olmasa bile tüyleri katillerinin uçuşmasına yardım etme gücüne sahiptir. Gürleyen Kuş'u Wakinyan olarak adlandıran Lakota yerlilerine göre o, dönüşü baharı müjdeleyen müthiş Gök gürültüsü Varlıkları (Thunder Beings)'ndan biridir. Hem mahsullerin büyümesine yardımcı olan yağmurları getiriyor hem de yıkıcı olarak zararlı rüzgârlara, ara sıra taşkınlara ve yangına neden oluyordu (Nagle, 2015: 77-78).

Gök gürültüsü ve şimşek, tanrının büyük bir kuş şeklini aldığı düşüncesiyle tanrı düzeyine yükseltilmiştir. Bu inançta muhtemelen, gökyüzünde bu olayların gerçekleştiği yere yalnızca kuşların ulaşabileceği fikri etkili olmuştur (Wissler, 1996: 99). Amerika Yerli mitolojisindeki Gürleyen Kuş, kanatlarını çırparak göğü gürletip, gözlerinden de şimşekler çıkar. Bazı mitler kartalı Gürleyen Kuş'un yardımcısı olarak nitelendirir (Dell, 2017: 220). Gürleyen kuş, Kuzeybatı Kıyısı mitolojisinde önemli bir figürdür. Batı Kıyısı Kızılderili kabileleri sık sık Gürleyen Kuş'u yer sarsıntısının ve günümüzde tsunami olarak bilinen suyun yükselmesinin kaynağı olarak tasvir ederler (Kopp, 2013: 22).

Görsel 11: Gürleyen Kuş Sembolü

(<https://www.warpaths2peacepipes.com/native-american-symbols/thunderbird-symbol.htm>,
Erişim tarihi, 07.05.2019)

2.2.4.Değişken Kadın(Changing Woman)

Navaho ve Pueblolara göre yaratma süreci¹³, Toprak Ana (Earth Mother) ve Gökyüzü Babanın (Sky Father) eşleşmesinden Değişken Kadının (Changing Woman) doğuşu ile başlar. Değişken Kadının adı, her yeni mevsim ile doğasının farklı bir özelliğini ortaya koymasından gelmektedir (Thomas, 2007: 64).

Her ne kadar kültürleri binlerce kilometre uzakta gelişmiş olsa da Navaholarda da Iroquoislara benzer unsurlara sahip hikâyeler anlatılır. Masallarındaki temel figür, Gökyüzü Kadın (Sky Woman) gibi, Değişken Kadın (Changing Woman)'dır. Gökyüzü Kadın gibi mısırı hediye etmekten sorumludur. İkiz oğulları vardır ve onun gibi ilahi kökenlere sahiptir. Hikâyeye göre, İlk Adam dünyayı birlikte yarattıkları İlk Kadın ile dağlarda yürümeye başlamıştır. Siyah ve fırtınalı bir gecede bir bebeğin ağladığını

¹³ Kültür kahramanları her kabiledede farklı fonksiyonlardan, farklı süreçlerden sorumlu olabilmekteydi. Bu meyanda kültür kahramanı yaratmaya, yiyecek hediye etmeye, kültürel kurumları kabileyeye, topluma öğretmeye kadar hayata ve inançlara dair bir çok konu ile ilgilenebilirdi.

duymuştur. Ağlama sesine doğru gittiğinde gökkuşağının beşiğinde yatan bir bebek bulmuştur. Bebeğin, başı batıya, ayakları da doğuya doğru uzanmış haldedir. Bir güneş ışını tarafından tutulan mavi, siyah, beyaz ve sarı olan dört battaniyeye sarılmıştır. İlk Adam bebeği alarak İlk Kadın'a götürmüştür. Orada battaniyeleri çıkardıklarında bebeğin bir kız olduğunu görmüşlerdir. Geçen her gün bir yıl gibi olmuş. Dört gün içinde kız büyümüştür.

Büyüyen bu kızı ailesi Beyaz Kabuk Kadın (White Shell Woman) olarak adlandırsa da, daha çok Değişken Kadın olarak anılmıştır. Navaho kültüründe ise Beyaza Boyalı Kadın (White Painted Woman) olarak bilinmektedir. Bir başka hikâyeye göre Değişken Kadın, babası Güneş olan ikiz oğlanlar doğurmuştur. İkizler, Canavar Avcısı (Monster Slayer) ve Su için Doğan (Born for Water), hızla büyümüşler ve babalarının yanına gitmişlerdir. Babaları onlara tehlikeli canavarları alt etmelerini sağlayacak özel bilgiler ve güçlü silahlar vermiştir (Hartz, 2009: 47).

Navaho inanisında Değişken Kadın insanlığın ve insanların temel yiyeceklerinden biri olan mısırın yaratıcısı olarak kabul edilmektedir. İlk Adam'dan aldığı ilaç paketini mısırı yaratmak için kullanmıştır. İnsanlığı da kendi teninin pullarından yapmış ve onları Dünya'ya koymuştur. Yani, Navaholar'ı yaratan Değişken Kadın'dır. Navaho, geleneklerinin ve törenlerinin çoğu dünyanın yaratılışının kutsal hikâyesine dayanmaktadır. Değişken Kadın ve oğullarının yaşamları, kendi yaşamları için örnek olmuştur. Navaho şifa ritüelleri, hasta insanı, dünya yeniye var olan uyum ve denge durumuna geri döndürmeye çalışır (Hartz, 2009: 47).

Değişken Kadın, Dünyanın kişileşmiş halini ve evrenin doğal düzenini simgelemektedir. Mevsimlerin döngüsel yolunu (doğum (ilkbahar), olgunlaşma (yaz), yaşlanma (sonbahar) ve ölüm (kış)) temsil etmektedir. Her bahar, döngüyü tekrarlamak için yeniden doğumu sembolize etmektedir (Lynch, 2004: 22).

2.2.5. İkiz Savaş Tanrıları

İkizler, Kızılderili kabilelerinininkiler de dâhil olmak üzere, dünyanın birçok kültüründe ortak olan bir motiftir. Diğer kültür kahramanları gibi ikizler de alışılmadık biçimde doğmuşlardır. Zuni kabilesine ait hikâyeye göre, Zuni halkı ikizlerin babası Güneş'ten, kendilerine yardım edecek iki savaşçı tanrı daha istemişlerdir. Güneş bu isteklerine, bir dağ çavlanını, daha büyük bir çağlayana dönüştüren şiddetli bir yağmur yaratarak cevap vermiştir. Baba çağlayanı kucaklayınca, annelerinin köpüğünden ikizler

ortaya çıkmıştır (Rosenberg 2003: 518). İkizler çoğunlukla Canavar Avcısı (Monster Slayer) ve Su için Doğan (Born for Water) adlarıyla anılmaktadırlar.

İkizlerle ilgili bir başka hikâye ise bir zamanlar Louisiana ve Arkansas'ta yaşayan fakat şimdi büyük oranda Oklahoma'da olan Caddo halkına aittir. Aynı ayrı büyüyen ikiz kardeşler hakkındaki hikâyede, âşık olup evlenen ve nehir kıyısındaki köylerinin dışında bir evde yaşayan Büyücü Doktor (Medicine Man) ve Çömlekçi Kadın (Clay Pot Woman) adlı bir çifti anlatılmaktadır. Hikâyeye göre, Çömlekçi Kadın hamile kalır ve zor şartlarda bir erkek çocuk doğurur. Büyücü Doktor karısının doğumuna tılsımlar ve şifalı bitkilerle yardımcı olur. Doğum sonrası oluşan kirli maddelerin arasından ikinci bir oğul doğar. İkinci ikiz, doğüstü varlıklar ve hayvan arkadaşlarının yardımıyla ormanda yaşamaya gider. İnsan yiyen bir canavar, Çömlekçi Kadın'ı nehirden su almaya gittiğinde yakalar. Baba ve oğul onun ölümünden dolayı yas tutarlar. Büyücü Doktor her zamanki aktivitelerini sürdürürken, kardeşler tanışır ve iyi arkadaş olurlar. Sonunda ormanda büyüyen ikiz, babası ve erkek kardeşine katılır. Büyüdüklerinde isimlerini kazanmak için bazı testlerden geçerler. Birinin adı Yıldırım, diğeri ise Gök gürültüsü olur. Annelerinin kemiklerini bulurlar, vücudunu yeniden oluştururlar ve Canavarların Şefini öldürürler. Dört kişilik aile bir araya gelir ve Büyücü Doktor ve Çömlekçi Kadın ölene kadar mutlu yaşarlar. Oğulları onları gömdükten sonra artık dünyada kalmak istemezler. Rüzgârda ve kötü havalarda varlıklarını belli ettikleri gökyüzünde yaşamaya başlarlar. (Nagle, 2015: 80).

İkizler bazen yardımseverlik ve kahramanlık yönleriyle öne çıkmaktadır. Çok büyük güçlere sahip oldukları düşünülen ve kimi durumlarda canavarları avlayan ve insanlara yardımcı olan ikizler kimi zaman da ölümcül ve yıkıcı veya faydalı ve nazik olabilmektedirler.

Bazı hikâyelerde ise, biri iyi diğeri kötü olan karşıt karakterler olabilmektedir. Birçok dini inanış içinde yer alan (örneğin Çin'de Ying ve Yang; Zerdüştlük'te Ahura mazda-Angra mainyu) "düalizm" in Kızılderili inanışındaki karşılığı İkiz Savaş Tanrıları'dır.

Görsel 12: Canavar Avcısı Kılığında bir Navaho Yerlisi
 (<https://www.neogaf.com/threads/amazing-historical-photos-and-paintings.903347/>,
 Erişim tarihi, 07.05.2019)

2.2.6.Oyunbaz (Trickster)

Oyunbaz figürü dünyanın birçok yerinde efsanelerde anlatılmış ve pek çok bilim insanı tarafından sosyal, psikolojik ve dini bağlamda analiz edilmeye çalışılmıştır. Oyunbaz karakteri adeta farklı kişiliklerin harmanlanmış halidir. Çoğu zaman erkek olarak tasvir edilmesine rağmen, ara sıra kadın olarak da betimlenir. Kuzey Amerika oyunbazı sık sık dünyanın yaratıcısı ya da yeniden yaratıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğluna ve hayvanlara nasıl yaşayacaklarını öğreten ve onlara yaşamsal ihtiyaçlarını (gün ışığı, ateş ve su) veren varlıktır. Oyunbazların, dönüştürücü ve kültür kahramanı gibi isimlerle anıldığı da görülmektedir (Bastian ve Mitchell, 2004: 210).

Oyunbazlar mitlere öngörülemezlik, kargaşa ve mizah katarlar. Neredeyse hepsi şekil değiştirmede usta karakterlerdir. Amerika Yerli mitolojisinde iki önemli oyunbaz Çakal ve Kuzgun'dur. Çakal yalan söyleyen ilk varlık olmasının yanında dünyaya hastalık ve ölüm getirmesiyle de ün salmıştır (Dell, 2017: 70).

Oyunbaz hikâyelerinde, insanlığın iyi, kötü ve çirkin yönleri görülmektedir. İyi şeyler yaparken birden bencil bir varlığa dönüşebilmektedirler. Bu yönleriyle insana insanı anlatmaktadırlar. Oyunbaz hikâyeleri aydınlatıcı ve öğretici olduğu kadar eğlenceli yönleri de sahiptir. Nitekim yerlilere, hayatı nasıl daha iyi yaşayabileceklerine dair ipuçları oyunbaz hikâyeleri vasıtasıyla verilmektedir (Bastian ve Mitchell, 2004: 212).

Mitlerde sıkça kullanılan oyunbazlar, zıtları uzlaştırma görevini yerine getirmekteydiler. Temel karşıtlıklar kutsal ve dünyevi arasında olsa da çoğu zaman çiftçiler (yediklerini öldürmeyenler) ve avcılar (yediklerini öldürenler) arasındaki ayırımı da göze çarpmaktadır. Çakal ve Kuzgun gibi diğer leşle beslenen hayvanlar da etçidirler ancak öldürmezler. Onların bu zıtlıkları bünyelerinde barındırışları neticesinde, hayat ve ölüm, dünya ve gökyüzü gibi karşıtlıkları uzlaştırıcı bir rol oynadıkları görülmektedir (Sproul, 2018: 318). Tevrat'ın Âdem ve Havva kıssasında anlatılan Eden Bahçesi'ndeki yılanın ilk insanları kandırıp günaha sokması gibi, bu oyunbazlar da insanlığa bazı durumlarda zararı dokunan varlıklar olarak betimlenir (Dell, 2017: 209). Kuzey Amerika Yerlileri'ni anlamak için, inançlarında önemli yeri olan, en bilinen oyunbazlardan Manibozho, Çakal ve Kunduz hakkındaki bazı inançlar ve mitlerden söz etmekte fayda vardır.

2.2.6.1. Manibozho

Nenabush, Nanabozho, Wenebojo, Michabo vb. isimlerle adlandırılan Koca Yaban Tavşanı, kabileden kabileye farklılık gösteren içerikte efsanelere konu olmuş kültür kahramanlarındandır. Neredeyse tüm batı kabileleri, Hıristiyan misyonerlerin aktarımıyla, “bu hayali hayvan”dan ortak ataları olarak bahsetmekteydiler. Manibozho'nun adını taşıyan klana veya toteme farklı bir saygı gösterilmekteydi. Kayda alınmış öykülerde yarı büyücü yarı ahmak bir varlık olarak anlatılmaktaydı. Manibozho'nun; Büyük Işık, Işığın Ruhu, Şafağın Ruhu veya Doğunun Ruhu gibi farklı anlamlara geldiği söylenmektedir. Karanlığı defeden ışığın ruhu olduğu inancından kaynağını alan bir mite göre Manibozho, Ay'ın torunudur. Babası ise Batı Rüzgârı'dır.

Bakire olan annesi onu doğururken ölmüştür Ay gece tanrıçası olarak kabul edildiğinden, Şafak onun sabahı getiren ve bu esnada kendini feda eden kızı (Manibozho'nun annesi) olarak betimlenmiştir. Doğu ışığın, Batı karanlığın ruhudur. Oğul annesinin intikamını almak istemektedir. Babasının peşine düşerek onu bulur ve aralarında bir mücadele başlar. İki taraf da ölümsüz olduğundan her gün tekrarlayan karanlıkla aydınlığın sonsuz mücadelesi böylece başlamış olmaktadır (Brinton, 2012: 150-151).

Algonkin inancına göre, doğaüstü düşmanlarının büyük bir selle yok ettiği dünyayı yeniden yaratan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Sular altında kalan dünyanın dibinden, bir parça çamur alması için dört dalgıç hayvanı sırayla göndermiştir. Dördüncü hayvan başarılı olur. Bu süreci, dünyanın yeniden kurulması ve insanın yaratılışı takip eder. İstenmeyen yaşam biçimlerinin sular altında bırakılarak dünyanın yok edilmesi düşüncesi, kıtaya çıkan beyazlara çok tanıdık gelmiştir. Ancak ortada ne insan tarafından yapılan bir gemi ne de Nuh gibi bir karakter vardır. Bu mitte bazı hayvanlar tanrı Manibozho ile birlikte bir dağın tepesine sığınmışlardır. Çamurdan yarattığı dünyayı yeniden eski haline getiren Manibozho, sonra insanı yaratır. Bu durum insanoğlunun selden uzun süre önce çamurdan yaratıldığı inancını taşıyan beyaz adamın inancının tersine bir sıralamadır (Wissler, 1996: 98-99). Bu yönüyle de, insanı merkez almayan, diğer canlılar karşısında üstün görmeyen bir inancın tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ridie Wilson Ghezzi'ye göre Manibozho, dünyayı büyük bir tufanın ardından dönüştüren, tanrılar ve insanlar arasında aracılık eden bir karakter olmasının yanında insanlara önemli yaşam becerilerini de öğreten bir kültür kahramanıydı. Ancak bir oyunbaz olarak Manibozho, kaçınılması gereken eylem ve tutum türlerinin örneklerini de vermiştir. Böylece, Manibozho anlatıları neyin ahlaki neyin gayriahlâkî davranış olarak nitelendirileceğine dair topluma ders verme işlevini de görmektedir (Bastian ve Mitchell, 2004: 210-211).

Algonquin ve Anishinaabe veya Ojibwa gibi Kuzeydoğu yerlileri arasında önemli bir kültür kahramanı olan Manibozho, aynı zamanda, şekil değiştiren bir oyunbaz olan ve çoğunlukla insan şeklinde görülen çok az sayıda figürden biridir. Bazı kabileler onu Büyük Ruhun habercisi olarak kabul etmişlerdir (Nagle, 2015: 64).

Oyunbaz Manibozho hakkında günümüzde Minnesota’da yaşayan Menominee halkı tarafından anlatılan gelen bir hikâye vardır. Şekil değiştirerek hile yapan ve insani bir duygu olan intikam duygusunu yaşayan oyunbazı anlatan hikâye aynı zamanda yeryüzünde mevcut canlıların sahip oldukları güzellik ve görünüşleri ile ilgili bilgi vermektedir. Bu hikâyeye göre; “Manibozho, Akbaba’ya sırtında bir yolculuk yapmak istediğini söyler. Ama düşmemek için dikkatli uçmasını ister. İlk başta her şey yolundadır. Ancak Manibozho yavaş yavaş aşağı bakmaya başlar ve manzaraya hayran kalır. Akbaba, dengesini koruyamaz ve birdenbire yan yatar. Bu sırada Manibozho’yu devirir ve onu Dünya’ya düşürür. Akbaba, Manibozho’nun öldüğünü düşünerek daha sonra onu yemek için geri dönmeyi tasarlar. Fakat Manibozho sadece yere devrilmiştir. Kurtulduğunda intikam yemini eder. Acıkan Akbaba, yerde ölü bir geyik görür. Bir numara olup olmadığını görmek için dikkatle bakar, ancak leşteki kurtçuklar onu gerçek bir ölü geyik bulduğuna ikna eder. Yere inerek gagasıyla leşi dörter. Kılık değiştiren Manibozho, gülerak Akbaba’nın boğazını sıkar. Akbaba sonunda başındaki ve boynundaki tüm tüyleri kaybederek kurtulmayı başarır. Manibozho’nun bu hilesi, akbabaların şu anki çirkin görüntülerinin nedeni olarak görülür” (Nagle, 2015: 64).

2.2.6.2.Kuzgun (Raven)

Kuzgun, Alaska’dan Britanya Kolombiyası’na kadar Kuzeybatı Pasifik Kıyılarının ruh varlıkları arasında önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda oyunbaz, kültür kahramanı ve yaratıcı vasfa da sahip olan, güneybatıdaki Çakal figürü ile büyük benzerlik göstermektedir. Diğer kültürlerin oyunbaz-dönüştürücü masallarında olduğu gibi, Kuzgun ile ilgili hikâyeler, onun genellikle sosyal veya fiziksel kaosu hızlandıran bir krize neden olmasıyla başlamaktadır. Masallar daha sonra bu krizlerin nihai çözümü (genellikle kuzgunun bedel ödemesiyle) ve düzenin yeniden tesis edilmesiyle son bulmaktadır (Nagle, 2015: 67).

Pasifik Kuzeybatı bölgesinde, büyük bir tufandan sonra toprağı yeniden düzenleyen ve somon balığını getiren varlık Kuzgun olmuştur. Ancak diğer masallarda, Kuzgun açgözlü ve basiretsiz bir karakter olarak betimlenmiştir. ABD’li antropolog ve edebiyatçı H.R.Hays (ö. 1980), Kuzgun’u oyunbaz olarak nitelendirse de, aynı zamanda kültür kahramanı ve sihirbaza dönüşme özelliğı de taşıdığını belirtmektedir (Bastian ve Mitchell, 2004: 211).

Bir Tlingit mitinde Kuzgun gökyüzünün oluşumunda rol oynamaktadır. Hikâyeye göre, dünyadaki bütün ışık tek kişi tarafından toplanıp saklanmıştır. Işığı geri almak için bebek kılığında eve sızan Kuzgun'a oynaması için yıldızlarla dolu bir torba verilmiştir. Torbayı boşalttığında yıldızlar bacadan süzülerek gökyüzüne yayılır (Dell, 2017: 52)

Amerika Yerli mitolojisindeki Kuzgun, bazı efsanelere göre dünyayı yaratmış ve dışkıyla dağları oluşturmuştur. İnsanlara üremeyi öğretmekten keyif alan bu figür, pek çok farklı din ve inanç sisteminde de önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. (Dell, 2017: 224). Kur'an-ı Kerim'e göre Allah, kardeşi Kabil tarafından öldürülen Habil'in mezarını kazması için kuzgunu görevlendirir (Kur'an-ı Kerim, Maide,31). Talmud'a göre, Nuh'un gemisindeyken kuzgun çiftleşme yasağını çiğneyen bencil hayvan olarak ele alınmıştır (Talmud, Sanhedrin 108b; Taanit 11a). Eski Ahit Yaratılış Kitabının 8. bölümünde Nuh peygamber Kuzgun'u gemiden dışarı göndermiştir. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar geri dönmemiştir (Eski Ahit, Yaratılış, Tufanın Sonu, 7-8). Ayrıca Tanrı, İlyas peygamberi beslemesi için kuzgunu gönderir (Eski Ahit, 1. Krallar: 17: 2). Kuzgun, Eski Yunan mitolojisinde Apollo'nun kutsal hayvanı olarak kabul edilir. Önceleri beyaz olan rengi Apollo'ya kötü haberler getirmesinden ötürü siyaha dönmüştür (Gündüz, 1998: 229).

Görsel 13: Kuzgun Sembolü

(<https://thoughtcatalog.com/daniella-urdinlaiz/2018/10/native-american-symbols/>,

Erişim Tarihi: 07.05.2019)

2.2.6.3. Çakal (Coyote)

En bilinen oyunbaz figürlerinden biri, Kuzeybatı, uzak batı ve Kuzey Amerika ovalarında popüler olan Çakal'dır. Oyunbaz rolünde, kendi türündeki diğerleri gibi, hem insanları hem de diğer hayvanları hedef alan hileleri vardır. Genel olarak çakal ve diğer oyunbazlar, hazcılık, açgözlülük ve kendine hâkim olamama gibi insanlığın en kötü özelliklerinden bazılarını temsil ederler (Nagle, 2015: 54).

Beyaz Dağ Apaçilerinin, bir söylencesinde oyunbaz olarak çakal aptal, tembel ve yaramaz yönleriyle nasıl olunmaması gerektiğinin dersini verir: Uzun zaman önce, hayvanların da insanlar gibi konuşabildikleri bir zamanda, iki kardeşin seslerini duyan Hindi, kız kardeşe, erkek kardeşin ne istediğini sorar. Kız da ona kardeşinin aç olduğunu ve yiyecek hiçbir şeylerinin bulunmadığını söyler. Hindi onlara çeşitli yiyecekler verir. Ayrıca dört çeşit mısır tohumu bulunduğunu ve onları ekmeleri için iyi bir yer olduğunu söyler. Oğlan ve kız toprağa delikler açıp tüm mısır tohumlarını içlerine ektiler. Ertesi gün, mısır büyümüşü. Oğlan ve kız, Hindi'den daha fazla mısır tohumu istedi. Hindi onlara tohum verdi, böylece başka bir çiftlik kurup daha fazla mısır ekebileceklerdi. İki kardeş üç kez mısır ektiler ve tohumlarını başkalarına verdiler. Sonra zayıf Çakal gelerek biraz mısır tohumu istedi. Diktikleri mısırın iyi büyüdüğünü, güzel verim aldıklarını gözlemlemişti. Çakal, mısır yetiştirmek için çok çalışmalıydı, ama bu zor bir işti. Önce mısırını pişirmek ve daha sonra ekmek istediğine karar verdi, böylece olgunlaştıktan sonra pişirmesine gerek kalmazdı. Ama bu büyük bir hataydı. İlk önce mısırını pişirdi, biraz yedi ve daha sonra geri kalanının büyük bir kısmını ekti. Kendisiyle gurur duydu. Pişirdiği mısırını yetiştirmeyi umarak ne kadar da iyi yaptığını düşünüyordu. Pişmiş mısırını ektikten sonra, meşe palamudu toplamak için diğerleriyle birlikte gitti. Tarlalarına döndüklerinde, Çakal'ın büyümekte olan hiçbir şeyi olmadığını gördüler. Diğerlerini öfkeyle, kendisine verdikleri mısır tohumlarının özünü çıkarmakla suçladı. İnsanlar bunu reddederek ekilmeden önce tohumların pişirilmesinin yanlış olduğunu söylediler. Çakal daha fazla tohum istedi ve onları doğru şekilde ektiler. Mısır, ektikten bir gün sonra bir buçuk metre kadar büyümüşü. Kendisini çok memnun hissetti. Mısırını başlangıçta eken insanlar, hasat ediyorlardı ve demetlere bağlıyorlardı. Çakal bu demetleri gördü ve bazılarını istedi. İnsanlar Çakal'a kızdılar çünkü onlardan her zaman mısır istiyor, olgunlaştığı zaman mısır geri vereceğine dair söz veriyordu. Ama sözünü tutmuyordu. Tarlada büyümekte olan balkabaklarını görünce onlardan

bazılarını çaldı. İnsanlar bu durumu fark edince doğruca yanına gittiler. Çalanın O olup olmadığını bilmek istediler. Çakal, onun her şeyi çaldığını düşündükleri için kızmış gibi davrandı. Yakındaki kamplarda yaşayan insanların suçlu olabileceğini öne sürdü. Fakat insanlar kanmadılar çünkü Çakal'ın hırsızlık yöntemlerini biliyorlardı. Onu kovdular, Çakal, artık horlandığı için mısırları geri ödemeyi düşünmediğini söyledi. Böylece Çakal'ın ailesi kötü bir yaşam sürdü (Bastian ve Mitchell, 2004: 80)

Caddo kabilelerine ait bir efsane Çakal'ın yaşam ve ölüm aşamalarındaki rollerini göstermesi açısından önemlidir: Başlangıçta insanlar sonsuza kadar yaşıyordu. Zamanla, o kadar çok insan olmaya başladı ki, artık fazla yer kalmadı. Şefler, ne yapacaklarına karar vermek üzere bir konsey düzenledi. Biri, insanların ölmelerinin ve bir süre kaybolmalarının daha sonra dönmelerinin iyi olacağını söyledi. Çakal, insanların ölmesi ve sonsuza kadar gitmesi gerektiğini söyledi. Kimse kabul etmedi. Aile üyeleri ölürse mutlu olmazlardı. Doğuya bakan büyük bir ev yaptırıldılar. Ölenler bu evde hayata döndü. Baş şaman evin tepesine büyük bir kartal tüyü koydu. Tüy kanlı hale gelip yere düştüğünde, birisinin öldüğünü bileceklerdi. Ruhu çağırıp hayata döndürmek için şarkı söyleyeceklerdi. Tüy kanlandı ve düştü. Şamanlar şarkı söylemek için toplandılar. Kısa bir süre sonra batıdan bir rüzgâr geldi. Evin etrafını çevreledi ve doğudan girdi. Kasırgadan, genç bir adam çıktı. Ölümünden geri dönmüştü. Bu tekrar tekrar oldu ta ki rüzgâr girmeden önce Çakal kapıyı kapatana kadar. Böylece ölüm kalıcı hale geldi. Çakal yaptıklarından korkmuş halde koşarak uzaklaştı. Günümüzde dahi onun endişelendiğini ve birinin ona bu hareketinden ötürü hesap soracağından korktuğunu görmek mümkündür (Kopp, 2013: 15).

Görsel 14: Çakal Sembolü

(<https://www.warpaths2peacepipes.com/native-american-symbols/coyote-symbol.htm>,

Erişim Tarihi: 07.09.2019)

2.3.GEÇİŞ TÖRENLERİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Bütün toplumlarda hayatın bir aşamasından diğerine geçişte törenler düzenlendiği görülmektedir. Doğum, yetişkinliğe geçiş, evlenme ve ölüm başlıca hayat aşamalarıdır. Amerika yerlileri doğumdan ölüme kadar evrendeki yerlerinin farkında olarak yaşarlar. Yüce Ruh ve ruhlar âlemiyle olan ilişkilerinde bu farkındalıkla hareket etmektedirler. Yaşamın değersiz olan hiçbir anı yoktur. Hayatın bir aşamasından diğerine geçişte yapılan bu geçiş ritüellerinin çoğu, kişiyi doğru yolda tutmaya, ailesine ve toplumuna bağlı olmaya yönlendirir (Hartz, 2009:101).

Yerli inançlarında hayat, başlangıcı ve sonu olmayan daimi bir döngü olarak görülmektedir. İleri yaşlarda insanlar Yüce Ruh'a doğumdan itibaren hiç olmadıkları kadar yakın sayılırlar. Hayat yolu fiziksel olduğu kadar ruhsal bir yolculuk olarak da tahayyül edilmektedir. Çoğu grup, yaşamın her aşamasına değer vererek tören ve kutlamalarla bunu vurgulamaktadır. Hayatın geçiş aşamalarında düzenlenen törenler kabileden kabileye geniş ölçüde değişiklik göstermektedir (Hartz, 2009: 88). Doğum, ergenliğe geçiş, evlenme ve ölüm olarak sınıflandırılacak bu aşamalar, çeşitli kabilelerin geçmişte uyguladıkları, kimi zaman da halen uygulamaya devam ettikleri ritüeller eşliğinde anlatılmaya çalışılacaktır.

2.3.1.Doğum ile İlgili Uygulamalar

Doğum bir geçiş aşaması olduğundan bütün toplumlarda değerli görülüp çeşitli uygulamalar ve ayinlerle kutlanmıştır. Yeni doğana, tam manasıyla "canlı" sıfatını da bu doğum sonrası uygulanan ayinler sağlamaktadır. Söz konusu ayinler sayesinde canlılar cemaatleriyle bütünleşebilmektedir. Çünkü çocuk doğduğu zaman sadece fiziki bir varlıktır, ailesi tarafından tanınmamış ve cemaati tarafından kabul görmemiştir. Ayinler neticesinde kabul gören bir varoluş meydana gelmektedir (Eliade, 1991:161)

Doğumla ilgili inançların, hamilelik dönemi hatta daha öncesinde de var olduğu görülmektedir. Söz gelimi Nez Perce kabilesinde hamile kadınlar, hastalıklı ya da fiziksel görünümü sağlıklı olmayan insanlara veya hayvanlara dokunmaktan veya onlara bakmaktan kaçınırlardı. Bunun nedeni çocuğun da öyle olmasından duyulan korkudur. Ayrıca anne adayını elbise, hasır veya sepetlere düğüm atmaz, bunun doğum esnasında kendisine ve bebeğe zorluk çıkaracağına inanılırdı. Doğum vakti geldiğinde anne adayını, annesiyle, diğer kadın akrabalarıyla ve bir ebe eşliğinde küçük bir kulübeye çekilirdi. Zor bir doğum durumunda, doğum için bir ritüel uzmanı çağırılabilirdi. Uzman, şifalı

otlar, masaj ve yardımcı ruhlardan alınan kutsal şarkılar ve ritüeller kullanırdı. Bir bebek doğar doğmaz başı ve ayakları istenilen şekle sokmak için masaj yaparlardı (Bonvillain, 2011: 41). Benzer şekilde Ergil de, bazı Kuzey Amerika yerlilerinin yanında Maya, Aztek, İnka uygarlıklarında Hunlar, İskitler ve özellikle Türkler’de çocukların kundak tahtası üzerinde kafatasının deforme edilmesi uygulaması olduğunu belirtmektedir. Bunun Moğollarla temas kuran topluluklar tarafından, onların tam yuvarlak (mongoloid) karakterdeki baş görünümüne sahip olmamak için yapılan bir uygulama olduğundan bahsedilmektedir. Bu uygulamayla çocuğun büyüdüğünde asil bir görünüme kavuşması amaçlanmaktaydı (Ergil, 2018: 92). Wesson da çocuğun kranial kemiklerinin (kafa kemikleri) kasıtlı olarak erken büyüme döneminde şekillendirilmesi uygulamasının Kuzey Amerika’nın güneydoğusunda yaşayan Choctawlar ve birçok kabile tarafından yapıldığını söylemektedir. Bireyin kültürel olarak çekicilik fikrine hizmet eden bir uygulama olmasının yanında sosyal statü göstergesi olarak da önemli görülmekteydi (Wesson, 2005: 16).

Bebeğin doğumuyla birlikte kesilen göbek kordonu daha sonra bebeğin beşiğinin üstüne bağlanmak üzere hayvan postundan imal edilmiş özel bir kaba yerleştirilirdi. Kordon, kişinin varlığının hayati bir parçası olarak görüldüğünden, bu sayede büyüdükçe bebekle kalacaktır. Bu ritüeller tamamlandıktan sonra şenlik düzenlenir, akrabalar tarafından anne ve bebeği onurlandıran hediyeler verilirdi. Bebeklerin isimleri başarılı, tanınmış ve saygın atalar arasından seçilirdi. Bu yolla, aynı niteliklerin yeni çocuğa geçip gelişeceği düşünülüyordu. İnsanların ayrıca genel olarak bilinen takma adları vardı ve hayatlarının herhangi bir noktasında yeni isimler alabiliyorlardı. Bu isimler önemli olayları, başarıları ve kişilik özelliklerini yansıtabilmekteydi (Bonvillain, 2011: 42).

Seminole toplumunda ise geleneksel olarak, bebekler doğduktan dört gün sonra bir isim alırdı. Bir bebek dört aylıkken, geleneksel aileler saçlarını ve tırnaklarını keserlerdi. Bu, çocuğa kötü şans getirmekten korunması için yapılan bir uygulama olarak görülmekteydi (Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life, Vol. 2, 2017: 572-579).

Hopilerde bir çocuk doğduğunda, ruhsal âlemde annesini temsil eden mükemmel bir mısır başağı yeni doğan çocuğun yanına yerleştirilir, yirmi gün boyunca orada kalırdı. Bu süre zarfında çocuk hala ruh dünyasına ait olarak görüldüğünden, karanlıkta

tutulurdu. Yirminci günde anne, mısır başağını çocuğun üstünden dört kez geçirir ve ona ismini verirdi. Sonra annesi ve büyükannesi çocuğu güneş doğmadan önce doğuya doğru götürürlerdi. Güneş ufukta ortaya çıktığında ve çocuk üzerinde parladığında, çocuk tam olarak insana dönüşmüş kabul edilerek ölümüne kadar maddi âlemin bir parçası, dünyaya ait bir varlık sayılırdı (Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life, Vol. 2, 2017: 337-342).

Tewa kabilesine mensup bebeğin göbek bağına kesen ebe, doğumdan dört gün sonra şafak vaktinde ilk kez bebeği dışarı çıkartırdı. Eline aldığı küçük bir süpürge yardımıyla çocuğun üstündeki ruhları süpürme hareketleriyle toplar. Bebeği altı yöne – doğu, batı, kuzey, güney, gökyüzü ve toprağa- doğru tutarak, evrenin güçlerine dua ederdi. Ardından, bebeği kabilenin bir mensubu edecek ismini söylerdi. Bu ritüelle, çocuk, ilk Tewa atalarının Dünya'ya çıktıklarında yürüdükleri yaşam yolu olarak adlandırılan poeh'e başlamış sayılırdı (Hartz, 2009: 90).

2.3.2.Ergenliğe Geçişle İlgili Uygulamalar

Eski devirlerden bu yana ergenliğe geçiş törenleri, aday genci topluluğun sorumluluk sahibi bir bireyi haline getirmek için, onu kültürel değerler ve spiritüel dünya ile tanıştırma süreci olarak görülmüştür. Çocukluk geride bırakılırken, yetişkinlerin bildiği teknikler, ritüeller, mitler, tanrıların isimleri ve kutsal gelenekler öğrenilirdi. Bu şekilde spiritüel gerçekleri öğrenip, kültürel bir modele girilmektedir. Erginlenme törenleri, mitolojik zamanlarda doğaüstü varlıklar tarafından yapılan işlemlerin bir tekrarı olduğundan; erginlenme bütün cemaatin, dini yönden yenilenmesine de vesile olurdu (Eliade, 2015: 127).

Ergenlik çağından önce, çocukların aile geçimine yaptığı ilk büyük katkı da kutlamaya değer görülürdü. Nez Perce kabilesinde bir kız ilk kez köklü bitkiler yetiştirdiğinde ya da bir oğlan balık ya da hayvan avladığında, çocuğun şerefine bir tören düzenlenirdi. Genellikle altı yaş civarında düzenlenen bu etkinlikte, çocuğu öven konuşmalar yapılırdı (Bonvillain, 2011: 43).

Plato Kızılderililerinden olan Nez Perceler'de geçiş törenlerinin bazıları bugün yapılmamakla birlikte diğerleri bazı çağdaşı topluluklarca uygulanmaktadır. En önemli kişisel törenleri arasında genç bir kişinin yetişkinliğe geçmesini simgeleyen törenler vardı. Ergenlik döneminde, oğlanlar ve kızlar, koruyucu ruhlar olarak adlandırılan bireysel yardımcı ruhlarını kazanmaya çalışırlardı. Ebeveynler çocuklarını, hayat boyu

korunma sağlayacak olan bu ruh güçlerini aramaya teşvik etmekteydi. Birkaç yıl eğitim aldıktan sonra, arayanlar buhar kulübelerinde (sweat lodge) temizlik ve arındırma yoluyla kendilerini hazırlardı. Genç, hazırlıkları tamamladıktan sonra, koruyucu ruhunu aramak için ebeveynlerin veya yakın akrabalarının rehberliğinde ormana veya bir dağ tepesine giderdi. Ardından genç yalnız bırakılır ve mümkün olduğunca soğuk bir banyo alarak, oruç tutarak, uyumadan, kendisini görevine adar, zihnini manevî konularda yoğunlaştırırdı. Başarılı olursa, ona bir ruh görünebilir ve yardıma ihtiyaç duyduğunda söyleyebileceği özel bir şarkı verebilirdi. Ruhlar insan biçiminde görünseler de hayvan niteliklerine de sahip olabilirlerdi. Arayıcı bazen manevi koruma sağlayan olağan dışı şekilli bir taş, kuş tüyü veya hayvan dişi gibi özel bir nesne bulmuş olabilir. Bazı insanlar birkaç kez vizyon arayışıyla, ek güçler edinebilmekteydi. İlk denemelerinde yardım almayı başaramayan insanlar genellikle arzulanan sonuca ulaşmak için tekrar inzivaya çekilirdi. Yaşamda başarı, genellikle birinin yardımcı ruhunun gücüne atfedilirken, başarısızlıkların ise böyle bir yardımın yokluğundan kaynaklandığına inanılırdı (Bonvillain, 2011: 44). Ruhsal âlemle ilişkiyi devamlı kılmayı sağlayan bu uygulama animizm etkisini yansıtmaktadır.

Ergenliğe geçiş ile ilgili önemli hususlardan birini ise kişisel sağaltıcılara ulaşma, kişisel ilaçlara ulaşma görüşü deneyimi oluşturmaktaydı. Geleneksel Yerli Amerikan kültüründe ilaç (medicine) kelimesi, kişinin ağrı ya da acısını alan bir şey değildir. Merriam Webster'ın Üniversite Sözlüğü, bu sözcüğün özel biçimini "geleneksel Amerikan Kızılderili inancında doğal veya büyümlü güçler üzerinde kontrol sahibi olmak için tutulan bir nesne" olarak tanımlamaktadır. Ancak bunun anlamı biraz daha fazlasını ifade etmektedir. Yerli Amerikalılara göre ilaç, bir kişiye özel koruma, yetenek veya hediye veren şey anlamlarına gelir. Bir Comanche çocuğu için kişisel ilaç arayışı büyümenin bir parçasıydı. "Görü arayışı" da denilen bu faaliyet, insanlardan uzak bir yerde birkaç gün tek başına oruç tutmayı içeriyordu. Eğer çocuk şanslıysa, erişkinliğe geçiş demek olan bu aşama genellikle bir hayvanın görülmesiyle sonuçlanırdı (Lacey, 2011: 28).

Bu görü arayışıyla ilgili Algonkin yerlilerine ait bir efsane, kutsal güçler, yaşam döngüleri ve insanlar ile hayvanlar arasındaki yakın bağlantıya dair inançları vurgulamaktadır. Hikayeye göre, Opichi'nin babası, oğlunun bir vizyon görmeyişinden endişeliydi. Son karlar erimeden önce, ormanda bir kulübede kalması için Opichi'yi

gönderdi ve bir hayvan ruhunun ona görünmesini diledi. O gece, Kuzey rüzgârları esti. Sabah olduğunda baba oğlunun yanına gitti. “Bir geyik vizyonu vardı ve benimle konuştu” dedi Opichi. “İyi, ama daha bekle. Daha büyük bir vizyon göreceksin.” diye karşılık verdi babası. Opichi orda kalmayı sürdürdü ve o gece kar yağdı. Sabah yine, Opichi’nin babası geldi ve oğluna ne gördüğünü sordu. Bu sefer kunduzdu. “Aferin, ama daha uzun kalırsan daha fazla güç kazanacaksın.” Her sabah çocuk gördüklerini babasına söylüyordu. Günden güne zayıf düştü. Ancak, her seferinde babası, daha büyük bir vizyon umutlarıyla biraz daha kalmasını istedi. Son sabah, Opichi’nin babası ormanda oğluna doğru yürüdü. Sığınağa gelip, seslendi. Cevap yoktu. Kapıya doğru eğildi ve kızıl göğüslü bir kuşun uçtuğunu gördü. Kuş, oğlunun ismi “Opi chi chi” gibi bir ses çıkardı. “Baba, benim. Oğlun gitti. Ondan çok erken gitmesini ve çok uzun süre beklemesini istedin. Şimdi, her ilkbaharda, oğullarının vizyon arayışında ne kadar aşama geçirmeleri gerektiğini ve vaktin geldiğini ebeveynlerine haber vermek için geri döneceğim. Diğer ebeveynlere, oğullarının çok fazla dışarıda kalmamalarını söylemek ise artık senin görevindir.” (Kopp, 2013: 11). Yardımcı ruh arayışı gibi önemli bir faaliyetin, daha fazlasını isteyen muhteris bir babaya ve dolaylı olarak topluma ağır bir ders verme şekline dönüştüğünü görmekteyiz. Bu yönüyle, insanların kötü huylarının anlatıldığı öğretici bir hikaye olarak da önemlidir.

Bir kişinin vizyon arayışında bulabileceği nesnelere kutsal bir paket içinde bir arada tutulurdu. Bu cisimler zaman zaman güçleri eksilmesin diye çıkarılıp arındırma işlemine tabi tutulmaktaydı. Birinin güçlerinin kendine özgü doğası her zaman açıkça belli değildi. İnsanlar güçlerini nasıl etkin bir şekilde kullanabileceklerini anlamalarına yardımcı olabilecek bir şamana gidebilirlerdi. Vizyon arayışlarına ek olarak, genç kızlar ilk adet dönemlerinde özel ayinlere katılmışlardır. Genç kız ilk adet olduğunda evini terk ederek annesi ve ailenin diğer büyük kadınlarının da katılımıyla yakınlardaki bir kulübeye giderdi. Tüm gün kulübeden çıkmaz, sadece akşamları kısa aralıklarla dışarıya çıkardı. Ailenin diğer üyelerinin kullandığı ateşten farklı bir ateş yakılarak pişirilen yemekleri yedi. Kendi vücuduna kaşınması halinde dokunmaması için bu işi görmesine yardımcı olacak bir çubuk verilirdi. Bu, bir kızın hayatında çok özel ve güçlü bir zaman olarak değerlendirilirdi. Bu bir haftalık ayrılıktan sonra, halka açık bir törenle bir yetişkin olarak toplumu tarafından sıcak bir karşılama ile kabul edilirdi. Artık evliliğe

hazır olan kıza akrabaları ve arkadaşları yeni elbiseler ve başka hediyeler verirlerdi (Bonvillain,2011: 45)

Navaho kültüründe kızların ergenliğe geçişi Kinaalda' adı verilen özel bir törenle kutlanmaktadır. Günümüzde de devam eden bu uygulama, yaklaşık dört gün sürmektedir. Bu dönemlerinde, genç kızlar diğer kültürlerde olduğu gibi toplumdan izole edilmezler. Yetişkin bir kadın, genç kıza bu süreçte yol gösterip yardımcı olmakla görevlidir. Kızın yüzü yaşlanmayı geciktirmesi için beyaz kille boyanır. Değişken Kadın (Changing Woman) figürüyle özdeşleşmeyi amaçlayan bu ritüeller, bu figürün diğer adının Beyaza Boyalı Kadın (White Painted Woman) olduğu düşünülürse, sembolik bir anlam taşımaktadır. Genç kız dört gün boyunca sabah ve akşamları evden çıkarak doğu yönüne doğru, her defasında daha uzun mesafelere olmak üzere koşmalıdır. Bu uygulamada amaç fiziksel yönden güçlenmesine vurgu yapmaktır. Mısır öğütüp unundan kek yapması bir diğer önemli faaliyettir. Bu keki toprak kazılarak, Toprak Ana'nın rahmini sembolize eden bir çukurda yakılan ateşin üzerinde pişirecek ve dördüncü günün sonunda toplumuna ikram edecektir. Ancak bu kekten, kendisini temsil ettiğinden ötürü yemesi yasaktır (Markstrom, 2008: 309). Bu ritüelin etkileri ömür boyu sürmektedir. Fiziksel, ruhsal, sosyal ve zihinsel açılardan kadının güçlenmesinde olumlu etkileri olmakta, yaşamın bir aşamasından diğerine geçişteki sürecin daha az sancılı olmasına katkı sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar, ergenlik döneminde Kinaalda' geleneğini tecrübe etmiş kadınların bunu yaşamayanlara göre, menopoz döneminde yaygın olarak görülen belirtileri daha hafif atlattıklarını ortaya koymuştur (Paper, 2007: 97).

Cheyenne toplumunda da adet kulübeleri vardır. Kızlar ilk kez adet gördüklerinde dört gün burada aile büyükleri olan kadınlarla kalırlardı. Bu dört gün boyunca haşlanmış et yiyemez sadece kömürde pişmiş et yiyebilirlerdi. Eğer bu süreçte kamp taşınırsa atla değil sadece kısrakla yolculuk etmesine izin verilirdi. Genç erkekler onların yediği tabağı ya da su içtiği bardağı kullanırlarsa savaşta yaralanacaklarına inanılırdı. Evli kadınlar da bu dönemde evlerinde eşlerinin yatağında değil adet kulübelerinde uyurlardı. Erkekler bu kurala uymayıp yanlarında yatarlarsa katılacakları ilk savaşta yaralanacaklarına inanılırdı. Kadınlar bu dönemde kulübenin dışına pek çıkmazlar, dalgınlıkla bir komşunun çadırına girecek olurlarsa tatlı çimen ya da ardiç yapraklarıyla tütsüleme yoluyla arındırma işlemi yapılanaya kadar orası kirli sayılırdı

(Grinnell, 2008: 42-43). Bu gibi uygulamalar, adet gören kadının tabu sayılmasının örnekleridir. O dönemde, çevrelerindeki özellikle de karşı cinsten insanlara zararlarının dokunacağı kötü bir enerjiye sahip oldukları inancını temel alan uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Nitekim yukarıdaki örnekte kullanacakları binek hayvanının bile dışısının tercih edildiğini görüyoruz.

Algonkin ve Sioux kabilelerinde yetişkinler topluluğuna katılma törenlerinin yapıldığı kulübeler evreni temsil etmektedir. Damı gök kubbeyi, döşemesi yeryüzünü, dört duvarı da kozmik mekânın dört yönünü temsil etmektedir. Eliade bunun, uzayın ayinsel inşasının üçlü bir simgecilikle vurgulanması olduğunu belirtir. Dört kapı, dört pencere ve dört renk, dört ana yönü simgelemektedir. Böylelikle kutsal kulübenin inşası evrenin yaratılışının tekrarlanması olarak düşünülmektedir (Eliade, 1991: 27). Eliade'nin vurguladığı bu sembolizm, adeta insanın evrenle uyum içinde yaşaması ilkesinin bir yansıması şeklindedir.

2.3.3.Evlilikle İlgili Uygulamalar

Evlilik, toplumsal-dinsel bir gruptan bir başkasına geçiş sebebidir. Genç koca, bekârlar grubundan ayrılarak, aile reisleri grubuna katılmaktadır. Her evlilik bir tansiyonu ve tehlikeyi beraberinde getirdiğinden, bir geçiş ayiniyle gerçekleştirilmektedir. Eski Yunanlılar evliliği “telos”, yani kutsallaştırma olarak adlandırmaktaydılar, üstelik düğün ayini sır ayinlerine benzemekteydi (Eliade, 1991:161).

Söz gelimi ova halklarından olan Siouxlarda “pow-wow” adıyla yaz aylarında bir festival düzenlenirdi. Farklı kabilelerin bir araya geldiği bir organizasyon olan bu toplantı, sosyal paylaşımın yaşandığı bir ortamdır. Aynı kabile üyeleri arasında evlilik yasak olduğundan bu etkinliklerde farklı kabilelere mensup gençler tanışıp yeni evliliklere adım atmaktaydılar (Renault ve Freeke, 2002: 31).

İlk evlilikler genellikle ilgili ailelerin büyükleri tarafından ayarlanırdı. Müstakbel damadın yaşlı bir kadın akrabası, hem damadın hem de ailenin itibarını ve toplumsal statüsünü dikkate alarak aile tercihinin karar verdikten sonra evlilik müzakerelerine başlardı. Kızın ailesi kabul ettiyse çift birbirini ziyaret etmeye başlar ve aileler yemek daveti için periyodik olarak toplanırdı. Sonra, eğer birlik elverişli görünüyorsa, çift birlikte yaşamaya başlardı. Her şey yolunda giderse, törensel hediye alışverişi başlardı. Erkek ve kadın rollerinin sembolizmi, her grup ziyafete ev sahipliği

yaparken sunulan yiyeceklere de yansıtılırdı. Kızın ailesi çeşitli sebze ve bitki servis ederken erkek tarafı et ikramına ağırlık verirdi. İkinci hediye ve gıda alışverişinin sonunda, çift evli sayılırdı (Bonvillain, 2011: 45).

Hopi çifti evlenme niyetlerini köylerinin doğu ucuna şafak vaktinde gidip mısır unu serpererek ilan ederler. Düğün törenine hazırlanmak için gelin, damadın ailesiyle birlikte hareket etmektedir. Gelin, damadın evinde, ailenin kullanımı için mısır öğütür. Bu süre zarfında damadın akrabaları iki elbise ve bir kuşak dokurlar. Gelin elbisenin birini ve kuşağı evlendiği gün giyecek, diğer elbiseyi ise cenazesinde giyecektir. Düğün gününde gelin elbisenin birini giyer, diğer elbiseyi ve birkaç mısır başağını da kamış hasıra sarılı vaziyette beraberinde taşır. Damadın evinde dua edildikten sonra gelin, ailesinin evine bir kafiye götürür. Onun arkasından damadın ailesi hediye ve yiyeceklerle gelir. Gelinin ailesi onları ağırlar ve düğün töreni bu şekilde tamamlanır. Eskiden evli çiftler kendi evlerini inşa edene kadar gelinin ailesiyle yaşarlardı.¹⁴ (Hartz, 2009: 98).

Cheyenne toplumunda ise, oğlanın bir yıldan beş yıla kadar bir süreçte hoşlandığı kıza kur yapması ya da ondan hoşlandığını hissettirmesi beklenirdi. Bu süreçte kızın rızası, gönüllü olduğuna dair olumlu bir hava oluşursa, damat adayı kızın ailesine yaşlı aile dostlarından birini ya da annesini göndermektedir. Bu kişiyle birlikte kız tarafına verebileceği kadar atı da gönderir. Damadın elçisi, kızın babasının çadırının önünde bu atları bağlar. İçeri girerek mesajını iletir: “Fılanca(oğlanın ismini söyler) genç, kızınızın kendisine eş olmasını istemektedir.” Bunu söyledikten sonra cevabı beklemeden çıkıp gider. Genç adam tarafından gönderilen atlar, evliliğin uygunluğu kararlaştırılana kadar müstakbel kayınpederin çadırının önünde tutulur. Evlilik onaylanırsa, gelin adayı daha güzel atlar da yanına katılarak oğlanın atlarıyla birlikte erkek tarafına gönderilir (Grinnell, 2008: 47-48).

Kızılderili toplumunda genellikle evlilikler istikrarlıdır, ancak mutsuz bir ilişki olması durumunda eş, eşyalarını alarak evden ayrılmak suretiyle boşanma konusunda bir adım atabilir. Boşanma herhangi bir toplumsal damgalanma taşımasa da, önceden birbirlerini tanıdıkları için ayrılıktan vazgeçip birlikte yaşamaya devam edebilmektedirler. Ayrıca, iki aile, çocuklarının evliliğiyle müttefikler haline geldiğinden, ayrılığı desteklememe eğiliminde olurlardı (Bonvillain,2011: 45).

¹⁴ Günümüzde evlilikler Amerika Birleşik Devletleri ya da Kanada yasalarına göre sivil ve kilise törenleriyle yapılmaktadır. Ancak isteyenler yerli gelenekleriyle de bu evlilik akdini tekrarlayabilirler.

Geleneksel Seminole toplumunda boşanma, her iki tarafça başlatılabilir. Bir kadının kocası ölürse, dört yıl süren bir yas dönemine ve inzivaya girerdi. Bu süre boyunca kadın, zina yapması halinde katı cezalarla yüz yüze kalırdı. Kadınlar için öngörülen bu cezalar, dayak, saç kesimi, kulak ve burundan parça kesmeyi içeriyordu. Zina yapan erkekler için ceza daha az şiddetliydi (Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life, Vol. 2, 2017: 572-579).

Lakota toplumunda, kadın kocasından dayak yerse, onu evden kovma hakkına sahipti. Böyle bir durumda, erkek hiçbir zaman tekrar evlenemezdi. Sosyal kurallara göre damat, kadının erkek kardeşleri tarafından dövülme hatta öldürülme gibi cezalarla karşı karşıya kalabilirdi (Tanrısal, 2007: 53).

2.3.4.Ölümlle İlgili Uygulamalar

Yerli halkların çoğu arasında ölüm her zaman yaşam döngüsünün doğal ve kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. İnsanlar bedenlerinin Toprak Ana'ya ve ruhlarının da öbür dünyaya döneceği inancını taşımaktaydılar. Bu hayatta yaşadıkları gibi yaşayacakları bir yere gideceklerine inanıyorlardı. Bu yüzden birçok kabilede mevtalar eşyalarıyla gömülüyorlardı. 19. yüzyılda yaşayan Suquamish kabilesinin liderlerinden Şef Seattle, Amerikan Yerli inancını şu sözlerle ifade ediyordu: “Ölüm yok, dünya değiştirmek var.” (Hartz, 2009: 99).

Amerikan yerlilerinin yanı sıra diğer kadim halkların çoğu için de din öncelikle mevcut yaşama hizmet ederek, toplumun geçimini, sağlığını ve başarısını korumaktadır. Ölüme yönelik iç ve dış tutumlar, kültürel çevre ve kültürel modele göre değişiklik göstermektedir. Kendi ölümlerini sabırlı ve kayıtsızca bekleyen Ova Kızılderilileri mezarlık çevrelerine dadanan hayaletler ve kamplarının dışında kalan karanlık alanlardan korkmaktadırlar. Atabaşkanlar, birisi öldüğünde ölen kişinin kulübesini yakarlardı. Ölüm korkusu ölenlere duyulan korku hissinden daha azdır. Benzer şekilde bazı kabilelerde ölümlerin ruhunun ölümden dokuz gün sonra köyden kovulduğuna da rastlanmaktadır (Hultkrantz, 1980:129).

Bir kişi için yapılan son geçiş törenleri olan ölüm merasimlerinde, iki üç gün boyunca yakınını kaybedenlerin mezar başında ağlamaları geleneği vardı. Kadınlar bacaklarını ve kollarını bıçaklarla kan aksın diye çizerler, saçlarını kulak hizasında kesip açık bırakırlardı. Erkekler ise saçlarını omuzlarına kadar kesip örgülerini çözerlerdi. Ceset hemen yaşadığı çadırdan çıkartılırdı. Ölen kişi sağlığında şenlik

zamanlarında kullandığı genellikle kırmızı ve beyaz renkli boyalarla desenler çizilerek boyanırdı. Boyama sürecine, hayatta kalanların, ölü kişinin onları terk ettiği ve onları korkutmak için geri gelmeyeceği umudunu ifade eden bir dua eşlik etmektedir. Ölen kişiye akraba ve arkadaşlar tarafından bağışlanan bazı giyim eşyalarıyla en iyi kıyafetleri giydirilirdi. Geçmişte bir kadının kendi çadırının örtüsüyle sarıldığı, bir adamın ise kafasına konulan başlığıyla gömüldüğü görülmüştür. Eğer bu başlıklardan çok varsa ağaçlara ve mezarlığın yakın çevresindeki yerlere konulurdu. Ölü kişilerin tüm eşyaları özellikle atlar, akrabalar ve arkadaşlar arasında dağıtılır, ama bazı mallar mezara koymak için ayrılırdı (Hultkrantz, 1987: 65).

Cenaze ve yas tutma uygulamaları kabileden kabileye büyük ölçüde değişmektedir. Birçok kabile ölümü bir yolculuk olarak görür. Winnebago cenazelerinde arkadaşlar ve aile üyeleri ayrılan kişinin ruhuna seslenirlerdi. Bu konuşmada genellikle, ruhun yola koyulmasını, kalanlara özlem duymayıp artık onların çevresinde dolaşmamasını ve ruhlar âlemine gitmesini söylerlerdi (Hartz, 2009: 99).

Bazı durumlarda, yas tutanların ağlaması, cenaze gömüldükten sonra on gün daha devam etmekteydi. Bu ağlama sırasında kadınlar, ölen kişinin öbür dünyaya doğruca gitmesi bu süreçte ruhun kaybolmaması için dua ederlerdi. Yas süreci altı ay sonra düzenlenen danslı bir törene kadar devam ederdi. Bu vesileyle, özel seçilmiş bir birey, yakını ölen kişiyi (kişileri) kırmızı boyayla boyar ve tekrar mutlu olmaları ve dansa katılmaları konusunda teşvik ederdi. Yas tutanlar o ana kadar giydikleri pejmürde kıyafetleri çıkarırlar ve artık yenilerini giyerlerdi. Bu geçiş törenleri çok eski zamanlara kadar uzanmakta ve bireylerin hayatta kalma konusundaki endişelerini, yaşadıkları kaygıları ifade etmektedir. Ölmekten değil ölüden (ya da hayalet, hortlak) korkmaktadırlar. Bu korkunun, ölenin ruhunun kalanları rahatsız edeceğine dair inançtan beslenen bir korku olduğu görülmektedir. Bu tür ritüeller ve uygulamalar, küçük av topluluklarında uzun zaman önce ortaya çıkmış olup Shoshoni Kızılderilileri tarafından da devam ettirilmişlerdi (Hultkrantz, 1987: 66). Bazı efsaneler ise, eşlerden birinin diğerinin ölümünü kabul etmeyerek ruhlar âlemine onu geri getirmeye gidişini anlatmaktadır. Birçok yerli Amerikalı ölen bir kişinin ruhunun geri kalan zaman boyunca yaratıcısı ile yaşadığı bir öbür dünyaya inanmaktadır. (Kopp, 2013: 15).

Nez Perce geleneğinde, bir kişinin ölüm haberi köy boyunca özel bir duyurucu tarafından ilan edilirdi. Ölenin kadın akrabaları cenazenin çevresinde toplanır ağıtlar

yakarlardı. Ölen kişiye ritüel olarak banyo yaptırılır ve yeni bir elbise giydirilirdi. Yüzü kırmızı boya ile süslenirdi. Ertesi gün cenaze, bir tür kefene sarılıp başında işaret amacıyla konmuş tahta bir kazıkla köye bakan bir yamacın üzerine gömülürdü.¹⁵ Sonra, insanlar oradan uzaklaşırdı. Öbür dünyada onlara eşlik etmek için bazı eşyalar ölenlerle birlikte gömülürdü. Bu eşyalar ölenin toplumsal rolü ve ilgi alanları açısından sembolik değerdeki gereçlerdi. Erkekler balık tutma gereçleri, av tüfekleri ya da savaş silahlarıyla gömülürken, kadınlar ise pişirme gereçleri, mutfak eşyaları ve boncuklu torbalar ile gömülmekteydi. Ölen kişinin sahip olduğu atların, mezarın başında kurban edildiği de görülürdü. Bir kişinin ömrü boyunca edindiği koruyucu ruhları ölümle birlikte ayrılırdı. Bununla birlikte, bazen ruh bir rüyada ölen kişinin akrabalarından birine görünebilir, dolayısıyla yakınlarda kalmak istediğini gösterirdi. Gömme işlemi tamamlandığında, ölen kişinin akrabaları, topluluk üyelerine yemek verirdi. Bu esnada ölenin eşyaları, önceden istediği şekilde arkadaşlarına ve akrabalarına dağıtılırdı. Bazı durumlarda, akrabaları kişinin onuruna dağıtılacak ilave hediyeler de vermişlerdir. Saygı göstergesi olarak cenaze uygulamalarının doğru şekilde yürütülmesi hayati olarak görülüyordu. Bu ritüeller kişinin ruhunun serbest kalması ve ölüm sonrası yolculuğunun başarılı olabilmesi için önemli görülürdü. Nez Perce'lerin inancına göre öbür dünya da bu dünya gibiydi. Bunun bir yansıması olarak, insanların, yaşam sonrası da bu dünyadaki faaliyetleri her ne idiyse ona devam edecekleri inancı vardı. Ölünün yakınları bir yıl süren yas sürecine girerlerdi. Bu süre zarfında, hayatta kalan eş, saçlarını kısa tutmak, eski giysiler giymek, gülmemek ve mutlu görünmemek zorunda kalırdı. Ölenin adı asla anılmazdı. Bazı durumlarda, ev eşyaları ve hatta evin kendisi terk edilebilir veya yıkılabilir. Bir yıl süren yas sürecinin sonunda hayatta kalan eşe yeni bir kıyafet verilirdi ve yeniden evlenme konusunda serbest bırakılırdı (Bonvillain, 2011: 48). Bu bağlamda, Türklerde de Kızılderili geleneklerine benzer uygulamalar görüldüğü ifade edilmelidir. Yas töreninde bulunan kişiler kulak ve saçlarını keserlerdi. Kırgızlar'da ölen kişinin dul kalan eşi ve kızları saçlarını keserlerdi. Aile fertleri, ölen kişinin bulunduğu çadırın önünde yüzlerini bıçakla yaralayıp, kanlı gözyaşı dökerlerdi (Sarıçioğlu, 2004: 116)

¹⁵ Benzer biçimde Fransa ve İspanya'da Musteriyen kültürü oluşturan neanderthal insanının ölü gömme adetlerinde de kırmızı aşı boyası kullandıkları ve ölülerini düzenli taşlardan yaptıkları mezarlara koydukları görülmüştür bkz: Kürşat Demirci, *Dinlerin Dejenerasyonu*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985, s.21.

Yerliler, ölümden sonraki üçüncü ya da dördüncü günde cesedi mezar yerine naklelerlerdi. Eğer ağız ve gözler kapanmamışsa bunlara gümüş paralar yerleştirilirdi. Ailenin yaşadığı çadır ölen kişiyle birlikte gömülür, aile başka bir yere geçirdi. Ölen kişi bir erkekse, öbür dünyada da bufalo avlarken kullanabilsin diye en iyi atı öldürülürdü. Kadınlar mutfak gereçleriyle, şamanlar boyunlarına asılmış ya da paketlenmiş halde mezarda yanlarına konulan ilaç (şifa) keseleriyle gömülürlerdi. Sonunda ceset vahşi hayvanlardan korunması için taş ve kaya yığını ile örtülüp kapatılırdı (Hultkrantz, 1987: 66).

Cheyenne geleneklerinde de ölünün en iyi atı eyerlenerek mezarı başında vurulurdu. Bazen birkaç at daha öldürülürdü. Cenaze bir ağaca veya bir iskeleye konmuşsa, atlar altında vurulurdu. Bu uygulama intihar eden adamlara dahi yapılırdı. Ancak intihar eden kişinin, *Seyan* olarak adlandırılan ölümler diyarına gitmediğine inanılırdı (Grinnell, 2008:42-43). Benzer bir şekilde Eski Türkler’de de ölen kişinin atı bütün takımlarıyla mezara gömülmekteydi. Mezar başında bir at kesilip yenilir, ölen kişinin arabası ve evi tahrip edilirdi. Bir diğer âdet, sırığa geçirilmiş bir atın mezar başına konmasıydı. Tüm bu yapılanların gayesi ölenin gideceği âlemde yeni hayatını kolaylaştırmaktı (Sarıçoğlu, 2004: 117).

Ova kabileleri “Gök Evi” adını verdikleri yüksek yapılara ölümleri koymaktaydılar. Kıyılarda yaşayan bazı kabileler ise ölümler tekrar dirilecekleri zamanı duyabilinler diye, cenazeleri deniz kabuklarının hemen altına gömerlerdi. Pueblolarda yeraltına kolayca yolculuk edebilsin diye ölümleri toprağa gömme âdeti yaygındı (Renault ve Freeke, 2002: 53).

Kuzey Amerika Yerlilerinin inancında insan ruhu Yüce Ruh’un bir parçası olarak görüldüğünden, ölüm sonrası eğer kişinin ruhsal dengesi yerindeyse bütüne geri döneceği inancı hâkimdir. Bu meyanda Wa’Na’Nee’Che, eğer kişi denge içinde değilse öldükten sonra hayata tekrar enerjisine uygun bir bedenlenmeyle, hatta kimi zaman hayvan ya da bitki şeklinde de dönebileceğini söylemektedir. Ayrıca, bazen ruhlar düzelmeyerek büsbütün olumsuz hale gelebilirlerdi. Bu durumda kişiler karanlığa ve sonsuz uykuya gönderilebilirlerdi. Şef Kara Geyik’in dediği gibi: “Biz bu dünyanın karanlığından, gerçek olan öteki dünyanın aydınlığına geçeceğiz.” (Renault ve Freeke, 2002: 53).

Pavniler’de olduğu gibi kimi Kızılderili kabileleri ise, ruhun gökyüzüne çıkıp ölüm türüne göre değışen yıldızlarla buluştuğuna inanıyorlardı. Rahat yatağında ölenle savaşta ölen kişinin yeri aynı değildi. Krovlar ve Mandanlar ruhların dolaşıp durduğu ve bazı hayvanların vücutlarında tekrar kendilerini bulabildikleri inancına sahiptiler (Fohlen, 1993: 118).

Arapaholara göre, insanlar öldüklerinde bir tepenin üzerine çıkmak zorunda kalırlardı. Çünkü yaşanılan dünya ile ölenlerin dünyası arasında bir sınır çizgisi bulunurdu. Bu çizgi çıkılmak zorunda olunan o tepenin zirvesi sayılmaktaydı. Bir kişi çok hastaysa bu tepeye tırmanmaya başlar, sevdiği kimseler onu bu yoldan geriye döndürmek için çabalayacaklarından tırmanma işi çok zorlaşırdı. Çok acı çekmekteyse, onu geri getirmek için haykıranlara karşı tepenin üzerine çıkmak için son gücüyle uğraşırdı. Eğer tepenin üzerine ulaşabilirse, öbür tarafa göz atardı. Tepenin dibinde bir nehir, nehrin diğer yanında ise bir Kızılderili kampı vardır. Onu görenler, yanlarına gelmesi için yalvarırlardı. Ancak yaşayanların tarafındaki insanlar, onu dünyada tutmak için yeterli derecede sevmişlerse dünyada kalırdı. Aksi halde çizginin diğer tarafına geçerdi. Erkek olsun kadın olsun her Arapaho yaşamında bu durumla birden çok kez karşılaşabilirdi. Ayrıca iyiler ve kötülerin yaşam sonrası farklı yerlere değil aynı tarafa gideceklerine inanırlardı (Marriot ve Rachlin, 1994: 271).

Seminolelerde ise köyde bir kişinin ölümü önemli bir olay olarak ele alınırdı. Gitmek istememesi ya da yanında birini de götürmesi riskine karşı ölülerin ruhları korkutulurdu. Köyde bir kişi öldüğünde, tüm köyün taşınması gerekiyordu. Bunun bir sonucu olarak, bir kişinin ölümcül hasta olduğu biliniyorsa, köyün dışında kişinin ölümüne kadar bakılacağı bir yapı kurulmaktaydı. Aynı sebepten dolayı, doğumevi de köyün dışına yapılırdı (Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life, Vol. 2, 2017: 572-579).

Kuzey Amerika Yerlilerinin birçoğunun inanç dünyasında ölümün yaşamın sonu olmadığı aksine yeni bir yolculuğun başlangıcı olduğu anlayışı hâkimdir. Ölümle ilgili en hassas konulardan biri ise ölen kişinin ruhunun bir süre için ortalıkta kalması durumuydu (Kopp,2013: 14). Bu nedenle ölülere saygıyla ve dikkatli davranılması gerekli olduğu düşünölmekteydi. Çünkü ölülerin hayaletleri tehlikeli olabilirdi. Söz gelimi Mohave yerlileri ölmüş kişinin evini yakarlardı, böylece hayalet oraya dönmek istemezdi. Hayaletler sıklıkla korkulu nesnelere olarak, sayısız mitte konu edilmiştir.

Bazen de ruh dünyasından gelen uyarıcılar olarak, ölümün o kadar da kötü bir şey olmadığını anlatmak için görünürlerdi. Tepeli Kestane Kargası'na dair Chinook efsanesinde durum böyledir. Hikâyeye göre, oyunbaz bir Tepeli Kestane Kargası (Blue Jay) kız kardeşini, Hayaletler Diyarı'na dek takip etmiştir. Hayaletlerle konuşmaya çalıştığında, hepsi bir kemik yığını haline dönmüştür. Karga, kemiklerle oynamış ve insan ruhlarını berbat etmiştir. Hayaletler yaptıklarından usanmışlar ve onu eve göndermişlerdir. Tepeli Kestane Kargası öldüğünde, Ölüler Ülkesine dönmüş. Ölüler tekrar canlandığını ve her şey tıpkı Dünya'da olduğu gibi göründüğünü görmüştür.” (Kopp, 2013: 15). Eskimolarda ve Kaliforniya'da yaşayan Kuruk Kızılderililerinde ölen kişinin geri gelmesini engellemek için cesedi kulübenin kapısından değil daha başka bir yoldan çıkarmanın gerektiği düşünülürdü. Genellikle de mevta pencereden çıkarılırdı (Baldick,2016:164). Anadolu'da da bazı yerlerde benzer uygulamanın yapıldığı bilinmektedir.

Ölülerin gömülmesi de önemli bir diğer konudur. Örneğin, Ojibwalar cenazelerini oturur vaziyette ve güneşin batış yönüne yani batıya doğru yönelterek gömerlerdi. Seyahat edecekleri yerin güneş olduğuna inandıkları için böyle yapmaktaydılar. Yolculuk için gereken mokasen adını verdikleri geleneksel ayakkabılar, battaniye, ibrik, çaydanlık ve ateş yakma gereçleri de beraberlerinde gömülürdü. Ojibwalar ölülerin dört gece boyunca zorlu bir yoldan geçtiğini düşünüyorlardı. Bu süreçte dalgalı denizde batmakta olan bir köprüyü geçmeli ve karanlık bir yol boyunca kamp kurmalıydılar. Berrak göller ve akarsular, büyük ormanlar ve yemyeşil çimenlerin olduğu ruhlar diyarına gelene kadar bu zorluklar vardı. Sevinçle ve şarkılar söylenerek o diyarda karşılandıklarına inanılırdı (Hartz, 2009: 100). Kuzey Amerika'nın doğu bölgelerinde, örneğin kuzeydeki Ojibwa ve güneyde Choctaw arasında, hızlı akan nehrin üzerinden geçen kaygan çam tomruğu hakkında bir hikâye vardır. Bu tomrukla ruh karşı kıyıya geçmek zorunda olup zaman zaman kıvrılan bir yılan şekline dönüşmektedir. Tomrukta dengede olmak gerekirken kötü insanların kayıp suya düşerek balıklara ve kurbağalara dönüştüklerine inanılmaktadır (Hultkrantz, 1980:133). Bunun, Sırat köprüsü inancına benzerlik gösteren bir düşünce olduğu söylenebilir. Zira kötü insanların bu sınavı geçemeyecekleri inancı vurgulanmaktadır.

Ölüm, Kızılderili inancında hayatın veya döngünün bir parçası olarak kabul edilse de ölüme olumsuz anlam yüklediği de görülmektedir. Mesela Navaho

geleneğinde ölüm korkulan ve nefret edilen bir durumdur. Navaholar doğumla gelen nefesin ölümle bedeni terk ettiğine inanmışlardır. Navaho inancında ölen kişinin ruhunun iyi yönleri evrenin uyum ve dengesinin bir parçası olurken, kötü yönleri geride kalmaktadır. Bu kötü tesir, hayaletler ve cadılar olarak dünyada gezinmeye devam ederek yaşayan kişilere zarar verme gücünü taşırdı. Navaholar ölen kişinin kıyafetlerini ve eşyalarını imha ederler, adını anmamaya dikkat ederlerdi. Çünkü adı anılırsa gezinen hayaleti gelebilir ve musallat olabilirdi (Hartz, 2009: 101). Ölen kişinin adının yıllarca söylenmemesi inancı bazı Kafkas kabilelerinde, Tatarlarda, Samoyedlerde, Tuareglerde, Filipin Tingilerinde, Aynularda ve bazı Pasifik adalarında da mevcuttur (Ergil, 2018: 98).

Ölümün bir tercih olarak vücut bulduğu intihar eylemi de Kızılderililer arasında zaman zaman görülmektedir. Yaşadıkları bu dünyadan daha iyi yerler olduğunu düşünen bazı Eskimo kabileleri, zayıf ve çaresizce burada bulunmaktansa kendini öldürmeyi seçebilmektedir. Eskimolarda intiharın bir diğer nedeni kısıtlı yiyecek kaynakları sebebiyle yaşlı kimselerin genç neslin yaşaması için kendini feda etmesi olarak görülmektedir. Yaşlı üyeler evlerini terk ederek kendilerini açlıktan ölüme atmaktadır. Yerlilerin diğer intihar sebepleri olarak; dış evlilik kurallarını çiğneme, zina yapma ve yükümlülüklerden kaçma sayılabilir (Sümer, 2014: 110).

İnsanın yeryüzü macerasında kafasını kurcalayan en temel sorulardan biri neden ölümün geldiği ve ölümün nasıl bir şey olduğudur. Kızılderili inancısında da ölümün neden ve nasıl oluştuğu meselesi de mitolojisi içinde ele alınmıştır. Mississippi'nin batısındaki Kuzey Amerika'nın birçok bölgesinde anlatıla geldiği üzere; iki ilahi kişi, bir Yüce Varlık ve bir kültür kahramanı zamanın birinde insanoğlunun kaderini belirlemeye karar vermişlerdir. Yüce Varlık, insanın sonsuza kadar yaşamasını istemiş, ama diğeri (kültür kahramanı) dünya aşırı kalabalık olmasın diye insanların ölmesini istemiştir. Kültür kahramanının ısrarları sonucu insanoğlunun kısa bir yaşam sonrası ölmesi kararı çıkmıştır. Kültür kahramanı efsanelerinin birçok örneğinde görüleceği gibi ikizlerden biri ya da ilk insan ölümüyle birlikte ölüm âleminin hükümdarı olmaktadır (Hultkrantz, 1980:130).

Bazı kabilelerde ölü, şamanlara koruyucu ruh olarak görülebilmektedir. Güney Amerika'da ölen şamanların yaşayan meslektaşlarının koruyucusu olması hiç de az rastlanır bir olay değildir. Sıradan vizyonerlerin, koruyucu ruhları olarak ölmüş

kimselerin ruhlarını sahiplenmesi, Kuzey Amerika'da istisnai bir durumdur. Ancak, ruh kulübesinin ruh çağırma törenlerini gerçekleştiren şamanlar kendi ruhları için hayaletlere sahiptir (Hultkrantz, 1980:139).

Hem Kuzey hem de Güney Amerika'da Samanyolu, ruhların yolu olarak kabul edilir. Samanyolu kozmik kutup ile aynıdır. Zaman zaman gökkuşağı da aynı işlevi görmektedir. Kanada'nın batısındaki British Columbia eyaletindeki Thompson yerlileri ruhların yolunu kozmik ağacın şemasıyla resmederler. Kozmik kutup, şaman tarafından sık sık kullanılan cennet ve dünya arasında bir bağlantıdır. Ölüler ülkesine giden yol fikrinin şamanik deneyimlerle, desteklendiğini söyleyebiliriz. Ruhların yolu her zaman bir ve bölünmemiş değildir. Kuzey Yarımkürede Samanyolu, ikiye ayrılmaktadır. Beklenmedik bir şekilde, Kızılderililer bu olguyu diğer dünyaya farklı geçiş yolları ve ölümden sonra birbirinden farklı kaderlerle ilişkilendirmişlerdir. Geleneksel inanç, bir yolun cennete, diğerinin yeraltı dünyasına ya da bir yolun ölümlerin kutsal topraklarına götürdüğü, diğerinin de çöküşe ve yok olmaya neden olduğu yönündedir (Hultkrantz, 1980: 134).

2.4.TÖRENLER

Törenler, sosyal yaşamın devamlılığı ve birliktelik duygusunun pekişmesi için gerekli faaliyetlerdir. Kızılderililerin de geçmişten beri süre gelen, önemli dini faaliyetleri yürüttükleri birçok törenleri vardır. Ondokuzuncu yüzyılın son yetmişbeş yılı ve yirminci yüzyılın ilk yılları boyunca Amerikan Yerlileri için ABD ve Kanada'da dini törenleri yerine getirmeleri yasaklanmıştı. Güneş Dansı ve diğer birçok törenin hayatta kalabilmiş olması, Amerikan Yerlileri'nin karşı karşıya kaldıkları bu engellemelere karşı dinlerini koruma ve uygulamadaki kararlılıklarıyla açıklanabilir (Hartz, 2009: 12).

2.4.1. Güneş Dansı (Sun Dance)

Güneş Dansı, Büyük Ovalar'daki birçok grup için önemli bir dini törendir. Normalde yaz gündönümü sırasında düzenlenen, Güneş Dansı yaşam döngüsü ve mevsimsel değişim ile yakından ilişkiliydi. Arapaho, Arikara, Assiniboine, Blackfoot, Cheyenne, Crow, Hidatsa, Kiowa, Ojibwa, Omaha, Shoshone, Sioux, Ute ve diğer gruplar Güneş Dansı'nı uygulamışlardır. Güneş Dansı'na katılanlar, dünyadaki tüm

yaşamın ruhsal yeniden doğuşunun sembolü olarak görülen bedensel fedakârlıklarıyla zor koşullara ve sert işkenceye katlanmak zorunda kalırlardı (Wesson, 2005:195).

Güneş Dansı adı Sioux kabilesinden gelmektedir. Diğer kabilelerin farklı isimleri vardı. Cheyenneler Yeni Hayat Kulübesi (New Life Lodge) olarak adlandırırken, Poncalar buna Gizem Dansı (Mystery Dance) adını vermişlerdir. Dahası, farklı kabilelerin farklı ritüelleri vardır. Ancak töreni yapan bütün kabileler için genel amaçlar birbirine benzemektedir. Ruh dünyasıyla temasa geçmek, Güneş, gökyüzü ve Dünya dâhil olmak üzere doğayı yenilemek, gelecekte refahı sağlamak için bol bizon avlamak, savaşta zafer kazanmak, evlilikleri başarılı kılmak; eski kavgaları çözmek ve hastaları iyileştirmek başlıca hedeflerdendir. Kabileler, yıllık Güneş Danslarını yaz aylarında düzenlerlerdi. Yaz, bir kabilenin çeşitli gruplarının ortak bufalo avcılığı için toplandığı mevsimdir (Waldman, 2006: 229).

Gruplar, çadırlarını kusursuz bir daire şeklinde kurarlardı. Farklı gruplardan erkekler ve kadınlar birlikte sosyalleşip evlilik amacıyla görüşürlerdi. At yarışları ve diğer oyunlar düzenlenirdi. Kabile liderleri birlikte tütün içer ve kabile birliğini yeniden kurarlardı. Etkinlik genellikle, meyvelerin olgunlaştığı yazın ikinci yarısında bir dolunay sırasında başlatılırdı. Tüm tören sekiz ila on iki gün sürerdi. Çeşitli Güneş Dansı ritüelleri sayısız ve karmaşıktı. Her hareketin özel bir anlamı vardı. Ayinlerin birçoğu davul çalma, şarkı söyleme ve dans etme şeklinde düzenlenirdi. Güneş Dansı sırasında Kızılderililer kutsal bir ağaç gövdesini tören alanına yerleştirirlerdi. Ağacın tepesine genellikle ham deriden yapılmış bir figür örülürdü (Waldman, 2006: 230).

Pawnee kabilesi güneş tanrısı olan Shakuru'nun tanrı Tirawa tarafından doğuya yerleştirilmiş olduğuna inanmaktaydı. Yerliler Güneş Dansı'nı Shakuru adına düzenlerlerdi (Gündüz, 1998, 340). Yapıldığı bölgelerde yılın en önemli etkinliği olarak görülürdü. Kabileler için görüşme vesilesi ve gençlerin savaşçılığa giriş törenlerinin yapıldığı bir festivaldi. Gençler, göğüslerine tahta kazık saplanarak uzun iplerle direklerde sallandırılıp, sürekli döndürülerek gün boyu güneşte bırakılıyorlardı (Gündüz, 1998, 149). Değişik dans figürleri sergilenir, bazı kabilelerde insanların vücutlarını çizip yaraladıkları hatta şiş batırdıkları görülürdü. 1904'te gösterilerin yasaklanmasının gerekçesinin bu türden vücuda zarar vermeler olduğu ifade edilmektedir (Fohlen, 1993:116-117).

Görsel 15: Güneş Dansı Seremonisi İçinden Kendine Acı Çektirme Ritüeli Kesiti
George Catlin, Yağlıboya Resim, 1835-1837, Smithsonian American Art Museum,
(<https://americanart.si.edu/artwork/self-torture-sioux-religious-ceremony-4357>),(07.05.2019)

2.4.2.Nidah Töreni

Nidah, Navaho inanç sisteminde meydana gelen bozulmaların önüne geçmek ve eski zamanlardaki “kusursuz” haline geri döndürmek için üretilmiş bir törenler bütünüydü. Navaholarda görülen Nidah uygulaması “Hózhó”nun geçmişteki saf haline dönmesi ve ihyası için düzenlenirdi. Navaholar inançlarını genel olarak “Hózhó” terimi ile ifade etmekteydiler. Hózhó, güzellik, mutluluk, uyum ve iyilik dâhil olmak üzere pek çok fikrin birleşimi ve senteziydi. Öte yandan Hózhó içinde yer alan Navaho törenleri son derece karmaşıktı ve bu nedenle yeni başlayanların kusursuz öğrenmeleri ve ezberlemeleri çok zordu. Bazı ritüelleri gerçekleştirmek dokuz gün kadar sürüyordu. Söz konusu törenlerin en önemli parçalarından biri şüphesiz şarkılar ve dolayısıyla şarkıcı olmaktaydı. Bu meyanda tören şarkıcısı olmak isteyen genç bir adam, belirli bir töreni veya birkaç töreni bilen tecrübeli birinin yanına çırac olmalıydı. İstenilen sonuca ulaşmak için ritüellerin doğru bir şekilde öğrenilmesi gerekiyordu. Navaholar, ilahi söylemenin Kutsal Kişilerin (Holy People) ilgisini çektiğine inanıyorlardı. Eğer bu doğüstü varlıklar bir ilahi etkinliğinin doğru şekilde yapıldığına karar verirlerse, hastayı iyileştirerek karşılık verirlerdi. Bir kişinin hayatı çeşitli şekillerde bozulabileceğinden, bu durumu düzeltmek, Hózhóyu geri getirmek için birçok tören

ortaya çıkmıştı. Bozulan sağlık, huzursuzluk veya şanssızlıktan muzdarip Navaholar, sorunlarını teşhis etme ve onları tedavi etmek için uygun bir tören düzenleyecek bir erkeğe veya kadına danışırlardı. Örneğin, Navaholar kuzeyden göç etmeden önce Güneybatı'dan kaybolmuş olan Anasazis köylerinin pueblo benzeri ören yerlerinde dolaşırsa, dengesiz bir hal alabilirlerdi. Nidah bu tür bir sorun için sıklıkla kullanılan bir törendi ve Nidah sayesinde Hózhó eski haline getirilerek denge ve uyum sağlanmış oluyordu (Iverson, 2006: 21).

Navahoların eski anlatılarına göre, Nidah töreni, Değişken Kadın'ın iki oğlundan biri olan Canavar Avcısı (Monster Slayer)'nın hastalanmasıyla ortaya çıkmıştı. Kutsal İnsanlar ve Navaholar onu iyileştirmek için Nidah adı verilen bir tören ortaya koydular. Nidah altı gün boyunca sürerdi, bir rehber şarkıcı ve yardımcıları, hasta, hastanın ritüeli organize eden aile üyeleri ve diğer yakınları ve arkadaşları dâhil edilirdi. Her ne kadar Nidah bir hastalığı iyileştirmek için tasarlanmış olsa da, aynı zamanda insanları bir araya getirirdi, çünkü birçok insan bunu mümkün kılmak için birlikte çalışmak zorundaydı. Törenselle liderlere ödeme yapmak, ziyaretçilere geçici barınaklar inşa etmek, katılımcıları beslemek ve katılımcılara sunmak için hediyeler toplamak zorunda kalırlardı. Böylece, dünyanın her yerindeki dini törenler gibi, Nidah da sosyal bir işlev görüyordu. Ayrıca, Nidah, yerli olmayan kişilerce daire dansı olarak da bilinmektedir. (Iverson, 2006: 21, 23).

2.4.3.Kış Koruyucu Ruh Dansı

Plato bölgesi yerlilerinden olan Nez Perce kabilelerinde rastlanılan ve en önemli törenlerden biri olarak kabul edilen Kış Koruyucu Ruh Dansı (The Winter Tutelary Spirit Dance) töreni, insanların koruyucu ruhlarını onurlandırmaları için yapılan bir törendi. Ruh Dansı, her kış, 5–10 gün kadar sürerdi. Bu dönemde, o yıl vizyon arayışı sonucu koruyucu ruhlarını bulan gençler, başarılarını kutlamış oluyorlardı. Gençler, rüya ya da vizyon yoluyla kendilerine verilen şarkıları söylerlerdi. Sonra toplulukta bunu yapmak isteyen başka insanlar da şarkılarını söyleyebilir ve yardımcı ruhlarını onurlandırabilirdi. Nihayetinde şamanlar da kutsal şarkılarını söyleyip koruyucu ruhlarının ilham ettiği danslarla güçlerini sergilerlerdi. Ayrıca şamanlar, kaybolan nesnelere bulmak, geleceği önceden bilmek, hava hareketlerini düzenleyip yağmur yağdırmak gibi doğaüstü güçlerini gösterebilirlerdi. Kış dansları, daha şiddetli güçlere sahip insanlardan daha zayıf olanlara doğru güç aktarımı sağlamak adeta rabıta kurmak

için de vesileydi. Ritüel boyunca, daha güçlü kişi zayıf olanı dans alanının etrafında taşırdı. Eninde sonunda daha zayıf olan kişi trans durumuna girerdi ve güçlü kişiden transfer ettiği güçle bilinç değişikliği hâsıl olurdu. Güçlü enerjiye maruz kalmanın sonucu olarak, alıcı genellikle hastalanır ve daha sonra bir şaman tarafından yönetilen bir ayinle iyileştirilirdi. Kış dansları toplulukların yakın köylerle olan bağlarını güçlendirmeye de yardımcı olurdu (Bonvillain, 2011: 49).

Kış koruyucu ruh dansı, Pasifik Kuzeybatı Kıyısı bölgesindeki Salish dilini konuşan halkların da ana ritüeliydi. Aşiretler arası bağları güçlendirme özelliğine sahip bir etkinlik olarak görülüp uygulanmıştır. Salish Kızılderilileri, güneş ışınlarından mahrum kalıp, canlılıklarının azaldığı kış döneminde koruyucu ruhlardan destek almak için düzenlemekteydiler (Jilek, 1972: 8-9)

2.4.4.Sedna Töreni

Denizlerin hükümdarı olarak inanılan Sedna ile ilgili efsaneler farklı şekillerde anlatıla gelmiştir. En yaygın hikâyeye göre, Sedna çok güzel bir genç kadındır. Babasının seçtiği adamla evlenmek istememiştir. O yüzden Sedna uzak bir adaya sürülmüştür. Bir süre sonra babası fikrini değiştirmiş ve onu almaya gelmiştir. Dönüş yolunun yarısında bir fırtına kopmuştur. Sedna'nın babası öfkelenmiş ve bu kötü talihten ötürü Sedna'yı suçlamıştır. Babası Sedna'yı denize doğru fırlatmıştır. Sedna hayatta kalmak için teknenin yanından tutunmuştur. Babası bıçağını çıkarmış ve kızın parmaklarından birini kesmiştir. O tutunmaya devam etmiş babası başka birini kesmiş, Sedna yine kıpırdamamıştır. Ardından babası birer birer tüm parmaklarını kesmiştir. Sedna artık dayanamayınca okyanusun dibine batmıştır. Sedna'nın kesilen parmakları deniz memelilerine dönüşmüştür. Sedna da onların dünyasına katılmış, deniz yaratıklarına hükmetmiştir. Sedna mutlu olduğu zaman halka çok sayıda deniz canlısı verirdi. Kızdığında deniz fırtınalı, pürüzlü olurdu ve yiyecek kıtlaşırdı. Şamanlar onu memnun etmek için deniz tabanında yaşadığı yere gitmek zorunda kalırlardı (Kopp, 2013: 21).

Bu mitle bağlantılı olarak, Eskimo'ların en yaygın ritüellerinden biri, avcıların başarılı olmasını sağlamak için her sonbaharda gerçekleştirilen Sedna töreniydi. Deniz Kadını Sedna, tabularını kıran insanlara kızardı. Onu sakinleştirmek için, bir Angakok'un (Eskimo şamanı) ruhu, rüyasında, Sedna ve babasının yaşadığı Adlivun'a gitmek zorundaydı. Angakok, evden içeri girdiğinde, Sedna'nın parmaklarını

Yitirdiğinden bu yana yapmakta zorlandığı bir eylem olan saçlarını düzeltme işine koyulurdu. Bu esnada Sedna'ya, deniz hayvanlarını avcılarının tutabilmesi için serbest bırakması konusunda ricada bulunurdu. İnsanların aç kalmaması için yaptığı bu rica bazı kaynaklarda ise mücadele ettiği şeklinde geçmektedir. Sedna daha sonra Angakoka, halkın işlediği günahlar ve kendisinin onlara karşı olan öfkesinden bahsederdi. Angakok, Sedna'ya insanların bu durumdan ötürü üzgün olduklarını iletir, bundan sonra tüm tabulara uyacaklarına dair onlar adına söz verirdi. Angakok'un ruhu bedenine geri döndüğünde, kabiledede günahların itirafı ve günah çıkarma faslı biraz zaman alır ardından bayram havası yaşanırdu. Sedna'nın uysallaşmasından ötürü av partilerinin başarılı olacağı inancı hâkimdi (Bastian ve Mitchell, 2004: 48).

2.5.MADDİ İBADET ANLAYIŞI

Kızılderili toplumunda mal alışverişi yalnız ticaretle değil “potlaç” veya “verme” diye tabir edilen törensel hediye değişimi yoluyla da yapılırdı. Söz konusu faaliyetin dini bir yönü de bulunmaktaydı. Zengin kimseler malvarlıklarını korumaya değil bonkörlüklerini arttırmaya çalışırken, verdikleri hediyeler atıl metalar değil tam tersi çok sevdikleri kullanışlı eşyalardı. Bu bir tür kutsallaştırma, kurban verme hareketi olarak görülürken başka şekilde vermenin şerefli bir yol olmadığı inancı da hâkimdi (Renault ve Freeke, 2002: 31). Kızılderili toplumunda ev sahibi ne kadar cömert davrandıysa o kadar saygı görürdü. Ancak potlaçlar, ev sahibini mutlaka yoksullaştırmıyordu, çünkü başkaları kendi törenlerini düzenledikçe, karşılığında hediyeler verilecekti. Bu şekilde bir hediyeleşme döngüsü yaşanmaktaydı (Bastian ve Mitchell, 2004:148).

Potlaç, kuzeybatı kıyısı kültür alanı boyunca yaygın olmasına rağmen, kabileler arasında biçim ve ölçek bakımından farklılıklar da mevcuttur. Potlaç, çoğunlukla ad verme törenleri, ergenlik ayinleri, evlilikler, cenaze törenleri, totem direğinin dikilmesi veya ev inşası gibi diğer etkinliklerle birlikte yürütülürdü. Potlacın nasıl ortaya çıktığına dair bir Quileute efsanesi kayda geçmiştir. Hikâyeye göre; uzun zaman önce, bir Quileute köyünün yakınında sıra dışı bir kuş ortaya çıktı. Tüm genç avcılar öldürmek için uğraşılsa da hiç biri başarılı olamadı. Sonra şef Altın Kartal, kölesi Blue Jay'e “Kızlarım o kuşu yakalayabilir.” dedi. Blue Jay, Altın Kartal'ın söylediği şeye şaşırdu çünkü kızlar avlanmazdı. Ama Altın Kartal'ın kızları, söylenenlere kulak misafiri oldu. Ertesi gün ormana gittiler ve bütün gün kaldılar. Birkaç gün boyunca gidip döndüler,

ama nereye gittiklerini veya ne yaptıklarını kimseye söylemediler. Sonra bir gün, avcılar kanolarına binip sıra dışı kuşu avlamak için dışarı çıktılar, kızlar da yaptıkları yay ve okları almak için ormana koştu. Kendilerini gizlediler ve kuşun yanına gelinceye kadar dikkatli bir şekilde yürüdüler. Büyük kız kardeşin attığı oklardan bir tanesi kuşu öldürdü. Sonra o gece, babalarına yaptıklarını anlattılar. “Kuşu ormanda sakladık ve güzel tüylerini hediye olarak vermek istiyoruz” dediler. Blue Jay, insanları yapılacak törene davet etti. Herkes evde toplandığında, kızlar renkli tüyleri gelenlere hediye ettiler. Sarı, kahverengi, kırmızı ve siyah tüyler bitene kadar dağıtıldı. O zamandan beri, kuşların bu renklerde tüyleri vardır. Bu, insanların davet edilen misafirlere hediye verdiği ilk potlaçtı (Bastian ve Mitchell, 2004:149).

Tlingit toplumunda da potlaç benzer şekilde ziyafet, şölen ve hediye vermeye odaklanan ortak bir tören olarak adlandırılan bir buluşma idi. “Koolex” olarak da adlandırılan potlaç, Tlingit yaşamında hemen hemen her büyük olayın bir parçası olagelmıştır. Sözelimi potlaç yeni bir lider tarafından devralınan rolünün şerefine emekli bir kabile şefi tarafından da verilebilirdi. Ayrıca potlaçlar; doğum günlerini kutlamak, evlat edinmeleri ve evlilikleri meşrulaştırmak için düzenlenmiştir. Bazen düzenlemek için bir sebep bulmaya da gerek görülmediği olmuştur. Bunun yanı sıra potlaç bir Tlingit’in utanç verici bir hatası olduğunda veya kişisel bir hayal kırıklığı sonrasında itibarını kurtarmak, onurunu geri kazanmak amacıyla düzenlenebilirdi (Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life, Vol. 2, 2017: 601-605).

Bu bağlamda Kuzeybatı kıyısı boyunca yaygın olan potlaçların özel bir olayın kutlanması olduğunu belirten Kopp, ziyafet sonrası ev sahibinin misafirlerine kano, maske, yiyecek, totem simgesi oyulmuş bakır objeler gibi hediyeler verdiğinden bahsetmektedir. Ev sahibi ne kadar çok verirse toplumdaki statüsü o kadar yükselmekteydi (Kopp, 2013: 24).

Wissler ise servetin büyük bölümünün yok edildiği; bazen de bir kölenin öldürüldüğü bu uygulamayı, ev sahibinin dünya malına ve insan yaşamına değer vermediğini göstermesinin bir yolu olarak görmektedir. Bunun bir sonucu olarak, klan reisi böylesi bir yıkıma dayanacak kadar güçlü olduğunu göstermiş oluyordu. Aynı zamanda Wissler, pahalı bir yarışa dönüşen potlacı, bugün ABD’de “gösterişe yönelik tüketim” ya da “komşuyla aşık atma”nın abartılı bir örneği olarak değerlendirmektedir (Wissler, 1996: 151).

Benzer şekilde potlacı, bir prestij kazanma çabası olarak gören Tezcan'a göre, tüketim ve savurganlığın gösterişçi bir şekilde sergilenmesidir. Kabile reislerinin rekabet gösterisine dönüşerek, zenginliklerin sergilenmesi ve karşı tarafın yok ettiğinden daha fazlasını yok etmek şeklinde gerçekleşmektedir. Prestij arayışının, şefin kendi evini yakıp yok etmesine kadar varabildiğini kaydetmektedir. Potlaç ziyafetini yapan kişi gelenleri yedirip, içirip, giydirdikten sonra, onlardan tören alanında kalan yiyecek, içecek, kazan, yorgan gibi şeyleri toplayıp götürmelerini isterdi (Tezcan, 1996: 130).

Modern zamanlarda potlaç genellikle daha mütevazı bir havaya bürünmüş olsa da insanlar hala dans edip, ziyafet vererek ve hediyeler dağıtarak bu uygulamayı sürdürmektedirler (Hartz, 2009: 90).

İhtiyaç sahiplerine, malından verme olarak tanımlandığında potlaç, kutsallaştırma, kurban verme yöntemi olarak görülmektedir. Fakat ifrat boyutuna vardığı uygulamalarda gösteriş olarak karşımıza çıkmaktadır. Dengeli bir biçimde uygulandığında sadaka ibadetine yahut Osmanlı geleneği olan diş kirası uygulamasına benzediği söylenebilir.

BÖLÜM 3: KIZILDERİLİ MİTOLOJİSİ

Kızılderili inançlarına kaynaklık eden ve panteonunda yer alan tanrılara dair bilgiler veren kaynaklardan en önemlileri Kızılderili mitleridir. Yaşamın kökenleriyle birlikte ölümün varlık nedenleri ve öbür dünyanın doğası da hemen hemen her kültürün mitolojisinde rol oynamaktadır.

Kızılderili kabilelerinde, şamanlar, hikâye anlatıcıları ve büyükleri yüzlerce yıldır nesilden nesile gelenekleri, inançları ve mitolojiyi anlata gelmekteydi. Avrupalılarla temas sonrası, ilgili insanlar Amerikan yerlilerinin yaşamlarının, geleneklerinin, tarihlerinin ve efsanelerinin ayrıntılarını kaydetmeye başlamıştır. Kabilelerin dağılması ve yok olması hangi mitolojilerin korunduğunu ve hangilerinin kaybolduğunu belirlemede rol oynamıştır. Doğal olarak sayıca kalabalık olan kabileler hayatta kalmayı başarmıştır. Navaho (Dineh) ve Hopi gibi kabileler, Avrupa kültürlerinin etkisine uzak olduklarından geleneklerini günümüze kadar korumuştur. Günümüz hikâyeleri, şarkıcıları, şamanları ve çoğu Amerikan Yerli grubunun aşiret büyükleri, kendilerine aktarılan öyküleri ve ritüelleri ileterek sözlü geleneği devam ettirmektedirler. Çoğu kabilenin kendini tanımladığı isim olan “ilk insanlar” hakkında şu anda bildiklerimiz bu kaynaklardan gelmektedir (Lynch, 2004: 10)

Joseph Campbell’a (ö.1987) göre mitoloji, dört temel fonksiyona hizmet etmektedir. Bunlar; evrenin gizemini ve mucizelerini ifade etmek, evrenin doğasını tanımlamak, kültürel gelenek ve kuralları desteklemek ve iletme (Campbell, 1991: 50). Toplumun ortak bilincini anlamak ve kültürel kökenlerine inmek için mitolojisini öğrenmenin gerekliliği yadsınamaz. Mitolojinin inançları sürekli kılma işlevi de göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Zira mitler, dini inançlar ve uygulamaları mantığa bürümek gibi önemli bir özelliğe sahiptir (Haviland vd., 2008: 656).

3.1.YARATILIŞ MİTLERİ

“Yok”luğun var olmaya nasıl dönüştüğü (ex nihilo) konusunda günümüzde fiziksel çeşitli teoriler geliştirilmiş olsa da kesin bir cevap yoktur. İnsan yaratılışla ilgili cevapları metafizik alanda aramaktadır. Yaratılış mitleri insanın evrendeki yerini, nereden gelip nereye gittiğini, yaşamın anlamını sorgulaması neticesinde ortaya çıkmış açıklama çabalarıdır. Yaratılış mitleri “var” olmayı fiziğe ve maddi dünyaya aykırı bir örgü içinde anlatsa da insanlar için gerçeğin bir hikâyesidir (Yonar, 2015: 25).

Amerikan Yerli halklarının sözlü geleneğinde, mitler kelimesi kelimesine ezberlenmez, verdiği mesajlar anlatıcının ve dinleyicinin bir parçası haline gelmesi, özümsemesi için söylenmiş ve dinlenmiştir. Bu nedenle, yaratılış mitlerinin detayları, yalnızca bölgeden bölgeye ve kabileden kabileye değil, hatta kabileler içinde bile geniş bir çeşitlilik gösterirdi. Bu durum daha çok, dalın her yöne yayıldığı ancak sonunda aynı gövdeye geri döndüğü bir ağaca benzetilebilir. Aynı hikâyeler birçok farklı şekilde anlatılabilir, ancak hikâyelerin altında yatan temel fikirler aynı kalır (Hartz, 2009: 44).

Kutsal bir kitabı olmayan yerliler için akşamları ateş başında oturup dinledikleri hikâyeleştirilmiş mitler, evrenin ve insanın yaratılışını, kültürlerini oluşturan gelenekleri nasıl edindiklerini anlatan; onların varoluşun başından kendi zamanlarına değin olan inançlarını ve tarihlerini aktaran bir araçtı. Bir kabilenin kutsal geleneğini oluşturan hikâyeler, bir insanın yaşamı boyunca anlatılır; böylece her erkek, kadın ve çocuk kendi içinde kabilenin kültürü ve inancı hakkında bilgi taşırdı.

Nasıl ki Kutsal Kitap, Hıristiyanlar ve Yahudiler için kutsal ise; Amerikan yerlilerinin yaratılış mitleri, kültür kahramanlarının ve ruhların eylemleri de onlar için öyle kutsaldır. Genel olarak Yerli Amerikan sözlü geleneğindeki mitler zaman ve hikâye örgüsü bakımından doğrusal bir biçimde değil, döngüsel olarak düzenlenir. Kızılderili hikâyeleri genellikle üç zaman diliminde kümelenir: herkesin aynı dili konuştuğu ve birbirini anlayabildiği erken yaratılış, dünyayı insanlık için hazırlayan ve insanlara kutsal geleneklerini öğreten ilahi bir varlık olan kültür kahramanının dönemi ve son olarak insanların şimdi yaşadığı ve ruhların iradesini izlemeye çalıştığı şimdiki zaman (Hartz, 2009: 40–41).

3.1.1.Dünyanın Yaratılışı İle İlgili Mitler

Kızılderili yaratılış mitleri kaynağını çoğunlukla “hiçlik” kavramından almaktadır. Başlangıçta sadece büyük ruh Maheo'nun bulunduğu, hiçbir şeyin içinde yapayalnızken, gücünü kullanarak bu hiçliğe bir son verme iradesi gösterdiği anlatılır. Hikâyeye göre, Büyük Ruh önce suyu ardından suda yaşayan canlıları yaratmıştır. Suyun üzerinde yaşayan canlıları yaratmasıyla sessizlik son bulmuştur. Ardından yarattıklarını görmek için ışığı yaratmıştır. Ancak, suyun üzerinde yaşayan canlılar, yüzmekten yorulduklarını söyleyerek önce gökyüzünün ardından da toprağın yaratılmasını istemişlerdir. Büyük Ruh da toprağın yaratılması sırasında onlardan yardım istemiştir. Toprak parçasının deniz dibinden gelmesiyle, onu koyabileceği

sağlam bir zemin arayışına girmiştir. Ona ancak Kaplumbağa Büyükanenin yardım edebileceğini düşünerek, elindeki yeryüzünü onun kabuğuna koymuştur. Bu ağırlık yüzünden Kaplumbağa Büyükanne en dibe batarak görünmez olmuştur. Bu fedakârlığından ötürü Büyük Ruh Maheo, kaplumbağaya hem karada hem de denizde yaşama özgürlüğü vermiştir. Kaplumbağa bütün dünyanın yükünü sırtladığı için, Kaplumbağa Büyükanne'nin soyundan gelenlerin yavaş hareket etmek zorunda olduklarına inanılır (Gezgin, 2009: 116-117).

Hopi kaynaklı bir başka mite göre ise dünyanın dört aşamada yaratıldığı anlatılmaktadır. Zamanın ve uzayın başlangıcında Güneşin Ruhu Tawa, böcek benzeri canlıların mağaralarda mutsuz şekilde yaşadıkları Birinci Dünyayı yaratmıştır. Durumu düzeltmesi için Tawa, Örümcek Nene (Spider Grandmother) adlı bir ruhu dünyaya göndermiştir. Örümcek Nene, ilk canlıları İkinci Dünya'ya uzun bir yolculuğa çıkarmış; onları kurt ve ayı şekline büründürmüştür. Ancak bu hayvanlar önceki hayvanlardan daha mutlu olmadığı için Tawa yeni bir Üçüncü Dünya yaratmış; kurtları ve ayları oraya taşımak için yine Örümcek Nene'yi göndermiştir. Üçüncü Dünya'ya vardıklarında, kurtlar ve aylar insan haline gelmişlerdi. Halk, köyler oluşturup mısır ektikten sonra Örümcek Nene tekrar ortaya çıkmış; onlara dokuma ve seramik becerilerini öğretmiştir. Bir sinekkuşu, gökyüzünün üstünden, Yukarı Dünya'dan ölümlerin bekçisi olmasının yanında ateşin de koruyucusu olan Masauwu (Maasaw veya Masau) adlı ruhtan hediye olarak bir yangın söndürücü getirmiştir. Ancak sonunda insanlar arasında kötülükler çıkmıştır. Yağmur yağışı kesilmiş ve sonuç olarak mısır yetişmemiştir. Örümcek Nene'nin yardımı ve muhtemelen dualarla çağrılan kuş ruhlarının katkısıyla, insanlar gökyüzünde başka bir dünyaya açılan bir geçiş keşfetmişlerdir (Bu yeni dünya Sipapu, bilinen adıyla Büyük Kanyon bölgesidir). Daha fazla ruh, bir bambu kamışıyla, bu geçişin halkın geçebileceği genişliğe kadar büyümesini sağlamış. Şamanların çabası ve edilen daha fazla dua ile iyi kalpli insanlar Dördüncü Dünya'ya geçmişlerdir. Bu Dördüncü Dünya'da insanlar yaşamak için doğru yol hakkında birçok ders çıkarmışlar. Sonunda diğer yerli kabilelerden daha uzun yaşamalarını sağlayacak ama zorlu bir hayatı da beraberinde getiren kaderlerini seçmişlerdir. Ayrıca insanlar, ölümlerin yer altı dünyasına güvenli biçimde gitmesini sağlayan Masauwu'ya ibadet etmeyi öğrenmişlerdir. Masauwu onlara Dördüncü Dünya'da iyi davranışlarda bulunmaları ve doğru yoldan sapmamaları için sınırların

konduğu dört kutsal tableti vermiştir. Masauwu ayrıca halka Kayıp Beyaz Kardeş Pahána¹⁶'yı beklemlerini söylemiş. Her şeyden önce insanlara tanrılarını her zaman akıllarında tutmaları ve doğru yoldan ayrılmamaları tembihlemiştir. Daha sonra, insanlar gruplara ayrılmışlar ve yaklaşık 40 klan olmuşlardır. Göchlerle dört yöne dağılmışlardır. Birçok efsane yıllar süren bu dolaşımdan doğmuştur. En sonunda bir araya geldiklerinde Ayı Kabilesi ilk köyü kurmuştur. Ardından diğer kabileler de topraklara yerleşerek özel törenlerini ve yaşam becerilerini uygulamaya koymuşlardır. (Pritzker, 2011: 17).

Görsel 16: Güneş Ruhu Tawa (Hopi Kabilesi)

(Sedona Monthly Magazine, <https://www.sedonamonthly.com/2008/guys-and-dolls/>, Erişim Tarihi, 07.05.2019).

Öte yandan, Kuzey Amerika'daki birçok halk, Kaplumbağa Adası'ndan (yaşadıkları kıtaya bu adı vermektedirler) bahseden efsanelere sahiptir. Bu mitlerde Su ve kara; insan ile hayvan bağı da ele alınmaktadır. Örneğin, insanın hayvanlarla olan yakın ilişkisini vurgulayan bir Onondaga efsanesine göre, başlangıçta hiçbir toprak yoktu, sadece su vardı. Kuşlar ve diğer hayvanlar uçuyorlar ya da etrafta yüzüyorlardı. Gökyüzünde, çok yukarılarda, bir gebe kadın vardı; kocası, Gökyüzünün ve tohumlarla

¹⁶ Hopi mitolojisine göre Masauwu, insanlara Dördüncü Dünya'nın sonunda gelip yeni bir çađa girmeleri için yol gösterecek olan Kayıp Beyaz Kardeş Pahána'yı, beklemlerini söyledi. Burada şiilerin Kayıp imamı ya da Hıristiyanların Mesih figürlerine benzeyen bir inanç görmekteyiz. Bu anlatıda misyoner etkisinin bulunup bulunmadığı araştırılması gereken bir konudur.

dolu Büyük Ağaç'ın şefiydi. Bir gece, kadın rüyasında Büyük Ağaç'ın yerinden koparıldığını gördü. Kocasını, mesajın güçlü olduğunu ve sonucunun gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyordu. Çok uğraştı ve sonunda ağacı yerinden çıkardı, gökyüzünde büyük bir delik kaldı. Karısı destek için ağacın bir kolunu yakaladı ve aşağıda neler olduğunu görmek için eğildi. Eli ağaçtan kaydı ve düştü. Kuşlar ve diğer hayvanlar onun düştüğünü görüp yardım etmeye geldiler. Ayakları perdeli olmadığından yürümedi. Üstelik çıkabileceği bir kara parçası da yoktu. Hayvanlar, suyun altından toprağı getirmeleri gerektiğine karar verdiler. Ördek, kunduz ve dalgıç kuşu denediler, ancak yeterince derine dalamadılar. Sonra misk sıçanı gitti. O kadar derine dalmıştı ki bir ağız dolusu toprakla döndüğünde, nefes alamaz hale gelmişti. Kaplumbağa misk sıçanını dinlenmesi için sırtına aldı. Misk sıçanı ağızındaki toprağı düşürdü ve kara oluştu. Dünyanın oluşumu tamamlandı. Kadın, Kaplumbağanın yeryüzüne Büyük Ağaca ait bir avuç tohumla yerleşti. Filizlenen tohumlarla hayat büyümeye başladı (Kopp, 2013: 12). Hikâyeden görüldüğü gibi yaratılış suda başlamış ama toprakta serpilmiştir. Karanın oluşumuyla dünya, insanın var olabileceği bir hal kazanmıştır.

Benzer şekilde su dünyasından kara dünyasına nasıl geçiş yapıldığını bir Pawnee yaratılış mitinde görmekteyiz. Hikâyeye göre yaratıcı, Akşam Yıldızı'na, rahiplerin şarkı söylemelerini ve çingiraklarını sallamalarını söylemiştir. Yaptıklarında bir fırtına ortaya çıkmış ve şekilsiz dünyayı su kaplı bir dünyaya dönüştürmüştür. Yaradan daha sonra sedirden yapılmış savaş sopalarıyla suya vurmaları için Siyah, Sarı, Beyaz ve Kırmızı Yıldızları göndermiştir. Bu işlemi yaptıklarında, Dünya ortaya çıkar. Akşam Yıldızı'nın rahipleri yine şarkı söyleyip çingiraklarını sallamışlardı. Yeniden bir fırtına koparak, gök gürültüsü dünyayı sarstığında dağlar, tepeler, vadiler ve ovalar oluşmuştur (Lynch, 2004: 39).

Öte yandan insanın kuşlar sayesinde sudan çıkması ve toprağı kavuşması, karayı yaratması ve böylece varlığını devam ettirmesinin yolunu nasıl açtığı da mitlerde konu edilmiştir. Mesela bir Cheyenne yaratılış miti, tüm dünyayı kaplayan su üzerinde yüzen bir insandan bahsetmektedir. Mitte insan merkezdedir. Ondan önce yaratılmış olan kuğu, kaz, ördek ve diğer su kuşlarının kökenlerinden söz edilmemektedir. İnsan bu kuşlardan bazılarını çağırarak, onları toprak aramaya göndermiştir. Kuşlar birbiri ardına suya dalarak toprak bulmaya çalışmıştır; fakat hiçbirisi, uzun bir süre boyunca, küçük bir mavi ördek, gagasında biraz çamurla yüzeye çıkana kadar başarılı olamamıştır. Adam

ıslak toprağı parmaklarıyla kurutana kadar uğraşmış sonra, etrafındaki farklı yerlere küçük toprak yığınlarını koymuştur. Bunlar, gözün görebildiğı yere kadar, hepsi katı toprak olana kadar yayılıp büyümüş. Böylece dünya tam olarak yaratılmıştır. (Grinnel, 2008: 1). Söz konusu hikâyede insan, hayvan, su ve toprak arasındaki bağdan hareketle dünyanın oluşumu anlatılmaktadır. Sudan toprak çıkartılarak yeryüzünün yaratılması fikri birçok kültürde, örneğin Altay Türkleri'nin ve Slavların mitlerinde de görülmektedir.¹⁷

Yaratılış mitlerinde kozmik ağaç metaforu birçok inançta olduğu gibi Kızılderili inanç dünyasında da temel rol oynayan simgelerden biridir. Kızılderili inançlarına göre insanın yaratılışından önce yaratıldığına inanılan ve üç âlemi birleştiren kozmik ağaç, insanın Tanrıyla iletişim kurmasının da bir yolu olarak görülmektedir. Dünyanın merkezinde görülen kutsal ağaç, Kuzeybatı Amerika kıyılarında yaşayan Tlingitler'in totem direkleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cheyenne kabilesinin yaratılış mitinde ağaçlar Toprak Ana'nın saçları şeklinde betimlenirken, Tanrı'nın emriyle yeryüzüne çıktıklarından kutsal sayılmaktadır. Cherokee yaratılış mitinde Büyük Ruh insanlardan önce bitkileri ve hayvanları yaratmıştır. Tanrı yedi gün yedi gece uyumadan beklenmesini emrettiğinde bu emre sedir, çam ve defne ağacı itaat etmiştir. Mükâfat olarak daima canlı, yapraklarını dökmeyen bitkiler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kozmik ya da kutsal ağacın özelliklerinden biri de yapraklarını dökmemesidir (John, 2016: 112-113).

Özetle, dünyanın yaratılması birçok Kuzey Amerika Yerlisi halkın mitlerinde çeşitli hikâyelere konu edilse de yaratıcı güç, yer, gök, su, bitki, hayvan ve insan arasındaki çoklu bağlantıya vurgu yapılmaktadır. Bu ise animizmin etkilerinin olduğu kadim toplumlarda rastlanan bir durumdur.

3.1.2.İnsanın Yaratılışı İle İlgili Mitler

İnsanlığın kökenlerinin neye dayandığı sorusu akılları hep meşgul etmiştir. Yaratılış mitleri, insanlığın evrendeki yerini bulma girişimini temsil ederken, yaşamın gizemini anlama ve bir kimlik duygusu kazanma arzusuna da hitap etmektedir (Lynch, 2004: 51).

¹⁷ Konu ile ilgili bkz: Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, I.Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.483; Gönül Uzelli, Slav Mitolojisi İnanışlar ve Söylenceler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, ss.19-37.

Bir Sioux Kızılderilisi olan Tatanka-Ohitika ya da Cesur Buffalo, Sioux dilinde her şeyin kaynağı olan Wakan Tanka'yı şu şekilde anlatmaktadır:

“On yaşındayken, toprağa ve ırmaklara, yukarıdaki gökyüzüne ve etrafımdaki hayvanlara baktığımda, onların bir büyük güç tarafından yaratılmış olduğunu fark etmem çok zor olmadı. Bu gücü anlamaya o kadar hevesliydim ki, ağaçlara ve çalılara sordum. Çiçekler sanki beni izliyor gibiydi ve ben de onlara “Sizi kim yarattı?” diye sormak istiyordum. Yosun tutmuş taşlara baktım; bazıları insana benziyordu, ama bana cevap veremediler. Sonra, bir rüya gördüm. Rüyamda, bu küçük yuvarlak taşlardan biri bana göründü ve bana her şeyin yaratıcısının Wakan Tanka olduğunu, ona saygı göstermek için onun doğadaki eserlerine saygı göstermek gerektiğini anlattı. Taş, Wakan tanka'yı aramamla, doğaüstü bir yardıma değer olduğumu gösterdiğimi söyledi bana. Eğer hasta bir insanı tedavi ediyorsam, onun yardımını isteyebileceğimi, doğanın tüm güçlerinin tedavide bana yardım edeceğini söyledi. Bazı taşların toprağa gömülü değil de, tek başına duran yüksek kayaların üzerinde olmalarının bir anlamı vardır. Bunlar, güneşle ay gibi yuvarlaktır ve biz biliriz ki, yuvarlak olan her şeyin birbiriyle bağlantısı vardır. Doğası benzer olan her şey, birbiri gibi gözükmeye başlar. Bu taşlar da, çok uzun bir zamandır orada, güneşe bakarak duruyor. Çakıl taşları ve diğer taşların çoğu, bir ırmağın akıntısıyla şekillenir ama bu taşlar sudan uzakta bulunur ve yalnızca güneşle rüzgârın etkisine maruz kalır. Toprak, bu tip taşların binlercesini yüzeyinin altında saklı tutar. Gök gürültüsü kuşunun, bu taşlarla ilgisi olduğu söylenir; ne zaman bir insan ya da bir hayvan cezalandırılacak olsa, gök gürültüsü kuşu o insanı çarpar ve eğer şimşegin gidişini takip etmek mümkün olsa, orada bu taşlardan biri toprağın içinde gömülmüş bulunur. Bazıları bu taşların şimşekle birlikte düştüğüne inanır, ama ben onların yerde olduğuna ve yıldırımla birlikte daha aşağı gittiklerine inanıyorum. Ben bütün yaşamım boyunca kutsal taşlara sadık kaldım. Onların isteklerine göre yaşadım ve onlar da ne zaman bir sorunum olsa bana yardım etti. Bu kutsal taşlarla uğraşabilmek için kendimi mümkün olduğu kadar yetiştirmeye çalıştım, ama biliyorum ki, Wakan tanka'yla konuşmaya layık değilim. Ben isteklerimi taşlara iletiyorum, onlar da benim aracılımla.” (McLuhan, 2001: 26-27).

İnsanın yaratılışı Kızılderili inanç dünyasında da birçok hikâyeye konu olmuştur. Bazı Kızılderili mitlerinde, insanların başlangıçtan beri hep var oldukları vurgulanmıştır. Bu var olma hali insanın bedenlenmiş formunda olabileceği gibi bazen yalnızca ruh biçiminde tasvir edilmiştir ve insanlar maddi dünyaya yeraltından çıkarak gelmişlerdir. Kimi Acoma, Apaçi, Hopi, Navaho ve Zuni halklarının yaratılış ve göç mitlerinde, insanların yer altı dünyasında yaratıldıkları anlatılmaktadır. İnsanların ortaya çıkış şekilleri kabilelere göre değişebilmektedir. Örneğin, Choctaw ve Creek hikâyelerinde insanlar yerdeki bir delikten çıkmışlardır. Solgun ve nemli halde, derileri koyulaşmaya kadar güneşin altında uzanmışlardır. Sonra ayrı gruplar halinde göç etmişlerdir. Cherokeler kuzey, Creekler ve Chickasawlar doğu ve güney yönüne gitmişlerdir. Choctawlar ise ortaya çıktıkları yerde kalmışlardır. Bu hikâye ile farklı kabilelerin kökenini açıklamaktadır. Öte yandan, insanın yaratılışına dair mitler kabilenin durumu hakkında bazı bilgiler de verebilmektedir. Mesela, Kiowalara ait

insanın yaratılışına dair mitte, insanlar bir ağaç kovuğundan teker teker kıvrılarak dünyaya gelmişlerdir. Ne yazık ki, hamile bir kadın kovukta sıkışıp kalmış ve bundan sonra başka hiç kimse maddi dünyaya girememiştir. Bu durum Kiowaların neden bu kadar az olduklarını açıklamaktadır (Lynch, 2004: 50).

İnsanın başlangıçta yaratıcılar tarafından tasarlandığı fikrine birçok Kuzey Amerika Yerlilerinin mitolojik öykülerinde rastlanmaktadır. Birçok mitte başlangıç zamanında yeryüzündeki bütün yaratılmışların az ya da çok insan oldukları vurgulanmaktadır. Ancak ilk çağda bütün bu yaratılmışları hayvanlara ve kuşlara dönüştüren bir değişiklik meydana gelmiştir. Yalnızca bugün insan olanlar, mevcut biçimlerini koruyabilmişlerdir. Bu yaratılıştan ötürü insanlar ve hayvanlar arasında yakın benzerlikler vardır. İnsanların görevi hayvanlara saygı duyarak uyum içinde yaşamlarını sürdürmektir (Hultkrantz, 1987: 21).

İnsanın yaratılışına ait mitlerin önemli bir kısmını ise yaratılıştan sonra insanın yeryüzüne yayılması ya da dağılmasına ait konular oluşturmaktadır. Yerli halklar genellikle kabilelerinin, atalarının topraklarından çıktığını ve oradan dışarıya doğru yayıldığını kabul etmektedir. Örneğin Navaholar, güneydoğudaki Colorado dağlarında ilk insanın yeryüzüne çıktığına ve bu dağların Dünya üzerinde yaşamın doğduğu yer olduğuna inanmaktadırlar. Benzer şekilde, Doğu Washington'da yaşayan Umatillaların mitlerinde ise yaşamış oldukları “o” yerde yaratıldıkları ve zamanın başlangıcından beri orada çoğalıp geliştikleri anlatılmaktadır. Çoğu Yerli Amerikalı, yaratılış hikâyeleriyle, Kuzey Amerika'da daima var oldukları ve bu coğrafyanın bir parçası oldukları inancını desteklemektedir (Hartz, 2009: 17).

Kızılderili mitlerinde tıpkı bazı Sümer, Yunan, İran, Çin ve Afrika mitlerindeki (Erdal, 2018:116–117) ya da tek tanrılı dinlerde olduğu gibi insanın çamurdan (topraktan) yaratıldığı inancı ile karşılaşılabilir. Mesela Choctaw inancına göre, başlangıçta Nanih Wiya adında büyük bir çamur yığını vardır. Yaratıcı ilk insanı bu çamur yığınının yapmıştır. Daha sonra aynı şekilde başka insanları da yapmıştır. İnsanlar karanlık bir mağarada uzun bir zaman yürüdüktan sonra günışığına vararak ilk Choctaw yerlilerini meydana getirmişlerdir (John, 2016: 115).

Öte yandan insanın yaratılışına ait mitlerde hayvandan insana dönüşüm insan hayvan bağı vurgulandığı örneklere de rastlanmaktadır. Bu bağ kurma düşüncesi kadim toplumlardaki totemizm inancının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Örneğin bir

Chippeway mitinde insanlar ve hayvanlar yaratılmadan önce mağarada yalnız yaşayan bir kadın vardır. Kadın bitki kökleri ve meyveleriyle beslenerek hayatına devam ederken sihirli bir köpek bir gece gizlice mağaraya gelerek kadının yanına uzanmıştır. İlerleyen saatlerde köpek değişmeye başlayarak yakışıklı bir savaşıya dönüşmüştür. Dokuz ay sonra kadının bir çocuğu olur ve doğan bu erkek çocuk, ilk Chippeway'dır ve kabile bu çocuğun soyundandır (John, 2016: 115).

İnsanın yaratılışında hayvan insan bağlantısına dair bir diğer örnek ise “kuzgun” metaforudur. Kuzeybatı Kıyısı mitolojisinin merkezinde yer alır ve bildiğimiz dünyayı şekillendirmede önemli bir güç olarak gösterilmektedir. Özgün bir yaratıcıdan çok değiştiricidir. Bunu en iyi dünyayı yeniden inşa etme biçiminde görmekteyiz. Kuzgun, Büyük Tufandan sonra dünyayı insanlarla doldurmuştur. Efsaneye göre, bütün insanlar yok edildiğinde, Kuzgun, yapraklardan yeni insanları yaratmıştır. Bu, insanların özellikle de sonbaharda yapraklar ağaçlardan düştüğünde neden öldüğünün açıklaması olmuştur. Farklı bir masal, Kuzgun'un sahilde yürürken bir deniz kabuğundan gelen yüksek perdeli sesler duyduğundan bahseder. Kabuğu açar ve insanları serbest bırakır. Bu masalın bir çeşidinde, Kuzgun'un sahilde bir kabuk bulduğu ve bu kabukla canlı bir adama dönüşüp ilişkiye girdiği anlatılır. Dokuz ay sonra aynı yoldan geçerken, kabuğun içinden sesler geldiğini duyar ve kabuğu açtığında ilk insanların babası olduğunu görür (Bastian ve Mitchell,2004: 157).

Kızılderililerin kadın ve erkeğin yaratılışına ait mitlerinin dünyadaki farklı inanç sistemlerindeki yaratılış öykülerine yüksek derecede benzerlik içerdiği örneklerden biri de “kaburgadan yaratma” metaforudur. Bu meyanda bir Cheyenne mitine göre, Dünya yaratıldıktan sonra, bir kadın ve bir erkek yaratılarak dünya üzerine yerleştirilmiştir. Yaratıcı Heammawihio, adamı kendi sağ tarafından aldığı bir kaburgadan yaratmış sonra da erkeğin sol tarafından aldığı kaburgayla kadını yaratmıştır.¹⁸ Bu iki kişi aynı yerde yaratılsa da, sonra, ayrı tutulmuş; kadın kuzeyde adam ise güneyde yaşamaya başlamıştır. Yaratıcı onlara, kadını yerleştirdiği yerin çoğunlukla soğuk olacağını ve bulunduğu yerdeki hayvanlar ve kuşların, erkeğin bulunduğu yerden farklı olacağını söylemiştir. Ancak, yazın güneyde yaşayan kuşlar kuzeye gidecektir. Kuzeydeki kadın, gri saçlı olmasına rağmen yaşlı değildir ve hiç yaşlanmamıştır. Güney'deki adam da

¹⁸ Ögel, Türk Mitolojisi adlı eserinde “Ülgen, insanoğlunu yaratırken, etlerini topraktan, kemiklerini de taştan yapıp, ona ilk örneğini verdi. Kadını da, erkeğin kaburga kemiklerinden meydana getirdi.” Şeklinde ifade etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt1, s. 499.

gençtir ve hep genç kalmıştır. Kadın yaygın olarak Hoimaha olarak adlandırılan Kış Adam (Winter Man)'ı kontrol etmektedir. Hoimaha, soğuk ve karın yanında hastalık ve ölümü de getiren bir güçtür. Güneyde muhtemelen güneşi temsil eden adam ise Gök gürültüsünü (Thunder) yönetmektedir. Dünya, mevsim geçişlerinde bu iki gücün mücadelesine sahne olmuştur (Grinnel, 2008: 1). Kaburgadan yaratılma fikrinin bu mite misyoner etkisiyle girip girmediğine dair bir bilgiye ulaşamadık.

İnsanın yaratılışı ile ilgili bir diğer temel bağlam gök cisimleri olmaktadır. Gökyüzü olaylarını, güneşi ve yıldızları takip etmek hem açıklanamayan metafizik olayları anlamlandırmanın hem maddi hayatta tarımsal faaliyetlerin, ekim dikim ve hasat işlerinin ve törenlerin zamanının belirlenmesi için bir gereksinimdi. Örneğin Pawnee kabilesinin bilgeleri mısır dikimi, dinsel törenler ve diğer önemli zamanları belirlemek için gözlem yapmaktaydılar. Çünkü onlar Mısır'ı gizemli bir bitki olarak görmekteydiler. Mısırın yeryüzüne bir genç kız olarak geldiğine ve bir mısır tanesinin filizlenmesinin insanın ve tüm diğer varlıkların yaşamını simgelediğine inanmaktaydılar (Wissler, 1996:190). Bu düşünce sistemi içinde Pawneeler dünyanın Gökyüzü Tanrısı Tirawa tarafından yaratıldığını ve Tirawa'nın gökyüzünü desteklemek için yıldızları gönderdiğini ve bazı daha parlak yıldızların yeryüzünün verimliliğini sağlamak için bulutlardan, rüzgârlardan ve yağmurdan sorumlu kılındığına inanmışlardı. (Kopp, 2013: 16). Karısı Atira ile gökyüzünde yaşayan Tirawa insanı yaratmaya karar verdiğinde çeşitli tanrılardan yardım istemiştir. Shakuru (güneş), ışık ve ısı saçı, Pah (ay) ise gece yardımı gelmiştir. Önce Akşam Yıldızı batıya yerleştirilerek "Her şeyin Anası" olarak adlandırılmıştır. Asker tanrı olan Sabah Yıldızı ise doğu sınırlarına yerleştirilmiştir. Kutup Yıldızı kuzeye, Ölüm Yıldızı güneye gönderilmiştir. Diğer dört yıldız ise onları destekleyecek şekilde aralarına yerleştirilmiştir. Tirawa'nın gözetiminde bitkiler, nehirler ve yeryüzünün diğer unsurları yaratıldıktan sonra ise, ay ve güneşin oğlu, akşam ve sabahyıldızlarının kızıyla yeryüzüne yerleştirilerek insanlığın ilk ataları olmuşlardır (Gündüz, 1998: 370).

Öz olarak, topraktan yaratılma, kadının erkeğin kaburgasından yaratılması ve büyük bir tufan sonrası yeniden yaratılış gibi inançlar yerli mitlerinde işlenen temalarken, bu mitlerin beyazlarla girilen etkileşimin bir sonucunda mı ortaya çıkmış olduğu cevap bekleyen bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

3.2.KIZILDERİLİ ATASÖZLERİ VE ÖZDEYİŞLERİNDE DİNİ TEMALAR

Her milletin, ortak hafızasını yansıtan özlü sözleri vardır. Kuzey Amerika Yerlilerinin de inanç dünyalarını yansıtan binlerce yıllık kültür mirasından süzülen atasözleri ve özdeyişleri derin anlamlar içermektedir. Bu miras, doğayla uyum ve ahenk içinde yaşamının önemini anlatırken, insanın doğada bencilce davranmasının yanlış olacağını öğretir. Gelişmiş ya da az gelişmiş çoğu toplumda olduğu gibi Kızılderili atasözleri içinde de dini vurgular bulunmaktadır. Bu meyanda kader inancı, nefis terbiyesi, gayretin önemi, aza kanaat etme gibi güzel hasletleri salık veren özlü sözlerden bazıları şunlardır: (<https://www.legendsofamerica.com/na-proverbs/>, Erişim Tarihi: 07.11.2018):

- “İlkbaharda hafifçe yürüyün; Toprak Ana hamile.” (Kiowa kabilesi)
- “Sadece ihtiyacın olanı al ve bulduğun gibi bırak.” (Arapaho kabilesi)
- “Çocuklarınızın kendinizin olmadığını unutmayın, onlar ancak Yaratan tarafından size ödünç verilir.” (Mohavk kabilesi)
- “Gökkuşağı, her şeyde olan O’ndan bir işarettir.” (Hopi kabilesi)
- “Öldüğünde, gökyüzündeki yıldızlar gibi konuşulacaksınız.” (Yurok kabilesi)
- “Bilgelik, sadece onu aramayı bıraktığımızda ve Yaratan’ın sizin için tasarladığı hayatı yaşamaya başladığımızda gelir.” (Hopi kabilesi)
- “Paylaşmak ve vermek Tanrı’nın yollarıdır.” (Sauk kabilesi)
- “Toprak Ana’dan yaratıldık ve yine Toprak Ana’ya geri döneceğiz.” (Audrey Shenandoah, Onondaga kabilesi)
- “Aç insan duasını kısa tutar.” (Paiute kabilesi)
- “Tok kuş, aç kuşla uçamaz.” (Omaha kabilesi)
- “Öngörülen bir tehlike kısmen engellenebilir.” (Cheyenne kabilesi)
- “Yeryüzüne dokunmak doğaya uyum sağlamaktır.” (Sioux kabilesi)
- “Bilgi değil bilgelik arayın. Bilgi geçmişten gelir, bilgelik (hikmet) ise bakidir.” (Lumbee kabilesi)
- “Cesur adam bir kez ölür ama korkak birçok kez.” (Kabile bilinmiyor)
- “Yaşlılık, ölüm kadar onurlu değildir, ama çoğu insan onu ister.” (Crow kabilesi)
- “Bir insan doğadan uzaklaşınca kalbi katılaştır.” (Lakota kabilesi)

- “Bir adam bir yılan gibi bilge ise, bir güvercin kadar zararsızdır.” (Cheyenne kabilesi)
- “Hayat ölümden ayrı değildir, sadece öyle görünür.” (Blackfoot kabilesi)
- “Ölüm yok, sadece dünya değiştirmek var.” (Duwamish kabilesi)
- “İnsanoğlunun yasaları bakış açısına göre değişirken, yalnız değişmeyen hep aynı kalan Yüce Ruh’un yasalarıdır.” (Crow kabilesi)
- Bütün kuşlara yuva yapmayı Yaratıcı öğretti ama yine de her yuva birbirinden farklıdır. (Duwamish kabilesi)
- Gördüm ki hiçbir büyük işi başarmak, insanın sadece kendine güvenmesiyle olmuyor. (Isna La Wica, Sioux kabilesi)
- Çadırının içinde oturmuş, hayatı ve manasını düşünen, bütün yaratıklarla akrabalığını kabul eden ve kâinatın tek bir şey olduğunu anlamış adam, iddia ederim ki medeniyetin özünü kavramıştır. (Dinelen Ayı, Sioux kabilesi)
- Güç istiyorum, kardeşimle dövüşmek için değil, en büyük düşmanımla, kendimle dövüşmek için istiyorum. (Atasözü, kabile bilinmiyor.)
- Taşlı bağın duaya değil, kazmaya ihtiyacı vardır. (Navaho kabilesi)
- Bir insan haftanın bir gününde ibadet edip (pazar ayinini kastederek), geri kalan altı günde hırsızlık yaparsa Büyük Ruh öfkeyle gürler, şeytan sevinçle güler. (Oklahoma kabilesi)
- Bizim halkımız ile beyazlar arasındaki en büyük fark alçak gönüllülüktedir. Bizim insanımız ne kadar yükselirse yükselsin, ne kadar ileriye giderse gitsin, bilir ki Yaratıcı’nın ve evrenin önünde bir kum tanesidir. (Lincoln Tritt, Atabaşkan Kabilesi)
- Biz ruhun bütün yaratıklara verilmiş olduğuna, her yaratığın bir ruha sahip olduğuna inanırız. Ağaç, şelale, boz ayı, her biri cisimleşmiş bir ruhtur, her biri saygıyı hak eder. (Ohiyesa, Sioux kabilesi)
- Wakan Tanka, Kızılderili ülkesini yarattı ve bir yorgan gibi yere serdi. Üzerine bizi yerleştirdi. Biz bu ülkede yaratıldık. Irmağın akmaya yeni başladığı zamandı o. Sonra Wakan Tanka ırmakta balığı, dağda geyiği yarattı. Beyaz adamın gelişinden çok önceydi. (Menincock, Yokuna kabilesi)
- Wakan Tanka’nın tuttuğu tempoyu kaybederseniz, hayatın ve barışın temposunu da kaybettiniz demektir. (Cheyenne kabilesi)

- Bizim eski inancımıza göre, toprakta büyümüş olanı oradan söküp almak yanlıştı. Onlar kesilebilirdi ama sökülemezdi. Bizler, ağaçların ve çimenlerin ruhu olduğunu kabul ederiz. İyi bir Kızılderili ne zaman onlardan bir kısmını kesecek olsa çok kederlenir, ihtiyacı nedeniyle kestiği için dua edip af dilerdi. (Tahta Bacak, Cheyenne kabilesi)
- Bitkilerin canlı olduğunu düşünürüz. Onların suyu, kanlarıdır. Doğar ve büyürler. Aynı gerçek, ağaçlar için de geçerlidir. Her şey ölür. Her şey öldüğüne göre, her şey canlıdır. Her şey canlı olduğu için, her şeye hediyeler vermek, gönüllerini hoş tutmak gerekir (Ralganal Benson, Pomo kabilesi).
- Eğer bu toprakta yaşıyorsak, eğer atalarımız bu toprakta uyuyorsa, bu toprağın sahibi olduğumuza inanırım. Derinizin rengi düşüncemi değiştirmez. Ben insanları renklerine göre ayırmayı öğrenmedim. Bana, insanların Büyük Ruh'un bahçesindeki çiçekler olduğu öğretildi. Hepimiz aynı kökü paylaşıyoruz, o kök Toprak Ana'dır (Oh Shinnah, Apaçi kabilesi) (John, 2016: 88-95)

SONUÇ

Kuzey Amerika Yerlilerinin geçmişten beri süre gelen inançlarının incelenmeye çalışıldığı bu tezde, tek bir Kuzey Amerika Yerli dini olmadığı belirlenmiştir. Kuzey Amerika Yerli (Kızılderili) dinlerinin geniş bir yelpazede ele alınabilecek derinliğe sahip olduğu ifade edilebilir. Geniş coğrafyaya yayılmış bulunan birçok Kızılderili kabilesinin farklı inançlara ve kutsallık imgelerine sahip olmaları doğaldır. Ancak söz konusu inanç sistemleri arasında farklılıklar kadar benzerlikler olduğu da ortadadır. Bu nedenle tezde birbirinden farklı dini inançlara sahip yüzlerce Kızılderili kabilesi ortak bazı kavramlar çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı kültür bölgesinde yaşayan kabilelerde dahi önemli inanç farklılıklarının bulunduğu görülmüştür.

Kuzey Amerika Yerlilerinin kadim inançları açısından belirleyici bir diğer temel unsur ise bir peygamber ya da kutsal kitap bulunmamasıdır. Dolayısıyla Kızılderili inançları kurumsallaşmış ve teolojik anlamda sistematize bir dini yapı olarak ele alınamaz. Öte yandan bu kabul söz konusu inançların tam anlamıyla amorf kült düzeyinde kaldığı anlamına gelmemektedir. Bu meyanda şamanizm, totemizm ve animizm Kızılderililerin kadim inançları bağlamında temel inanç zeminleri olarak kabul edilebilir. Yüce bir Tanrı tasavvuru olsa da tek tanrılı dinlerdeki gibi bir Tanrı değildir. Taoizm inancındaki Tao gibi bir yaratıcıdır. Wakan Tanka ve Manitou gibi isimler alan bu tanrı, evreni başlangıçta yarattıktan sonra, adeta bir kenara çekilip daha alt düzeydeki tanrılara diğer yaratım işlerini devretmiştir. Kültür kahramanları olarak anılan bu tanrılar, Kızılderili inançlarında çok önemli bir yere sahiptir. Evrenin ve insanın yaratılışını anlatan efsanelerde etkin bir rol oynamaktadırlar.

Kızılderili inanç dünyasında; doğal çevre, hayvan, insan birlikteliği ile insanın çevresi ile adeta sembiyoz bir varlık olarak telakki edilmesi animist anlayışın etkisidir. Yardımcı ruhlardan medet umarak, bu bağımlılık vurgulanmaktadır. Totem inancı ise, yerlilerin aynı klana mensup olduklarında akraba sayılmaları inancına dayanmaktadır. Bu inanç, her varlığın bir Mana'sı olduğu fikrini de içermektedir. Bundan ötürü çevrelerindeki her şeyin kutsallığı vardır. Tabu fikriyle de yasak olanın sistematize edildiği görülmektedir. Ölü ve adet gören kadın gibi unsurların bu yasaklardan başlıcaları olduğu, geçiş törenleri bölümünde anlatılmaya çalışılmıştır. Yerliler, şamanların, mana gücüne sahip olduğuna inanmaktaydılar. Bu nedenle, tanrılarla insanlar arasında aracılık etme işlevine sahiplerdir. Törenler başlığında anlatıldığı gibi

şaman, avın bereketli geçmesini sağlamak için Sedna'yla bir nevi pazarlık etmektedir. Herkes yardımcı ruhtar edinebilirken, tabiatüstü âleme etki etme kudreti sadece şamanlara aittir. Görüleceği üzere, animizm, totemizm ve şamanizm inançları birbiriyle bağlantılıdır. Bu durum, yerlilerin yaşamlarında geçiş törenleri ve diğer mevsimsel törenlerdeki uygulamalarda anlatılmaya çalışılmıştır.

Kızılderili inançlarına göre insan, doğanın hükümdarı değil, doğanın bir parçası, bir bileşenidir. Doğanın döngüsel bir varlık oluşu, onun bir parçası olan insanın da bir döngü üzerinde yaşam yolculuğuna başlaması, yol alması ve sonlanması şeklindedir.

Kızılderili inanç dünyası aynı zamanda maddi hayattan bağımsız bir alan olmamaktadır. Maddi hayat içinde sürdürülen veya gerçekleştirilen her türlü eylem ibadet sayılmaktadır. Dillerinde din kavramının karşılığı olan bir kelime bulunmamaktadır. Kuzey Amerika Yerlileri, doğaya hükmetmek değil, yaşamlarını onunla uyumlu bir biçimde sürdürmek ilkesiyle hareket etmektedirler.

Konunun çok geniş bir inceleme alanına sahip oluşu en önemli kısıttır. Buna rağmen, Türkiye'de Dinler Tarihi alanında Kuzey Amerika Yerlileri'nin inançlarını inceleyen ilk çalışma olması açısından, konuya ilginin artmasına katkı sağlaması umut edilmektedir. Kabile örnekleri özelinde yapılacak çalışmaların, konunun spesifik doğası açısından daha verimli olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ARSLAN-EROL, H. (2002). Tabu ve Kelimelerin Anlam Alanlarına Etkisi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten-II*: 35-56

ARSLAN, A.A. (2011). *Kızılderili ve Türk Şamanizmi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

CHALLEYE, F. (2007). *Dinler Tarihi*. Çev. Samih Tiryakioğlu. İstanbul: Varlık Yayınları.

FOHLEN, C. (1993). *Kızılderililer*. Çev. Mehmet Ali Kayabal. İstanbul: İletişim Yayınları.

BALDICK, J. (2016). *Hayvan ve Şaman-Orta Asya'nın Antik Dinleri*. Çev. Nevin Şahin. İstanbul: Hil Yayınları.

BASTIAN, D. E., MITCHELL, J.K. (2004). *Handbook of Native American Mythology*. California: ABC-CLIO, Inc.

BAYAT, F. (2013). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BONVILLAIN, N. (2011). *The Nez Perce*. New York: Chelsea House Publishers.

BRINTON, D.G. (2012). *Yeni Dünya'nın Mitleri*. Çev. Suat Başar Çağlan. İzmir: İlyas Yayınevi.

CAMPBELL, J. (1991). *The Power of Myth*. New York: Anchor Books.

CHIDESTER, D. (2005). *Animism*. Ed. Bron Taylor, Encyclopedia of Religion and Nature. London&New York: Continuum: 78-81.

DELL, C. (2017). *Mitoloji*, Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

DEMİR, A.F., ÇOMAK N.A. (2015). *Şaman ve Türk Dünyası*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- DUNCAN, B.R. (1993). Going to Water: A Cherokee Ritual in Its Contemporary Context. *Journal of the Appalachian Studies Association*, Vol. (5) :94-99.
- DURKHEIM, E. (2005). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. Çev. Fuat Aydın. İstanbul: Ataç Yayınları.
- ELIADE, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları
- ELIADE, M. (2014). *Şamanizm İlk Esrime Teknikleri*. Çev. İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi.
- ELIADE, M. (2015). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. Çev. Mehmet Aydın. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- ELIADE, M., COULIANO, I.P. (2018). *Dinler Tarihi Sözlüğü*. Çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları.
- ERDAL, T. (2018). Türk ve Dünya Mitlerinde İnsanın Yaratılışı ve Toprak. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Ocak (61): 113-126.
- ERGİL, M. (2018). *Kim Bu Kızılderililer?* İstanbul: Aygan Yayıncılık.
- ERÖZ, M. (1973) Türk İçtimai Hayatında Totemizm İzleri. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. 5(1-4) :289-299.
- FREUD, S. (2018). *Totem ve Tabu*. İstanbul: Say Yayınları.
- GERAIN, A. (2010). *Animism, Shamanism and Discarnate Perspectives*. (Unpublished B.A. Thesis). Melbourne: School of Social Sciences La Trobe University.
- GEZGİN, D. (2009). *Su Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- GREELEY, J. (2017). Water in Native American Spirituality: Liquid Life—Blood of the Earth and Life of the Community. *Green Humanities*, (2): 156-179.
- GRINNELL, G.B. (2008) *The Cheyenne Indians: Their History and Lifeways*. Indiana: World Wisdom.

GÜNDÜZ, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.

HANAWALT, T.J. (2017). *Paradox Regained: The Trickster in Native North American Art And Culture*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Oklahoma: University of Oklahoma Graduate College.

HARNER, M. (2014). *Şaman'ın Yolu*. İstanbul: Ray Yayıncılık.

HARTZ, P.R. (2009). *Native American Religions*. New York: Chelsea House Publishers

HARVA, U. (2015). *Altay Panteonu*. Çev. Ömer Suveren. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

HAVILAND, W.A., PRINS, H.E.L., WALRATH, D., MCBRIDE, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

HOPPAL, M. (1997). Nature Worship in Siberian Shamanism. *Electronic Journal of Folklore*. Vol.: 4, 1997, <http://www.folklore.ee/folklore/vol4/pdf/hoppal.pdf>, (07.05.2019).

HOPPAL, M. (2012). *Avrasya'da Şamanlar*. Çev. Bülent Bayram, Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

HULTKRANTZ, Å. (1980). *The Religions of The American Indians*. Çev. Monica Setterwall. California: The Regents of the University of California.

HULTKRANTZ, Å. (1987). *Native Religions of North America: The Power of Visions and Fertility*. New York: Harper&Row Publishers.

IVERSON, P. (2006). *The Navajo*. New York: Chelsea Publishers.

JILEK, W.G. (1972). *Psychohygienic and Therapeutic Aspects of The Salish Guardian Spirit Ceremonial*. (Unpublished Master Dissertation). Vancouver: The University of British Columbia.

JOHN, A. (2016). *Kızılderililer*. Çev. Milena Ayseli. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.

KOPP, M. (2013). *Understanding Native American Myths*. Ontario: Crabtree Publishing Company.

- KÜÇÜK, A., TÜMER, G., KÜÇÜK, M.A. (2011). *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- LYNCH, P.A. (2004). *Native American Mythology A to Z*. New York: Facts On File, Inc.
- LACEY, J.T. (2011). *The Comanche*. New York: Chelsea House Publishers.
- MARKSTROM, C.A. (2008). *Empowerment of North American Indian Girls : Ritual Expressions at Puberty*. Nebraska: University of Nebraska Pres.
- MARRIOT, A., RACHLIN, C.K. (1994). *Kızılderili Mitolojisi*. Çev. Ünsal Özünlü. Ankara: İmge Kitabevi.
- MCLUHAN, T.C. (2001). *Yeryüzüne Dokun*. Çev. Ece Soydam. Ankara: İmge Kitabevi.
- MELTZER, E.S. (t.y). *Some Interfaces Between Ancient Egyptian and Native American Religions*, https://www.academia.edu/12945026/Some_Interfaces_Between_Ancient_Egyptian_and_Native_American_Religions_English_version_, (02.05.2019).
- NAGLE, J. (2015) *Native American Sprit Beings*. New York: Britannica Educational Publishing.
- ÖRNEK, S.V. (1962). İlkelerde Dinsel Temel Kavramlara Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 20- Sayı 3-4: 255-261.
- PAPER, J. (2007). *Native North American Religious Traditions: Dancing For Life*. Westport: Praeger Publishers.
- PERRIN, M. (2014). *Şamanizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- PRITZKER, B. (2011). *The Hopi*. New York: Chelsea House Publishers.
- RADLOFF, W. (2008) *Türklük ve Şamanlık*. Çev. A. Temir, T. Andaç, N. Uğurlu. İstanbul: Örgün Yayınevi.

- RENAULT, D., FREKE, T. (2002). *Kızılderili Bilgeliği*. Çev. Bora Ercan. İstanbul: Meta Basım Yayım.
- ROTH, M. (27.11.2014). When Colonists Thought the Native Americans Were Lost Jews, *Jewniverse*, <https://www.jta.org/jewniverse/2014/when-colonists-thought-the-indians-were-lost-jews>, (02.05.2019).
- ROSENBERG, D. (2003). *Dünya Mitolojisi: Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ROUX, J.P. (2002). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- SARIKÇIOĞLU, E. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- SPROUL, B.C. (2018). *Yaratılış Mitleri*. Çev. Ali Bucak. İstanbul: Hil Yayın.
- STANFORD, D., BRADLEY, B.A. (2012). *Across The Atlantic Ice: The Origin of America's Clovis Culture*. California: University of California Press.
- SÜMER, N. (2014). Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar Olgusu. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1): 83-116.
- TANRISAL, M. (2007). Beyaz Adamın Gelişi İle Kızılderili Kadınların Değişen Yaşam Biçimleri. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 42: 51-63.
- TANYU, H. (1984). Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Araştırmalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 26(1): 155-172.
- TEZCAN, M. (1996). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No.173
- THOMAS, R.M. (2007). *Manitou and God: North-American Indian Religions and Christian Culture*. Westport: Praeger Publishers.

TOSUN, A. (2015). Bir Din Eğitimi Uygulaması Olarak Kuzey Amerika Yerlilerinde Oruç: Mi'kmaq Kabilesi Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3: 89-106.

TUNÇ, Z. (2007). *Şamanizm Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

WALDMAN, C. (2006). *Encyclopedia of Native American Tribes*. New York: Checkmark Books.

Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life. Vol. 2, Americas. 3rd ed. Farmington Hills, MI: Gale, 2017, From Gale Virtual Reference Library.

WESSON, C.B. (2005). *Historical Dictionary of Early North America*. Maryland: Scarecrow Press.

WISSLER, C. (1996). *Kızılderililerin Tarihi*. Çev. Ece Soydam. İstanbul: İmge Kitabevi.

YAKAR, C. (1980). *İnançlar ve Tutumlar Üzerine*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.

YAŞA, R. (2016). Türklerde Animist Düşüncenin Yansımaları: Kürek Kemiği ve Aşık Kemiği Falı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt II, Sayı 3: 1-25.

YONAR, G. (2015). *Yaratılış Mitolojileri Altı Medeniyet Altı Yaratılış Hikâyesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

National Resources Conversation Service, *Traditional Social Structure*, https://www.nrcs.usda.gov/Internet/FSE_DOCUMENTS/nrcs141p2_023458.pdf, (02.05.2019).

Newspaper Rock, Utah, ABD, (<https://www.alamy.com/>), (07.05.2019).

Sedona Monthly Magazine, <https://www.sedonamonthly.com/2008/guys-and-dolls/>, (07.05.2019).

<https://americanart.si.edu/artwork/self-torture-sioux-religious-ceremony-4357>,
(07.05.2019)

<http://www.cherokeemuseum.org/archives/641/spider-gorget>, (07.05.2019).

<http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm#b1>, (02.02.2019).

<https://thoughtcatalog.com/daniella-urdinlaiz/2018/10/native-american-symbols/>,
(07.05.2019).

<https://www.canyonroadarts.com/symbols-and-motifs-in-navajo-weaving/>,
(07.05.2019).

<http://flickr.com>, (03.04.2019).

<https://www.folklore.ee/folklore/ksisu.htm#rec>, (07.05.2019).

<https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/native-american-blood-indian-female-shaman-news-photo/3378255?adppopup=true>, (15.05.2019).

<https://www.learner.org/interactives/historymap/indians.html>, (15.05.2019).

<https://www.legendsofamerica.com/na-proverbs/>, (07.11.2018)

<https://www.neogaf.com/threads/amazing-historical-photos-and-paintings.903347/>,
(07.05.2019)

<https://tr.pinterest.com/pin/453174781226494000/>, (07.05.2019).

<http://www.tahtonka.com/nativelanguages.html>, (07.05.2019).

<https://www.warpaths2peacepipes.com/native-american-symbols/coyote-symbol.htm>,
(07.05.2019).

<https://www.warpaths2peacepipes.com/native-american-symbols/sun-symbol.htm>,
(07.05.2019).

<https://www.warpaths2peacepipes.com/native-american-symbols/thunderbird-symbol.htm>,
(07.05.2019)

EKLER

Ek 1: Avrupalılar ile Temastan Önce Başlıca Kızılderili Kabilelerin Yaşadıkları Bölgeler Haritası

<https://www.learner.org/interactives/historymap/indians.html>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Ek 2: Kızılderili Tarihinin Dönüm Noktaları

Tarih	Baskın Kültürel ve Dini Özellikler
İlk Yerleşimciler 60.000-30.000 yıl önce	Kuzeydoğu Asya'dan kıtaya varan insan grupları, kutup bölgesi çevresinin avcı kültürü taşıyıcılarıdır. Din olarak hayvan seromoniyalizmi, hayvan efendileri, şamanizmin varlığı görülmektedir.
MÖ 4000-M.S.1	Tarih öncesi dönemin son göçmenleri olarak Atabaşkan Yerlileri görülür. Din olarak avcı dini ve kızların ergenliğe geçiş törenleri sayılabilir.
Tarih öncesi gelişmeler MÖ 8000-MÖ 5000	Göçmenlerin Tierra del Fuego'ya ulaşması. Kuzey Amerika'da nüfus yoğunluğunun artması ve iki büyük kültürel geleneğe bölünme: Kayalık dağlarının doğusunda arkaik avcı geleneği ve Kaliforniya, plato ve Kuzeybatı Meksika'yı kapsayan büyük güneybatı çöl kültürü. İkincisi meşe palamudu, çam fıstığı, çim tohumu, kökler ve çileklerin hasadına bağlı bir kültürdür. Dini inanç, besinlerin toplanması ritüelleri çevresinde şekillenir, şamanizmin zayıflatıldığı görülür.(Bu kısmen Shoshoni dininin temelidir.)
MÖ 5000	Orta Amerika'ya tarımın girişi, takip eden köy yerleşimleri, tören merkezlerinin, höyüklerin yapımı ve sosyal hayatla törensel faaliyet alanlarında ayrıma gidilmesi. Dini inanç, bitki ruhları, tören takvimi, ölüm kültürünün yeni yeni başlaması, kutsal hükümdarlar çevresinde şekillenmekteydi.
MÖ 1500-MS 1000:	Meksika uygarlıklarının şekillendirici olduğu çağ. Şehir kültürünün, tapınaklar ve kent meydanlarıyla gelişmesi. Kutsal krallar, güçlü tanrılar çağı. Bu kültürlerin Kuzey Amerika'nın kuzeyinde bir etkisi olmuştur.
MÖ 1000	Doğu ormanlıkları(Eastern Woodlands) bölgesi kültürleri Meksika uygarlıklarından etkilenmiştir. Bu etki mezar höyükleri ve kuş biçiminde tepeciklere yapılmış evler olarak tezahür etmiştir. Toprak ana heykellerinin

	varlığı görülür.
MÖ 300-MS 700	Ohio bölgesi ve çevresinde mezar höyükleri, tören merkezleri ve kozmolojik sembolizm ile karakterize edebileceğimiz Hopewell kültürü ortaya çıkmıştır. Sınırlı ziraat faaliyetleri görülür.
MS 1-500	Güneybatıda mısır yetiştirilen çiftliklerde yerleşimlerin başlaması ve Meksika'dan ilham alınarak törensel yapıların inşası. Bölgenin doğu kesiminde orijinal yerleşim alanı olarak çukur evler vardı. Sonraları bu yapılar pueblo tören odalarına dönüşecektir.
MS 700-800	Güneybatı sepet örücülüğü döneminde muhtemelen Zuni pueblolarının (Kızılderili evi, yerleşim yeri, köy, kasaba) kökenlerinin kurulması. Meksika'dan etkilenen Misisipiyen kültür dönemi.(mısır tarımı, taraça şeklinde höyükler ve kutsal krallar, zengin törensel sembolizmin varlığı) Bunun bereket dini ve ayrıntılı törenler(Güney kültü ya da güneydoğu tören bileşiği olarak adlandırılan) Doğu Ormanları (Eastern Woodlands) kültürleri üzerinden yayılması.
1000-1200	Zuni pueblo evlerinin yapılması.
1000-1400	Misisipiyen kültürün, bahçecilik ve kozmolojik sembolizmi ve törenselliği temsil eden doğu düzlüklerini işgali.
1100-1200	Oraibi-Arizona'da Hopi pueblolarının kuruluşu.
1540-1541	Daha sonra güney ovalarına doğru devam edecek olan Francisco Vasquez Coronado'nun Zuni (Cibola)'ye varışı.
1598	Zuni'de Fransisken misyoner faaliyetlerinin başlaması
1629	Zuni'de ilk misyonun kurulması.
1680-1692	İspanyollara karşı Pueblo isyanı. Daha sonra Zuni nüfusunun bir puebloya toplanması ve diğer beşinin terk edilmesi. Zuni tören faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi.
1699	Zuni ana kilisesinin dikilmesi

1700-1800	Beyaz nüfus baskısının bir sonucu olarak kuzey ve doğu kabilelerinin ova bölgesine girmesi. Güneş Dansının ova kabilelerinin birçoğuna izinsiz bir şekilde yayılması.
1775-1825	Wyoming'deki Shoshoni dininin yeniden yapılandırılması: görü (vizyon) arayışı, güneş dansı, yüksek tanrı kavramının aktif hale getirilmesi.
1868	Ova Shoshonileri ve Sheepeaters için Wind River Rezervasyonunun kurulması
1877	Zuni Rezervasyonunun kurulması
1883	Wind River'da Episkopal misyonu açılması.
1890	Hristiyan sembolizminin Wind River'a Güneş Dansı aracılığıyla getirilmesi. Hortlak Dansı (Ghost Dance)'nın ortaya çıkışı.
1919	Peyote dininin Wind River Rezervasyonuna girişi. (Hultkrantz,1987:3-7)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Meltem KEKEVİ

Doğum Yılı ve Yeri: 1980 - İstanbul

Lisans Öğrenimi: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dili: İngilizce 82.50 (YÖK-Dil 2019)

İş Deneyimi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Memur (2009-2012)
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi - Memur (2012-halen)

İletişim: (356) 252-16-16

E-Posta Adresi: meltemkekevi@hotmail.com